Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831

Citation: Andersen, H. C.: ”Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831”, i Andersen, H. C.: *Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831*, udg. af Johan de Mylius , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, 1986, s. 1. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-andersen01val-root.pdf (tilgået 18. april 2024)

Anvendt udgave: Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831

2
3

H.C. ANDERSEN

Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831

TEKSTUDGIVELSE, EFTERSKRIFT OG NOTER AF
Johan de Mylius

Danske Klassikere
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Borgen

4

Danske Klassikere udgives med støtte af Ministeriet for kulturelle Anliggender. Redaktionsudvalg: Charlotte Madsen for NDL, Peter Seeberg for Dansk Forfatterforening, Mogens Brøndsted, Uffe Andreasen og Erik Dal for DSL Serien redigeres af de to sidstnævnte, dette bind desuden af Mogens Brøndsted som tilsynsførende. Tekstgrundlag: 1. udg. 1831. Nr. 681010. Udgivet i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab
Efterskrift og noter © DSL/Borgen 1986 · ISBN 87-418-7615-6 Omslag: Stig Brøgger · Tryk: Rounborgs grafiske hus, Holstebro

5

6

Skyggebilleder udkom 19.9.1931, kostede 1 rbd. 48 sk. og indeholder [IV] + 224 + [2] s. i brunt omslag med sort tryk.I: titlen undtagen ordene i Sommeren 1831. II Trykt hos P.N. Jørgensen. III Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz &c. &c, i Sommeren 1831. Af H.C. Andersen. Kjøbenhavn. Paa Universitets-Boghandler C.A. Reitzels Forlag. 1831. *IV blank 1-224 tekst*. [225] Rettelser. (*30, se s. 155). [226] blank*. *Foromslaget afbildet efter eksemplar i Holger Laage-Petersens H.C. Andersen-samling (Kgl. Bibi). Bagomslaget: Vignet af overflødighedshorn i samme ramme. Højde 168 mm.*

7

Indhold

I. Ingen Fortale. Havet. Floden Trave. *Lübeck*. Mariekirken. Dødningedandsen. *Wandsbeck.*	9
II. *Hamborg.* En simpel Historie. Theatret. Besøg udenfor Byen. Drømmen. En Idyl. De to Characterer.	17
III. *Vierlandene.* Den Reisende og Hedeboeren. Skolejomfruen. *Lyneborg.* Alferne paa Heden.	26
IV. *Braunschweig.* »Drei Tage aus dem Leben eines Spielers.« En Fortsættelse af samme. Moderen og Sønnen. Vandring i Byen. Afreise. Den gamle Skolemester.	33
V. *Goslar.* Bjergværket. Edderkoppen. Sagnet om den skjønne Mathilde. Ilse. *Brocken.*	51
VI. Morgen. Digterens Magt. Baumannshulen. Antiqvaren. *Blanckenburg:*	55
VII. Ruinen Regenstein. Skræderkonen. Rosstrappe. Vandring til *Alexisbad.*	62
VIII. Situations-Billeder paa Vandringen til *Eisleben. Morten Luther*.	71
IX. Reise igjennem *Halle* og *Merseburg* til *Leipzig.* Den blinde Moder. Invaliden. Nicolai-Kirken. *Gellerts* Grav. Auerbachs Keller. Italiensk Opera. *Poniatowskys* Mindesteen	77
X. Afreise. *Meissen.* Den første Dag i *Dresden. Dahl* og *Tieck*.	87
XI. *Billedgalleriet*. Linchkeschen Bade. »Das grüne Gewölb«. Rustkammer. Udflugt til *det sachsiske Schweitz. Pillnitz.* Liebethaler Grund. *Lohmen*. Ottowalder Grund. Amor som Fører. *Bastey.* Ulvesvælget. *Hohenstein.* Kuhstall.	92
XII. Vandring ind i *Böhmen.* Tilbagereisen over *Pima. Sonnenstein.* De sidste Dage i *Dresden.*	108
XIII. *Berlin. Adalbert von Chamisso.* Theatrene. Thiergarten. Billedgalleriet. Reiseselskabet. Tre Dage af en Tyveknægts Liv. Fuglen. Ende paa Reisen.	122-134

8
9

I
Ingen Fortale. Havet. Floden Trave. *Lübeck*. Mariekirken. Dødningedandsen. *Wandsbeck*.

»Wenn jemand eine Reise thut,
So kann er was verzählen,«

siger *Claudius*, men om Nogen vil høre det, bliver en anden Sag.

Vi leve i en Tid, hvor store Verdensbegivenheder følge Slag i Slag paa hinanden, hvor der i eet Aar udvikler sig mere, end før i hele Decennier; Meteor følger Meteor paa den politiske Himmel, hvorledes faaer man da Tid til, at lægge Mærke til den enkelte, opadstræbende Psyche? - Verden handler nu, den arbeider for den kommende Digter-Slægt, der skal gjøre *vor* Nutid udødelig. Men voxer Vingen, vil ogsaa Fuglen flagre, og om der er Krig eller Fred, Bryllup eller Begravelse, synger den sin Sang, til dens Digterhjerte brister; der findes altid een eller anden beslægtet Sjæl, der midt i den store Verdens travlhed vederqvæges ved dens Toner, og mere kan den lille Himmelborger jo ikke forlange. Men er det nu en forfængelig Fugl, og saadan een ere de fleste unge Poeter, saa vil han trække Tilhørere, være original, og qviddrer da tidt med et ganske andet Næb, end det vor Herre gav ham; det hjælper virkelig undertiden! jo mere barokke de poetiske Skrig blive, desto Flere lægge Mærke til ham; han samler sig et Publicum; den Ene viser sig mere original end den Anden, thi hvem vil ikke høres, naar han først er traadt op som Sanger.

Det gik mig, naar jeg skal være aabenhjertig, ogsaa ganske saaledes, da jeg tænkte paa at fortælle denne min Reise; det maa blive paa en original Maade, besluttede jeg, og havde ogsaa saaledes arangeret det Hele, og det før jeg reiste; faaet Læserinderne og Læserne satte ned, og vilde nu give dem hele Reisen dramatisk; dette var, tænkte jeg, en ny Maneer at have en Reisebeskrivelse paa. Det skulde saaledes være et Reise-Drama med Ouverture, Prolog og Mellemacter. I Mellem-acterne skulde Publikum være satirisk, men i Prologen vilde jeg selv være det. Ouverturen maatte blive for fuldt Orchester; det 10 forsamlede Folk paa Toldboden vilde jeg bruge som tyrkisk Musik, Bølgerne skulde spille et brusende Crescendo, og Fuglene og de unge Damer paa Langelinie, udtone Afskedens bløde Adagio. Paa Dampskibet fandt jeg vel Passagerer, jeg i en Hast kunde gjøre til Instrumenter, og mit eget Hjerte skulde faae Lov til, at spille en lille Harpe-Solo. Jeg tænkte at der saaledes, i denne Ouverture fra Kjøbenhavn til Lübeck, kunde blive Afvexling nok Ved Travemünde skulde Prologen begynde, og ved Lübeck Stykket selv, hvor da Eventyr ved Eventyr, sceneviis, skulde knytte sig til hinanden. Paa den Maade havde jeg endnu ikke seet nogen Reisebeskrivelse, saaledes skulde denne blive, - og jeg reiste.

Fremmede Stæder med fremmede Mennesker fulgte paa hinanden, en ny Verden aabnede sig mellem Bjergene for mig, Guds herlige Natur omgav mig, der var slet ingen paatagen Originalitet, og dog saae den ganske original ud, idet den kun var sig selv. Mon dette dog i Grunden ikke skulde være det Rigtige, tænkte jeg, og før jeg ret vidste af det, var alle de selvskabte, originale Ideer dampet bort, og jeg tænkte: jeg vil give det, som jeg selv har faaet det, bliver det ikke originalt, saa ligger det i, at jeg selv er en Copie, og det er dog ikke rimeligt; thi naar det ene Blad paa et Træ ikke er en Copie af det andet, skulde da Mennesket, i sin hele Naturlighed, være det? Ouverture, Prolog og Mellemacter ere saaledes tabte, men derfor kan man nu gjerne blive siddende; jeg vil aabne mit Hjerte og vise der den brogede Række Billeder, Reisen fremtryllede. Vi spænde ingen Lagen ud paa Væggen, det gjør saa megen Uleilighed, vi have de hvide Blade i Bogen, her staae nu Billederne, rigtignok kun med løse Træk, men man husker paa, det er jo ogsaa kun Skyggebilleder af Virkeligheden. Man finder Sletter og Bjerge, Byer og Phantasiestykker, selv enkelte smaae Partier, afridsede i en Hast med Pen og Blæk. Digteren viger ikke for Maleren!

En Forgrund med en Smule Grønt,
Et Træ - men det maa være kjønt!
En Luft, og saa er det forbi,
Saa har man strax et Malerie!
Men til et Digt? - hvad skal der meer?
Her strax man et for Øiet seer.

11

Men nu gaaer Dampskibet »Prindsesse Wilhelmine« til Lübeck.

Kysten seiler allerede! mon den vil tage Forspring, for at vi ikke skulle løbe fra den? Nei, det er os! den sorte Røgstøtte staaer op af Røret; Hjulene kløve Vandspeilet, og der staaer en lang Fure efter os i Søen!

»O reise! reise!« det er dog den lykkeligste Lod! og derfor reise vi ogsaa Alle; Alt reiser i det hele

Univers! selv den fattigste Mand eier Tankens vingede Hest, og bliver den svag og gammel, tager Døden ham dog med paa Reisen, den store Reise, vi alle reise. Bølgerne rulle fra Kyst til Kyst; Skyerne seile hen ad den store Himmel og Fuglen flyver med over Mark og Enge. Vi reise Alle, selv de Døde i deres stille Grave, flyve med Jorden rundt om Solen. Ja, »reise«, det er en fix Idee hos det hele Univers, men vi Mennesker ere Børn, vi ville endogsaa lege »at reise«, midt under vores og Tingenes store, naturlige Reise.

Havet laae for mig som et Speil, ikke en Bølge krusede den store Flade. O det er herligt, at flyve hen imellem Himmel og Hav, medens Hjertet synger sin Længsel og Lyst, og Aanden seer de betydningsfulde, vexlende Klangfigurer der opstaae ved disse Tonebølger.

Hjertet og Havet er dog underligt beslægtet! Havet er Jordklodens store Hjerte; derfor bruser det saa dybt i den stormende Nat, derfor fylder det vort Bryst med Veemod eller Begeistring, naar den klare Stjernehimmel, dette Evighedens store Billede, viser sig i den rolige Flade. Himlen og Jorden speile sig i Havet, som i vort Hjerte, men Menneskehjertet bliver aldrig saa roligt som dette, naar først Livets Storme har rystet dets Indre. Dog, vor Levetid her, er kun en lille Tid af det store Verdens Legemes; i Øieblikke glemme vi vor Smerte, selv den dybeste, i Øieblikke glemmer ogsaa det store Hav sine Storme, og for et Verdenslegeme ere Uger og Dage kun Øieblikke. Men jeg bliver jo ret snaksom! saaledes fortalte jeg ogsaa engang for et lille Barn, jeg sad med paa Skjødet, mange Historier, som jeg selv fandt smukke, meget smukke! Barnet saae mig ind i Ansigtet med store Øine, jeg troede ret at mine Historier gjorde det lykkeligt, thi jeg begyndte selv at more mig ved at fortælle for det lille, opmærksomme Barn. Paa det interessanteste Sted afbrød jeg mig selv og sagde: »hvad synes Du?« og Barnet svarede: »Du snakker saa meget!« Maaske gaaer det ogsaa saaledes med Dig, kjære Læser? Men tænk, vi have nu ogsaa imidlertid seilet over hele Østersøen; passeret Stævns Klint med sin 12 vandrende Kirke, Møens hvide Kridtbjerge, hvor Skoven alt begyndte at grønnes, og Laaland selv, hvor det røde Fyr brændte i den halvdunkle Nat. Solen er atter staaet op, og det var smukt at see, men de fleste Passagerer sov, idet de vist tænkte som *Arv*: »Morgenen er meget smuk, naar den kun ikke kom saa tidlig paa Dagen!«

Endelig stege de da frem fra Underverdenen, den Ene efter den Anden; Dækket blev den frie Conversationssal, hvor man turde gaae og komme, som man vilde; Tankerne gjorde det samme, og Hjertet nynnede her et, der et andet, men jeg hørte det nok.

I den gyngende Baad, paa den svulmende Sø,
Jeg sad hos min Kjærligheds Møe;
Begeistrende Lyst!
Hun lagde Hovedet op til mit Bryst,
Jeg slyngede Armen om hende,
Følte Kyssene brænde,
Brænde paa Læben og Kinden,
Mens Seilet svulmede i Vinden;
Og hun trykked min Haand, og ved Læbe og Blik,
Troskab jeg fik.
Vi skildtes - jeg saae hendes Smertens Graad.
Jeg blev ved min gyngende Baad.
- Gud veed om hun nu har det Hele glemt?
Det var dog slemt!

Paa den speilklare Havflade maa Hjertet drømme om sin Kjær lighed! der er Intet i den hele Natur, der mere viser et legemligt Billede af dette Livets hellige Mysterium, end det store, herlige Hav, der som Himlen omslutter den hele Jord og viser det Uendelige i sin rolige Flade. Kjærlighed er ogsaa et Dyb, som Havet, i hvis Grund Livet og Døden bygger, medens Haabet lader sine rigtladte Snekker flyve fra Kyst til Kyst.

Jeg saae paa det store Hav og følte mig lykkelig, der stod en Berliner ved siden af mig og sagde Berliner-Witz - han følte sig ogsaa lykkelig! - Dampskibet foer afsted, vi nærmede os Land og saa - saa bleve de Andre ogsaa lykkelige!

Det var ellers meget nær ved, at vi ikke havde fundet Indløbet til *Trave*; en tyk Taage havde lagt sig over den hele Kyst, men Lykken 13 var med os, vi traf det rette Punkt, kom ind, og nu stod det hele Taageland bagved os.

Det var som et Tæppe rullede op. I Forgrunden laae det smukke Badehuus og det høie Fyrtaarn, rundt om strakte sig grønne Marker og Skove, og den varme Sommerluft strømmede os imøde. Hjemme i Danmark vare Skovene kun i Knop, da vi igaar seilede bort; hvilken mærkelig Overgang! Til Venstre strakte sig Halvøen *Priwall*, hvor Qvæget gik halv ud i Vandet, og viste os et levende *pottersk* Malerie med den store Luftbaggrund og de herlige Dyrgrupper. Til Høire laae *Travemünde* med sine røde Tage, rundt om fra Vinduerne tittede Hoveder frem af Mænd og Piger, der saae ret smukke ud i det Fjerne. Ak ja, »det Fjerne!« det er dog Livets magiske Trylleland, dette aandelige *Fata morgana*, der bestandig flytter sig, naar man kommer nærmere. I det Fjerne ligger Barndommens Drømme og Livets Forhaabninger, i det Fjerne glattes

Rynkerne af den furede Pande, og den graae Moerlille staaer som en sundhedsblomstrende Pige. Maaskee gik det saaledes her med de Skjønne i *Travemünde*.

Trave blev nu smallere; Dampskibet syntes næsten at ville indtage dens hele Brede. Snart saae vi det syvtaarnede *Lübeck* titte frem imellem Skov og Eng; men det legede underligt »Tagfat«, snart var det her, snart der, og snart - - »ja, hvor blev Skriveren aft« Saa laae det under det grønne Bord, som Naturen her har dækket med Skove og frodige Græsgange. De mange Bugter gjøre, at man ikke ret veed, om man reiser til eller fra Byen. Saaledes seile vi ogsaa paa Livets store Strøm, hvor vi da ere saa barnagtige at falde i Graad, ja endogsaa at tvivle paa Styrmanden, fordi vore Ønskers Maal, ligesom *Lübeck*, lege »Tagfat« med os; det er dog den rigtige Vei vi gaae, men vi kjende ikke Strømmens Løb, da vi kun een Gang seile op ad Livets *Trave*.

Hvilket afvexlende Malerie! Hvilken levende Idyl er ikke den hele Egn! Her danner Floden en lille Bugt; her er et Fiskerleie, hvor Garnene hænge udspændt mellem Træerne i Solen; hist paa Bakken hæver sig en Landsby med sin Kirke, og i Floden selv, mellem de grønne Siv, bruser Dampskibet, der mellem andre Sager har en Poet ombord, og hvor der er en Poet, der tager altid Naturen sit bedste Ansigt paa, thi Naturen er en Dame, og det en gammel Dame, hun var til før Methusalem, og vil altsaa gjerne behage, gjerne beundres og hvad der her virker mest, gjerne besynges! - Men nu har jeg sat mig paa det Punkt, her skal hun ingen Sang have, og altsaa faaer hun ingen!
14

»Jetzt muss man Deutsch sprechen!« sagde jeg, da jeg havde det ene Been paa Skibsbroen i *Lübeck*, og mærkede den tydske Luft blæse mig lige ind i Ansigtet Rundtom i Buskene sang Fuglene en stor Velkomstsang til os, og det var ganske paa dansk, ganske som hjemme hos os! de tænkte vel, at vi ikke vare det tydske Sprog mægtige. Der var derfor heller ikke en Sjæl af Passagererne, der takkede dem derfor.

Hvad der ellers især fraperede mig, var at de ganske smaae, lübske Unger snakkede Tydsk, og det meget bedre end jeg, der dog har staaet mig saa godt deri til Examen. »Det maa være kloge Børn!« tænkte jeg, »saa smaae, og dog saa ferme i Tydsken!« -Jeg kom strax til at tænke paa det bekjendte, kloge, lübske Barn, der 1722 havde Audients hos Frederik IV. og om hvem der staaer i Skrifterne, at det sagde: »Allerdurchlauchtigste, stormægtigste Konge, allernaadigste Konge og Herre! lyksalig er denne Dag, paa hvilken mig svage Pattebarn vederfares den allerunderdanigste Devotion at adorere Deres Kongelige Majestæt o.s.v.« - og tilsidst: *»permettez moi Sir! que je base la main de votre Majesté & le bord de votre habit royal!«* derefter blev han tørstig og det blev ham tilladt at patte. - Dette er, som bekjendt, en meget sandfærdig Historie.

Gud veed om ellers de andre lübske Børn ere saa stive i Frandsken som dette »svage Pattebarn«, de saae mig i det mindste ud til allehaande.

Gjennem en gammel hvælvet Port med tykke Mure paa Siderne traadte vi nu ind i den frie Hanse-Stadt: Lübeck

Her mellem de spidsgavlede Huse, snevre Side-Gader, og i Erindringen, der kaster et historisk Gevant om det Hele, troer man sig flyttet Aarhundreder tilbage i Tiden; disse kantede Bygninger, disse Steenhelte paa Raadhuset, og malede Billeder paa Glasruden af den gamle Kirke, vi kom forbi, saae ogsaa saaledes ud, da *Jørgen Wollenweber* her kunde tale et kraftigt Ord med. At Kirkerne staae aabne, bringer ogsaa til at tænke paa Catholicismen her, og mangt et Billede fra den Tid, skjøndt det ikke er et Kunstværk, griber os dog ved sin poetiske Idee, eller sin Ælde.

Jeg var i Maria-Kirken, saae det berømte astronomiske Uhrværk og den endnu berømtere Cyclus af Malerier, man kalder 15 »Dødningedandsen«. Enhver Stand, enhver Alder, fra Paven til Barnet i Vuggen, seer man her inviteret til Dødens Cotillon, og alle i Costume fra den Tid, hvori de ere malede, som skal have været i Aaret 1463; under hver Person staaer et plattydsk Vers, en Dialog imellem de Dandsende, som dog ikke ere de oprindelige gamle Riim, men et nyere poetisk Forsøg fra 1701. Det forekom mig, som Maleren havde lagt et ironisk Smiil i den dandsende Beenrads Ansigt, der ret syntes at ville sige til mig og hele Selskabet, som gik her og gjorde Bemærkning over den: »I troe nu, at I staae stille, eller i det høieste spadsere om i Mariakirken og see paa de gamle Billeder. Eder har Døden endnu ikke oppe til Dandsen, og saa dandse I dog allerede allesammen med mig! Fra Vuggen begynder den store Dands. Livet er som Lampen, der ogsaa begynder at brænde ud, idet den tændes! Saa gammel som Enhver af Eder er, saa mange Aar har jeg alt dandset med Eder, hver har sine forskjellige Toure, og den Ene holder Dandsen længere ud end den Anden, men Lysene brænde ud imod Morgenstunden og saa synke I Alle trætte om i mine Arme; - det kaldes at døe«.

Rundtom i Murene stode Epitaphier, og i Gangene laae Liigstene med ulæselige Inskriptioner og halv udslettede Herrer og Fruer; saaledes saae jeg en stor Steen med en drabelig Ridder paa, der holdt det store Slagsværd i Haanden, og dog taalte, at den nye Slægt traadte ham paa Næsen, saa at hans Ansigtstræk og det lange Skjæg snart vare udslettede. - Han og alle disse stille Naboer, hvis Navne nu ere forsvundne, som

Inscriptionerne, have engang lystigt tumlet sig deroppe i den gamle Stad, mangen Gang spadseret paa den grønne Vold, hørt Fuglene synge og tænkt paa Udødelighed. - Det gamle Raadhuus staaer endnu med sine smaae Taarne og den store Hansesal; Torvet ligger imellem dette og Kirken, hvor den nye Menneskevrimmel tumler sig. Fra Maria-Kirken gik jeg ud i den store Gudskirke, der dog er anderledes gammel og stor; det er en Hvælving! den prædiker selv, naar alt Andet tier. Husene paa begge Sider af Gaden stode mig, som Stolerader, som kjøbte eller leiede Familiestole, hvor ogsaa selve Huustyendet havde Plads. En Tordenskye, der var trukken op over os, begyndte imidlertid sin Prædiken, den var kun kort, men der laae dog Meget i dens Tale.

I Selskab med en Dansk og to Nordmænd forlod jeg om Aftenen det gamle *Lübeck*; Solen gik så smukt ned og den grønne Skov duftede, saa det var en Lyst! Hvor der dog kan ligge megen Poesie i saadan 16 en stille Aften! Landeveien -ja den var ogsaa paa sin Maade poetisk, den forekom mig at være Veien til Parnasset, knuddret og ujevn, Gud veed hvor saa mange slippe uden at brække Halsen, thi den Ene vælter her efter den Anden jeg var selv en Gang nær ved det.

I Morgenstunden kom vi da Alle med hele Lemmer til *Wandsbeck*. Her har *Claudius* levet og digtet; jeg tænkte paa *Andreas* og *Anselmus*, Solen skinnede mig ind i Ansigtet, saa Vandet kom mig i Øiet Nær havde jeg kjørt forbi den Bygning hvor Tallotteriet trækkes, uden at lægge Mærke til den, men der ere da Tanker nok her alligevel, der som usalige Aander svæve om dette Sted og hyle over det uløste Mammon: *Claudius* og *Tallotteriet* - det er dog to Mærkeligheder ved en lille By, og vor Herre veed, de ligne slet ikke hinanden! Men jeg vil ikke tale ondt om Lotteriet, Livet selv er et stort Lotterie, der igjen har mange Underafdelinger, og nogle af disse ere ganske poetiske.

Lotteriet

Et Kys, som Indsats, gav jeg nys,
Og bad, som Udtræk, om det samme,
Men fik en Ambe, tvende Kys,
Mit unge Hjerte stod i Flamme!
Nu blev min Tanke Ternen viet,
Jeg satte Liv og Haab paa Spil,
Og tænk, jeg sprængte Lotteriet,
Nu faaer jeg Udtræk naar jeg vil!
Og Kys - især i Ungdoms Alder,
Dog staae, om ogsaa Coursen falder.

Men det kan nu kun en Ægtemand synge, Digteren derimod -ja han har Lov til at skrive det.

Nu saae vi Hamborgs Taarne; de reiste sig høit i Veiret, ligesom for at see om vi ikke kom snart, og Solen skinnede paa dem og paa os, ligesaa smukt som ved noget andet keiserligt Indtog.

17

II
Hamborg. En simpel Historie. Theatret. Besøg udenfor Byen. Drømmen. En Idyl. De to Characterer.

Ligesom *Kjøbenhavn* har ogsaa *Hamborg* hævet sig fra et Fiskerleie til en stor Stad. - Mellem de usle Fiskerhytter ved *Elbens* Bred lod *Carl den store* opreise Borgene *Hochbuchi* og *Hammenburg*, der under *Otto den 3die* alt var en ved Søefart bekjendt, Flekke. Saaledes voxte den fra Barn til Yngling, og traadte kraftfuld frem som Mand mellem de mægtige Hanser.

Jeg følte ordentlig en dyb Respekt for den gamle Stad, som de snevre Gader og Menneskevrimmelen vedligeholdt. Jeg troer vor Kudsk kjørte os Gade op og Gade ned, for at imponere os ved Byens Storhed, thi

det varede en lille Evighed før vi kom til *»Hotel de Baviere«* paa »neue Jungfernstieg« hvor vi steeg af Her, inde i Byen selv, tager Byen sig herlig ud, idet *Alsteren*, der er bred og stor, ligesom skiller den gamle Stad fra den nye. De høie Taarne speile sig i Vandet, hvor der flyde Svaner og gynge Baade med pyntede Mennesker. »Jungfernstieg« vrimler af Spadserende; langs hermed ligger Hotel ved Hotel, hvor Dørene ere pyntede med Kelnere, Oberkelnere og Oberkelneres Oberkelnere. Fra Sweitserpavillonen bruser et Musikchor, og her, samt ved den anden saakaldte Alsterpavillon sidde hele Grupper af Avis- og Chocoladeslugere. *Berlin* har ikke en Gade, som denne! Deres »Unter den Linden«, mangler Vandpartiet, og dette er og bliver dog alletider en vigtig Skjønheds-Reqvisit

Men vi ville ikke dvæle her, men gjemme Besøget til om Aftenen, naar Alt er oplyst, skjøndt det nok kan taale, at man seer det ved Dagen. Vi vove os ind i Vrimlen, mellem Drosker, raabende Handelsmænd i det Smaae, Blomster-Piger fra Vierlandene og travle Pengemænd fra Børsen. Det seer ud som det var een eneste Boutik! saaledes følger den ene Boutik paa den anden. Gaderne krydse hinanden, og nedad imod Elben, finder man nogle, hvor Entreen er igjennem en Forstue, og hvor der neppe kan boe noget Menneske, der overskrider en vis Peripherie, uden han maa leve derinde for bestandig. Jeg 18 stak Hovedet ind i nogle af dem, men turde ikke komme længere, thi de mindede mig ret levende om en Drøm jeg engang havde: hvorledes Husene paa Kjøbenhavns Østergade, hvor jeg spadserede, ogsaa gave sig til at spadsere, men saaledes med Ansigterne imod hinanden, at Gaden fik Udseende af disse Hamborger gader, og da den endnu gjorde et Skridt til, sad jeg indeklemt mellem Væggene og kunde hverken komme frem eller tilbage, hvilket er temmeligt genert.

Dog legede Børnevrimmelen fornøiet inde, i denne halvdunkle Hamborger-Verden, og to Smaae:

»- - med Sundhedskind,
Ridsed' i Jorden med en Pind,
De ridsed' sig Gaard og Høienloft,
Mens Moder lapped' paa Faders Koft«

Et fattigt Liig blev begravet, fire Karle bare Kisten og Konen fulgte; de havde Møie med at komme igjennem den snevre Gade, Veien var trang; ingen Solstraale skinnede der ned, først da de kom ud paa den bredere Gade, faldt Sollyset paa den fattige Kiste. Jeg hørte en Historie om denne Begravelse, der er poetisk rørende, da den er Sandhed

Inde i den snevre Gade, høit oppe paa et ligesaa snevert Kammer, laae det fattige Liig; Konen sad og græd over det, hun vidste ingen Udvei til at faae det begravet; Vinduet stod aabent, da fløi der en lille Canariefugl ind og satte sig ved Hovedet af Liget og gav sig til at synge: det gjorde et underligt Indtryk paa Konen, hun kunde ikke græde længer, hun syntes, den maatte være kommet ned fra vor Herre. Fuglen var tam, den lod sig strax fange, og da hun nu fortalte en Naboerske det og viste hende Fuglen, erindrede denne sig, at hun kort før havde seet i Avisen et Avertissement om en Canariefugl, der var flyvet bort.

Det var denne, og Konen fandt der menneskekjærlige Hjerter, som hjalp hende den Døde i Jorden.

Byen er gjennemskaaren af Canaler; her i dette Qvarteer, saae jeg nogle, der saae mig ud, som sande Kloaker. Høie Huse paa begge Sider, men ingen Gade, kun den smale Canal, saa langt man kunde see for de udbyggede Altaner. Paa disse hang og laae der alle Slags, og dybt nede løb, eller rettere krøb, det smudsige Vand. En af disse 19 Altaner eller Skuur i dette Chaos, var malet grøn, og her sad en tyk Madamme ved Theebordet, og nød den skjønne Natur.

Hvor lys og luftig er ikke *Peer Madsens Gang i Kjøbenhavn*, mod disse! denne vilde i *Hamborg* blive nobiliteret til en meget anseelig Gade.

Vil man ellers her om Sommeren undgaae Menneskevrimlen, som man næsten træffer overalt, vil man slaae sig fra Verden, saa maa man gaae i Theatret, her finder man ikke mange; langt fra hinanden sidde de blege Eneboere i de store Loger.

Huset er stort og prægtigt, fire Etager og et Parterre, hvis Gang bag om Bænkene er saa bred at der godt kunne dandses Galopade. Hele det Indvendige er hvidt med Forgyldning, der oplyses af en brilliant Lysekrone. Man spillede *»Der Freischutz«.* Decorationerne vare fortræffelige og især stod Ulvesvælget, med Hensyn til Maskinerie og Arrangement, over vort her hjemme. Det var et dybt Klippesvælg, hvor Maanen skinnede ned, og de røde Lygtemænd hoppede i deres magiske Runddands. Flammer sloge op af Jorden, og den vilde Jæger, et Lufttransparent, en Gruppe af Skyer, der dannede sig til disse vilde Skikkelser, foer over Scenen. Mindre heldig var en stor Drage, der viste sig og spyede Ild i det den foer bort. Jeg kom til at tænke paa *Ulyses von Ithaca*. Ved Actens Slutning steeg ikke den levende Samiel frem af Dybet, nei en frygtelig Kjæmpeskikkelse, der udfyldte hele Scenen, han greb med sin uhyre Haand *Max og Casper*, der laae livløse paa Gulvet, medens det Hele var effectfuld oplyst med en stærk, rød Ild. Ellers var *Samiel* her, slet ikke godt costumeret, han saae ud som en rød Husar. En Demoiselle *Gned* gav Gjæsterolle, som *Agathe*, hun sang smukt, havde vist megen Skole, men skabede sig hver Gang der blev klappet. Mit danske Øie og Øre var

ikke vandt til denne tydske Sædvane endnu, siden saae og hørte jeg det overalt. Hver Gang der blev applauderet neiede hun; noget, der maa rive enhver ud af Illusionen. Efter den store Arie med Lommetørklædet, der her blev svinget med megen beregnet Ynde, og hun vilde kaste sig i Armene på *Max*, klappede man, hvorfor hun gjorde en Bevægelse frem, neiede og kastede sig saa i Armene paa den stakkels Elsker, der havde et heelt Publicum mellem sig og den Elskedes Følelser.

Kunst er det Modsatte af Natur, men derfor er Kunst ikke Unatur, 20 den er snarere det ideale Billede af Naturen; man skal glemme det er Kunst, men hvorledes kan man det, naar en Kunstner eller Kunstnerinde nedværdiger sig til, at glemme det Naturlige i Kunsten for et usselt Bifaldsklap. Lovet være Himlen og de Enkeltes renere Smag, der har sørget for, at vi ikke kjende til Sligt paa vor Scene, undtagen ved Concerter, hvor man ogsaa har disse pantomimiske Prologer og Epiloger, der deles hver i fire Marscher: Høire, Venstre, Midten og saa Retirade-Marsch, den sidste er da naturlig! -

Da jeg næste Gang var i Theatret, blev jeg opvartet med et Melodrama efter det Franske: *Cardillac* oder *das Stadtviertel des Arsenals*; det er bearbeidet efter Hoffmanns bekjendte Fortælling: *Frøken Scudery*. Det var en fæl Comedie! - *Olivers* Rolle udførte *Hr. Jacobi*, der, som man fortæller, har frit Støvler og Skoe af Skomagerlauget i Hamborg, fordi han spillede *Hans Sachs*\ hvorfor han egentligt har faaet dem, begriber jeg ikke, men det er maaskee gaaet det respective Skomagerlaug, ligesom en gammel Borgermand jeg har kjendt, der, naar han i Privat-Theatret saae sin Datter spille, lukkede Hænderne sammen og sagde: »Vor Herre maae vide, hvor hun hitter paa alt det, hun siger!« De har vel ogsaa troet, *atjacobi* hittede paa al det Smukke han sagde, og da de nu alle vare Skomagere, ligesom Hans Sachs, og maaskee ogsaa Poeter derimellem, (ikke, som Hans Sachs) har de tænkt: »Heute dir, morgen mir!« hvem veed hvad Jacobi kan lægge os i Munden, hvis vi ogsaa engang komme paa Scenen.

I de fleste Theaterblade seer man altid, at der den og den Aften var et herligt Trekløver paa Scenen: Trekløver ere saaledes der ganske almindelige! jeg fandt kun en to Kløver, men den var ganske fuldendt i sine Blade; livsfrisk og charakteristisk, det ene Blad hedte *Jost*, det andet Madam *Mädel* Han udførte *Cardillac*, hun Frøken *Scuderys* Rolle.

Fra Theatret ville vi gaae til den botaniske Have, skjøndt jeg saae det første om Aftenen, den sidste derimod om Morgenen; men de store Drivhuse forekomme mig at være et passende Overgangsled fra Theatret til den frie Natur.

Beliggenheden er herlig! man troer sig langt borte fra Hamborg, og saa ligger dog kun den gamle Voldgrav og de planerede Volde med deres Blomsterpartier og Træer imellem. Jordbærrene stode alt i Blomster, og de smaae Fugle qvidrede til mig fra Hækkene: »mærker Du alt, Du reiser mod Syden!«

Hvor følte jeg mig ikke uvidende, inde i de store Drivhuse 21 mellem de fremmede Blomster og Væxter! der var en Hamborger-Dame med, hun havde samme Feil, som jeg, og det endogsaa udenfor Drivhusene. Der stod her en heel Flok Blomster, »hvor nydeligt!« udbrød hun, »nu har jeg aldrig seet saa sjeldne Blomster! De ere da fra Amerika?« Nei, desværre, det var kun Mark-Blomster, tagne ved *Pøseldorf tæt* uden for Hamborg.

Fra den Botaniske Have vandrede jeg ud gjennem Palmaille i *Altona*, hvor jeg nød den første smukke Udsigt over Elben og kom saaledes til *Ottensen*. Det bekjendte Træ paa Kirkegaarden faldt mig strax i Øinene, jeg stod ved *Klopstocks* Grav.

Jeg har engang læst om en reisende Engelænder, der da han første Gang var Vidne til en katholsk Kirkeprocession, og saae det hele Folk knæle, ogsaa uvilkaarlig bøiede sig, skjøndt han ikke vidste, om det var en Gud, en Helgen eller noget ganske menneskeligt de bøiede sig for; det gik mig næsten lige saadan her! jeg kjender kun lidet til *Klopstock*, thi hans *Messiade*, ja jeg vil ærligt tilstaae det, har jeg aldrig læst, saadant et stort Heltedigt har mig noget afskrækkende! det var i Grunden mere *Klopstocks* Navn, end hans Værker, der vakte den alvorlige, dybe Følelse her ved hans Grav. Det var det udødelige Navn, der fik mit Hjerte til at banke stærkere.

Guds frie Natur vinkede mig længere ud! - Deilige grønne Haver ligge langs med Elben, Dampskibet gled stolt paa Floden, og den sorte Røg bølgede hen over Vandfladen. Her er smukt! Dog det har tusinde fortalt før jeg! Hvem har ikke været i *Rainvilles* Have, paa *Blankenese*, seet *»das schøne Marianchen«,* etc. etc, ja alle, hvem der slet ingen Idee have om det sachsiske Schweits, sige at dette skal ligne meget. *Elben* er i det mindste den samme og her endogsaa bredere! -

Fuglene sang og Blomsterne nikkede, og det i saadan en Mængde, at da jeg i Tusmørke kom igjen til Hamborg, syntes jeg, at paa hele »Jungfrauenstieg« bevægede sig kun lystige Fugle og nikkende Blomster.

Man skal jo lægge Mærke til hvad man drømmer de første Gange man sover paa et fremmed Sted, thi der skal være Betydning deri. -Jeg slukkede mit Lys, saae endnu engang ud af det aabnede Vindue, paa de mange Spadserende, hørte Musikken fra Pavillonen, thi Vinden bar Tonerne over Alsteren, og gik saa hen at hvile mig, for at samle Kræfter til at flagre længere ud i Verden.

22

Jeg drømte jeg var en lille Fugl,
Der fløi over Land og Bølge,
Hvad Hjertet følte, hvad Øiet saae,
Jeg ikke forstod at dølge.

Jeg sang hver Tanke dybt i mit Bryst,
Jeg sang mine Sorger og Glæder,
Jeg svang mig over det brusende Hav
Og alle de fremmede Steder.

En Morgen sad jeg paa Træets Green,
Og qvidrede glad mine Sange;
Rundt om i Græsset de Blomster stod'
De vare saa smukke, saa mange.

Men een var i Duft og Farveskjær
Den smukkeste, maatte man sande,
Paa hende jeg saae, for hende jeg sang,
Og glemte de fremmede Lande.

Hos hende jeg vilde bygge og boe,
Jeg vilde Vingerne miste,
Jeg vilde qvidre min bedste Sang,
Til Hjertet engang maatte briste.

Hun bøiede sig i Vinden bly,
Jeg rørte ved Blomster Kjolen,
Jeg Tanken forstod i Bladets Duft,
Det rødmed' i Morgensolen.

Og Blomsten bøied' sit Hoved ned,
Jeg husker det Hele saa nøie;
Jeg syntes at læse min Kjærlighed
I hendes trofaste Øie.

Da kom der en Jæger, saa ung og smuk,
Han havde sin Bøsse paa Nakken,
23 Han tog min Blomst og satte den pænt
I Knaphullet, foran paa Frakken.

En Dugdraabe faldt fra Blomstens Blad,
Jeg troede, det var en Taare,
Da sang jeg og tænkte, saa skyder han mig!
Jeg ønskede Døden saa saare.

End dufter Blomsten saa smukt som før,
Den føler i Frakken sig hjemme!
Jeg flyver afsted fra By til By,
O, kunde jeg Blomsten dog glemme!

Jeg sørger - men synger dog meer end før,
Hver Gang jeg flagrer paa Vangen,
Saa kommer der vel en Jæger engang,
Og skyder mig midt under Sangen!

Men vi ville lade den Fugl flyve!

Det var alt paa den fjerde Dag jeg var i Hamborg; om Eftermiddagen gik den saakaldte »Postkutsche« til Braunschweig, jeg havde Nummer 11, men der var næsten en tyve Passagerer, der alle stode grupperede med Kapper, Æsker og andre Reise-Atributer, ved »hohen Brücke«, hvor vi skulde stige i Vognen.

Gaden her, - ja det var en Hamborger Gade, snever og dunkel med en uhyre Trængsel, Støi og Raab, dog midt i al dens Prosa laae et lille, idyllisk Partie.

Sidehusene havde mange Udbygninger og Kanapper, imellem to af disse var opslaaet et lille Brædeskuur, der var saa lavt, at intet Menneske kunde staae opreist derinde, og saa smalt, at der kun var

Plads til een Stol og ikke mere. Herinde sad et Par gamle Ægtefolk, en Skomager med sin Kone. Værktøiet laae i Vinduet og imellem dette og den bageste Væg, indtog Manden den hele Plads, den gamle Kone sad tæt ved Siden af ham med sin Strikkestrømpe, og saa kom Gadedøren; hun maatte nødvendigviis først træde ud af Huset, naar Manden skulde ud

De sadde virkeligt der, som Dukker i et lille Glasskab, og saae 24 meget glade og lykkelige ud, snakkede og loe, i det de saae paa os, der een ad Gangen blev puttet ind i den store Postvogn.

Jeg kom i en af Bivognene, hvor jeg fik en Engelænder og to Hamborgere til Selskab, den ene af disse var en Jøde. »Nu skal vi s'gu være interessante!« var det første han sagde, i det han neppe var kommet til Sæde i Vognen, og saae alt meget fornøiet til os allesammen.

»Vort Hamborg er dog en kjøn By, en riig By!« og nu begyndte han at fistulere:

»Stadt Hamburg in der Elbe-Auen,
Wie bist du statlich anzuschauen!«

Jeg blev ogsaa ganske fornøiet, idet jeg tænkte, som Fanden, naar det gaaer ilde, »der faaer jeg da een Sjæl! ham kan jeg vist bruge«. Jeg bad ret i mit Hjertes Inderste, at den unge Mands Originalitet maatte vende sin Søndags-Side ud, og i dette Haab nynnede jeg med:

»Heil über dir Hammonia!«

Saaledes rullede vi da ud af det gamle Hamborg.

Jeg nævnede Digteren *Heine*.

»Heine«, sagde han, »ja, Heine er en stor Mand i Poesien, og Broderen en stor Mand paa Børsen! men jeg holder ikke af hans Vers, for de ere saa korte. Vips faaer man een over Næsen, og saa er det Digt forbi!«

»Ja«, sagde den anden Hamborger, »han er altid saa rask med at give over Næsen! der har han skrevet, at Romerne og disse Italienere ere saa smukke og saa regelmæssige i Ansigterne, og at vi Tydskere have »Kartoffel-Gesichter«. - »Have vi Kartoffel-Gesichter?« sagde han og viiste mig sit Ansigt, der rigtignok, naar jeg skal være ærlig, ikke var saa ganske uliig denne Jordvæxt »Jeg vilde ikke«, vedblev han, »for aldrig det, reise med saadant et Menneske, før man vidste et Ord derom, kunde der blive skrevet en heel Bog om een!«

»Nummer to!« tænkte jeg, »her har jeg den anden Sjæl!« - Hvilke Characterer for min Reise! Lidt efter lidt ville de mere udvikle sig, de kunne gjøre godt i 3die Capitel.
25

Vi vare imidlertid ved den første Station, men - der gik de begge to, begge Sjælene!

Det kan rigtignok genere en Forfatter, saaledes at miste sine to første Characterer, uden endnu at have benyttet dem - - - dog vi ville ikke lade os genere, vi reise videre!

26

III
Vierlandene. Den Reisende og Hedeboeren. Skolejomfruen. *Lyneborg*. Alferne paa Heden.

Vi vare nu i *Vierlandene*; smaae Canaler krydsede hinanden, Alt stod saa frodigt Grønt, Kirsebærtræerne havde sat Bær, skjøndt det kun var den -21de Mai. Alt, rundt om var en stor Kjøkkenhave, og det er det da ogsaa for *Hamborg* og den hele Omegn.

Tæt ved Veien laae pyntelige Huse, og enkelte havde Glasmalerie paa de smaae Ruder. Børn, Piger og Drenge, med kloge Øine løbe langs med Vognen og vilde sælge os Blomster, vi fik, for en Ubetydelighed, baade Bouketter og Krandse.

En Reise gjennem Vierlandene til *Harzen*, er dog et ret levende Billede paa det hele Menneskeliv! - Den frodige, grønne Natur her, hvor Beboerne roligt sove inden for Dæmningerne, uden at drømme om den

uroelige Strøm, der hvert Øieblik kan bryde ind over dem, forekom mig som den lykkelige, livsgrønne Barneverden, hvor der ogsaa overalt voxe Kirsebær og Blommer, store Sabelærter og brogede Blomster. Men neppe ere vi komne ud af dette lykkelige Land, over Virkelighedens Elb-Strøm, saa ligger Livets store Lyneborger-Hede foran os, der dog heller ikke er saa slem, som den er udskregen for; her voxe ogsaa grønne Skove, og ere disse vel kun Naaletræer, saa give de dog Skygge, man finder ogsaa her *Mennesker*, og Fuglene qvidre smukt paa de grønne Engpartier, og bag ved hele det store Hedeland reiser sig Himlens høie *Harzbjerge*, hvor selv de solbelyste Skyer, ligge som Taage dybt under os.

Ved *Zollenspicker*, *Todes Fødeby*, der ligger paa en Øe mellem Elben og Elmenau, kom vi alle i en stor Færge og seilede nu over Elbfloden, der løb med en uhyre Fart mod Hamborg, ret som den havde tusinde Nyheder fra de bøhmiske Bjerge, den skulde have indrykket i *Børsenhalle*.

Vi stege i Land og stode nu paa engelsk Grund i Kongeriget *Hannover*.

Indtil *Winsen*, en hannoversk Flekke, ved en lille Flod, var Egnen 27 endnu ret taalelig. Paa det første Gadehjørne her, havde Maleren skrevet med store hvide Bogstaver Byens Navn *»Winsen«* og ved Siden af dette sat et stort Comma, for ligesom at antyde, at der nok kunde siges lidt mere om denne Stad, end det blotte Navn.

Byens Indvaanere sadde paa en Trappe og drak Thevand, vi kyssede paa Fingrene af Damerne, og de nikkede igjen, saa fortroligt, som vi vare gode Bekjendtere; Solen gik ned bag det gamle Kirketaarn og gav os alle røde Kinder i det vi rullede afsted til den store Hede-Egn.

Den var ikke saa slem endnu paa denne Side *Lyneborg*! De unge Grantræer stode med friske hvidgrønne Skud; den hele Skov saae ud, som en Vrimmel af Juletræer med Smaae-Lys, kun Presenterne manglede.

Vi rullede fort, mellem Sand og Graner.

Den Reisende

Ingen Bjerge, intet Hav,
Himlen disse Egne gav,
Kun den lyngbegroede Slette,
Sand og Graner, ja kun dette,
Stort og vidt mit Øie skuer,
Til hvor Horizonten buer.

Hedeboeren

Hav og Bjerge Gud mig gav.
Himlen er det store Hav;
Hvilket Hav er stort som dette?
See, det favner jo min Slette,
Og, som dybt fra Søens Rige,
Stjernerne, som Lillier stige!

Bjerge! - Er ei Bjerge her?
Seer Du disse Skyer der?
Stolt de reise sig med Vælde.
Der er Liv i disse Fjelde!
Hen ad Himlens Hav de seile,
Siig, hvad disse Bjerge feile?

28

Fra de 20 Reisende, der droge ud fra *Hamborg* vare vi alt sammensmeltede til 6; og sad nu Hjerte ved Hjerte i den store »Postkutsche«; vi dannede paa en Maade en Hjerter-Sex, i det her vare tre Hjerter paa hver Side. Det ene Hjerte, det vil da sige, med legemlig Fouteral og Tilbehør, var en ung Student fra Hamborg, fuld af Lune og Indfald; han fandt at vi just nu udgjorde en lille Familiekreds, og denne burde dog kjende sine Medlemmer indbyrdes. Vore Navne blev der ikke spurgt om, men vort Fædreland; hver fik Navn efter en mærkelig Mand eller Qvinde der, og saaledes udgjorde vi en Kreds af berømte Mennesker. Jeg hedte som Dansk *Thorvaldsen*; min Nabo, en ung Englænder, *Schakspeare*; Studenten selv kunde ikke være mindre end *Claudius*; men med vore tre Gjenboere kom han dog i nogen Forlegenhed, den ene var en attenaarig Pige, der fulgte med sin Onkel, en gammel Apotheker fra *Braunschweig* han nødtes tilsidst at kalde hende Frøken *Mumme* og Onkelen *Hendrik Løve*; men den sidste af Passagererne blev ganske anonym, eftersom vi ingen berømte Folk kunde finde i den ellers meget saltbringende By *Lyneborg*, hvor hun var fra. Hun blev altsaa Stedbarn, og det lod, som hun ofte var bleven behandlet saaledes, thi hun smilede ganske forunderlig veemodig, da vi ikke kunde optage hende med et Navn i Samfundet. Just herved kom jeg til at betragte hende nøiere; hun var henimod de 50, havde en bruun Hud og nogle Ar af Kopperne; men i det mørke Øie laae der noget interressant, noget dybt veemodigt, selv naar hun smilede. Vi hørte at hun holdt Skole for nogle unge Piger i *Luneborg*, levede stille der, i et lille Huus, og havde nu for første Gang, men kun paa nogle Dage, været i Hamborg. Jeg hørte hende næsten ikke tale et Ord den hele Vei, men hun smilede venligt af vort Spøg og saae ret saa godmodig glad paa den unge Pige, hver Gang denne hjerteligt loe af hvad der blev sagt.

Mellem alle vi andre snaksomme blev hun mig just interressant ved sin Taushed Først da vi rullede ind paa Lyneborgs snevre Gader, hvor Husene stode i Maanelyset, saa klosteragtige, saa gamle og spidsgavlede, hørte jeg hende første Gang tale: »Nu er jeg hjemme!« sagde hun.

Vi stege ud af Vognen, den gamle Apotheker bød hende sin Arm, for at følge hende hjem, det var tæt herved; vi andre gik med Klokken var omtrent 11, Alt var saa stille i den underlige gamle By, der var mig saa ganske fremmed; spidsgavlede Huse, Kanapper og 29 Udbygninger rundtom i det skarpe Maaneskin. Vægteren gik med en stor Skralde, som han snurrede med, sang derpaa sit Vers og snurrede igjen. »Velkommen, Jomfrue!« sagde han midt under Sangen, og hun nikkede og nævnte hans Navn, idet hun traadte op af den høie Steentrappe; her boede hun. Jeg saae hende neie til Afsked og forsvinde bag Døren. Da siden efter Postillionen blæste, og vi skulde ind i Vognen igjen, saae jeg Lys paa hendes Værelse; en Skygge gik over Gardinet, det var hende, der saae efter os ved Vinduet. Nu var den Reise forbi for hende, som hun maaskee i flere Aar havde glædet sig til, muligt staaer den som et af de lyseste Punkter i hendes eensformige Liv, og hun vil sidenefter, mange Gange nyde den i Erindringen. Der ligger virkeligt noget Rørende i saadan en gammel Piges stille Klosterliv; hvem veed hvilken Orm der gnaver dette Hjerte; der ere Følelser og Tanker, vi ofte ikke kunne betroe vore kjæreste Venner. Imorgen skulde hun maaskee begynde med Skolen igjen, høre Børnene i *les verbes réguliers. - »Aimer, aimant, aimé«* - - hvor der dog kan ligge mange Erindringer i saadant et regelmæssigt Verbum. Vi rullede ud af Lyneborg, uden at have seet nogen af dens Mærkværdigheder; ikke engang Skinken af det berømte Sviin, der for 800 Aar siden opdagede Saltkilderne.

Saltværket og Kalkbrudene saae vi dog i Flugten udenfor Byen, men det var rigtignok paa samme Maade, som Bürgers *Leonore*, der saae Byer og Marke flyve forbi i Maaneskinnet.

Vi vare atter sex i Vognen; den ledige Plads var optaget af en ung Kjøbmand, der skulde til *Dresden*; saaledes dannede vi endnu en Hjerter Sex, idet vi atter befandt os paa Heden.

Vognens eensformige Skuren i Sandet, Vindstødene i Grenene og Postillionens Musik-Stykker smeltede imidlertid sammen til en søvnbringende Vuggesang, den ene af Passagererne nikkede med Hovedet efter den anden, selv vore Blomsterbouqvetter, der vare stukne ind i Vogngjemmerne efterlignede den samme Bevægelse, hver Gang Vognen gav et Stød. Jeg lukkede Øinene og aabnede dem igjen, idet jeg halv blundede og vistnok drømte. Mit Øie faldt især paa een af de store Nelliker i den Bouqvet jeg havde faaet mig i Vierlandene; alle Blomsterne duftede stærkt, men jeg syntes at den i Duft, som i Farve, overgik alle de andre; og hvad der var det meest curiøse, midt i Blomsten sad et lille, luftigt Væsen, ikke større end et af dens 30 Blade, og saa gjennemsigtigt, som et Glas; det var dens Genius; thi i enhver Blomst boer en saadan lille Aand, der lever og døer med den. Hans Vinger havde samme Farve som Nellikens Blade, men de vare saa fine, at de saae ud, som var det kun det røde Skjær, der faldt fra Blomsten i Maanelyset; guulgule Lokker, finere end Støvfrøet, giede ned over Skuldrene og bølgede i Vinden.

Da jeg nu saae nøiere paa de andre Blomster, mærkede jeg at han ikke var den eneste, i hver Blomst gyngede et saadant lille Væsen, hvis Vinger og luftige Klædning var som et Farveskjær af den Blomst hvori de levede. De gyngede hver paa de lette Blade i Duft og Maanelys, sang og loe, men det var som naar Vinden gaaer sagte hen over den stemte Æolsharpe.

Snart kom hundrede og atter hundrede andre Alfer, i ganske andre Gevandter og Skikkelser, ind af det aabne Vindue paa Vognen; de kom fra de dunkle Graner og fra Hedeblomsterne. Hvor blev der ikke en Snakken, en Syngen og Dandsen! de sprang mig tidt lige over Næsen og undsaae sig ikke ved at opføre en

Runddans midt paa min Pande. Disse Gran-Alfer saae ellers ud, som sande Vildmænd med Spyd og Landse, og dog vare de luftige, som den fine Taage, der i Morgensolen dufter fra den beduggede Rose. De deelte sig i forskjellige Partier og spillede nu hele Comoedier, som mit Reiseselskab troede at drømme; hver fik sit Stykke.

For den muntre, livfulde Student fra Hamborg var Scenen i Berlin; en heel Skare Alfer formummede sig som tydske Studenter, og nogle vare sande Philister, med lang Pibe i Munden og en Stok som en Kølle ved Siden af sig; de stode i lange Rækker, det var et Collegium; een af Gran-Alferne steeg som den levende *Hegel* op paa Cathedret og talte saa lærd og indviklet, at jeg slet ikke kunde følge med.

Et andet Partie legede paa vor Engelænders Læber, dandsede og kyssede hinanden, og saa var det for ham, som han kyssede sin Hjertensallerkjæreste, følte hendes Kind hvile op til sin, og saae hende ind i det kloge, kjærlige Øie.

For den unge Pige fra Braunschweig spillede de derimod en alvorlig Scene af hendes eget Liv; Taarerne trillede hende ned over Kinderne, og de smaae Alfer smilede og speilede sig i hver, saa at hver Taare der faldt i Drømme, viiste et uskyldigt Smiil.

Den gamle Apotheker vare de værst ved, fordi han havde traadt en af Blomsterne itu, der var faldet ned i Vognen, og derved dræbt en af 31 de smaae Alfer; de satte sig paa hans Ben, og saa blev det for ham i Drømme, som om han slet ingen havde, men hoppede paa Stumpen hen ad *Braunschweigs* Gader, hvor alle Naboer og Fremmede stode og saae paa ham; men saa gjorde det dog de smaae Skabninger ondt, og de lode ham faae Benene igjen, og ovenikjøbet et Par store Vinger, saa han kunde flyve høit op over *Hendrik Løves* Kobberløve og *St. Blasii* høie Kirketaarn, og det fornøiede ret den gamle Apotheker, saa han loe høit i Drømme.

Kjøbmanden fra *Dresden* havde de skabt den hele Hamborger-Børs, med Jøder og Christne; og sat Coursen saa høi, som den endnu aldrig bliver, og som kun saadanne luftige Puds kunne bringe i Stand i Drømme. Mig syntes de ikke at lægge Mærke til, før længe efter de andre; »denne lange blege Mand«, sagde da en af dem, »er en Digter! skal han da ingen Ting see?«

»Han seer jo os! det kan vist være nok for ham!«

»Skal vi ikke ogsaa lade ham see hvad vi see! saa vil han synge smukt derom for de andre Mennesker, naar han vaagner«.

De holdt ellers noget længe Raad, om jeg var værd at optages i deres Forsamling, men da de nu ingen bedre Digter havde her, saa fik jeg da Adgangskort De smaae Alfer kyssede mig paa Øinene og Ørene, og da var det, som jeg blev et nyt og bedre Menneske.

Jeg saae ud paa den store Lyneborgerhede, som jo gjælder for at være saa hæslig, Herre Gud, hvor Folk snakke! ja de tale som de see og høre til. Hvert Sandskorn var et glimrende Klippestykke; det lange Græsstraae, der hang fuldt af Støv ud paa den brede Landevei, var den nydeligste macadamiserede Vei for de smaae Alfer; fra hvert Blad tittede saadant et lille, smilende Ansigt frem. Granerne saae ud som fuldendte Babeltaarne, der vrimlede af Alfer, fra de nederste brede Grene til den høie Top, hele Luften var opfyldt af de forunderligste Skikkelser, og alle klare og hurtige som Lyset. Fire à fem Blomstergenier rede paa en hvid Sommerfugl, de havde jaget op af sin Søvn, medens andre byggede Slotte af den stærke Duft og den fine Maanestraale. Den hele store Hede var en Trylleverden, fuld af Underværker; hvor kunstigt var ikke hvert Blomsterblad vævet! hvilken Masse af Liv laae der ikke i den grønne Granspire! hvert Støvgran havde sin forskjellige Farve og særegne Sammensætning, og hvilken Uendelighed i den store Himmel oven over.

Sagnet siger, at kun ved et Menneskes trofaste Kjærlighed og ved 32 den christne Daab kan Havfruen raae en udødelig Sjæl; de smaae Blomster-Alfer forlange ikke saa meget; en Angerens eller Medlidenheds Taare fra det menneskelige Hjerte, er den Daab, der kan give dem Udødelighed, og derfor søge Alferne saa gjerne til Mennesket, og naar det fromme, gudhengivne Suk stiger fra vort Bryst, hæve de sig paa dette til Gud, thi ogsaa saaledes komme de ind i den store, deilige Himmel og voxe til Engle under Evighedens mægtige Sollys.

Duggen begyndte at falde, jeg saae de luftig-lette Genier tumle sig paa de store Vanddraaber; mange Digtere fortælle, at Alferne bade sig i Duggen; men hvor kan det lette Væsen, der dandser paa Tidslens Fnug, uden at bevæge det, trænge igjennem den haarde Vandmasse; nei, de stode op paa den runde Draabe, og naar denne saa trillede rundt under deres Fødder og det lette Gevandt flagrede i Luften, saae de ud, som det nydeligste Miniatur-Billede af Fortuna paa sin rullende Kugle.

Med eet følte jeg en sittrende Bevægelse i hele Luften, jeg foer op, og det Hele var forsvundet, men Blomsterne duftede stærkt, og gjennem Karetvinduet bøiede sig nogle friske, grønne Birkegrene. Postillionen havde pyntet den hele Vogn med Grønt, efterdi det var Pindsemorgen. Den gamle Apotheker strakte sig i Vognen og sagde: »man kan dog drømme her!« men hverken han eller de andre tænkte paa, at jeg var

indviet i deres Drømme.

Solen stod op, vi sadde Alle tause, jeg troer vi stille holdt vor Kirkegang, medens Fuglene sang Pindsehymner og Hjertet selv holdt os den bedste Fropræ̈diken.

I *Velzen* gik Folk til Kirke da vi kom her. Solen brændte som en Ild, vi vare næsten halvdøde da vi naaede *Gifhorn* og endnu vare der 4 Mile til *Braunschweig*. Jeg følte mig saa træt, at jeg neppe gad seet ud af Vognen, da vi kunde øine Harzbjergene med *Brochen*; endelig vare vi ved Maalet, jeg fandt Hvile og Vederqvægelse i *Hotel d'Angleterre*.

IV
Braunschweig. »Drei Tage aus dem Leben eines Spielers«. En Fortsættelse af Samme. Moderen og Sønnen. Vandring i Byen. Afreise. Den gamle Skolemester.

»Hvad spilles der paa Theatret i Aften?« spurgte jeg.

»O, ein wunderschönes Stück!« sagde Kjeldersvenden. *»Drei Tage aus dem Leben eines Spielers«.*

Jeg vidste det var et Efectstykke, der havde gjort Opsigt i hele Tydskland, men stærkere end *Cardillac* troede jeg dog det ikke kunde være. Skjøndt jeg næsten var halvkogt af Dagens Hede, og saa træt af den velsignede Postkutsche, at jeg knap kunde røre mig, gik jeg i Theatret

Stykket var ikke inddeelt i Acter, men i Dage, mellem hver var der et Tidsløb af 15 Aar. To Dage holdt jeg ud, men saa kunde jeg ikke længere. Tilskuerne bleve formelig spændte paa Pinebænken, og tænk nu, mig arme Menneske, der alt var som mørbanket af Reisen.

Den første Dag endte da med, at Spilleren tog Livet af sin gamle Fader, den anden Dag gik det ud over et ganske uskyldigt Menneske, som han skjød en Kugle gjennem Livet; - jeg følte Blodet koge i mig, og ventede da, at paa den tredie Dag maatte det gaae ud over Tilskuerne med. Jeg var frygtelig tilmode; kun i *Galeislaverne* har jeg følt noget lignende.

Jeg gik hjem, men overalt saae jeg Udskud af Menneskeheden, sønderknuste Mødre og fortvivlede Spillere. Jeg fik saadan en Afsky for Kort, at jeg strax brændte et Bundt uskyldige Visitkort, jeg havde kjøbt i *Hamborg*, blot fordi de havde Navnet Kort.

Mit Sind var i Oprør, jeg forsøgte paa at synge Vuggeviser for at dæmpe det; ja, jeg satte mig tilsidst ned og fortalte mig selv et Børne-Eventyr, som Du ogsaa maa høre, min Læser.

»Saalænge Kjøbenhavnerne endnu ere ganske smaae Rollinger, og ikke have været længer ude i Verden end til Dyrehaven og Frederiksberg, og deres Bedstemoder eller Amme fortæller dem, om fortryllede Prindser og Prindsesser, Guldbjerge og talende Fugle, saa 34 drømmer det lille Hoved om dette deilige Phantasieland, og seer ud over Havet, der gaaer sammen med Himlen, mellem den danske og svenske Kyst. Derude maa det ligge, tænke de, og udmale sig nu saa herligt denne nye Verden; men de blive ældre, komme i Skole, faae fat paa *Rises* Geographie, og med eet slaar den dem det hele Phantasieland itu, de see - bag Havet ligger Preussen og hele Tydskland og det første er ikke andet end det bare Sand Dog, nok herom, vi ville blive ved Phantasielandet Her levede for mange Tider siden, længe endnu, før man drømte om mit Forfatterskab og »drei Tage aus dem Leben eines Spielers«, en gammel sølvgraae Konge, der havde saadan en Tiltroe til Verden, at han ikke kunde tænke sig, at noget Menneske kunde sige en Løgn, ja en Løgn stod ham som saadant et Phantasiebillede, at han i Raadet lovede, at give sin Datter og det halve Rige til den, der kunde sige ham en Ting, han maatte indsee, dog var en Løgn.

Alle hans Undersaatter lagde sig efter Løgn, men den gode Konge tog Alt for Sandhed. Da blev han tilsidst ganske melankolsk, græd og tørrede Øinene i sin kongelige Kaabe, idet han sukkede: »skal jeg dog aldrig kunne sige: Det er Løgn!«

Saaledes giede Dagene hen; da kom der en Morgen en smuk, velvoxen Prinds, der elskede Prindsessen og var elsket igjen; i 9 Aar havde han lagt sig efter Løgn, og haabede nu at vinde hende og Riget. Han sagde

til den gamle Konge, at han ønskede sig anbragt som Gartner-Svend, og Kongen sagde: »ja nok, min Søn!« og førte ham ned i Haugen.

Her stod især Grønkaalen i en deilig Vext, men den unge Prinds trak paa Næsen og sagde: »Was ist das?«

»Det er Kaal, min Søn!« sagde Kongen.

»Kaal? - I min Moders Kaalhave, er den saa stor, at der kan staae et Regiment Soldater under hvert Blad«.

»Det er meget muligt«, sagde Kongen; »Naturens Almagt er stor, og der gives megen Forskjellighed i Vexten«.

»Ja saa vil jeg ikke være Gartner«, svarede Prindsen; »lad mig hellere blive Din Ladefoged«.

»See her er min Lade! har Du seet en større og skjønnere?«

»Større? Jo, saa skulde Du see min Moders! Tænk Dig, da man byggede den og Tømmermanden sad øverst oppe og huggede med sin Øxe, fløi denne af Skaftet og før den rørte Jorden havde en Svale 35 bygget Rede i Hullet, lagt Æg og klægget Ungerne ud Ja, det troer Du vel er Løgn, min Konge?«

»Nei saa mæn gjør jeg ei! den menneskelige Kunst gaaer vidt; hvorfor skulde Din Moder ikke kunde have saadan en Lade?«

Saaledes gik det fort, men Prindsen fik hverken Riget eller den deilige Prindsesse; de tæredes derfor begge hen af Sorg og Længsel, thi Kongen havde svoret: »Ingen faaer min Datter, uden han kan sige mig en Løgn!«

Aldrig kunde dog hans gode Hjerte troe en saadan; ja, da han til sidst døde og kom ned i den store Marmorkiste, fik han dog ingen Ro og man siger, han vandrer endnu om paa Jorden, som en usalig Aand, fordi han aldrig fik sin Længsel stillet.«

Saalangt var jeg kommen i Historien, altsaa til Enden, da bankede det paa min Dør; jeg raabte: »Herein!« - og - tænk min Overraskelse! der stod den gamle Konge for mig, med Krone paa Hovedet og Scepter i Haanden.

»Jeg hørte Dig memorere mit Livs Historie«, sagde han, »og dette har kaldt mig til Dig. Veed Du maaskee en Løgn, der kan skaffe mig Ro i Graven?«

Jeg søgte at fatte mig, sagde hvorledes jeg var kommen til at fortælle mig selv hans Levnet og Bedrifter, og nævnede nu: »Drei Tage aus dem Leben eines Spielers«.

»Fortæl mig den!« sagde han »jeg holder meget af det Frygtelige; jeg er jo selv, som Aand, frygtelig paa mine gamle Dage!«

Jeg begyndte at fortælle, gik Scene for Scene igjennem, og viste ham dette Malerie af Menneskelivet; da forklaredes hans Træk, han greb min Haand og sagde i Begeistring: »Det er en Løgn min Søn! Saaledes gaaer det ikke til i Verden; men nu er jeg forløst! Takket være Du, der fortalte mig dette! takket være *Luis Angely*, der bragte det paa Scenen, men velsignet være *Victor Dücange*, der lavede den. Nu faaer jeg Ro i Graven!« - og derpaa forsvandt han.

Det kunde blive et deiligt Stykke, tænkte jeg, om denne Historie blev dramatiseret Hvilke Characterer! især den gamle Konge, der slet ingen har; hans barnlige Tiltro til Verden; den ulykkelige Prinds, der røg af Pinden, skjøndt han i 9 Aar havde lagt sig efter Løgnen; Prindsessen, der ingen Mand fik, ogsaa Aanden, den gamle Konge, der til sidst bliver forløst ved et Tydsk Melodrama. Ja, jeg forudseer det, det bliver dramatisk, thi det er det!
36

Da jeg næste Morgen vaagnede, stod hele dette Eventyr for mig som en Drøm jeg begyndte nu min Udflugt i Staden, der seer meget stille og fredelig ud

Her begyndte alle Vinduerne at gaae ind ad og Blomster-Potterne ud ad Tjenestepigerne flagrede i brogede Cattuns-Kaaber gjennem Gaderne, og Smaaebørnene skrege »Her' Jøs'!« til hvert andet Ord de sagde. Volden er planeret, og man spadserer her i lange Aleer, og finder smukke Blomsterpartier, som man nok tør see, men ikke røre. -Jeg besøgte *Man*, en ypperlig Acteur ved Hof-Theatret her i Braunschweig, hvor han tillige er Regisseur, han boede udenfor »Fallersleberthor«, et historisk Sted fra det 15de Aarhundrede, eller rettere, til den Tid; thi da samledes her hvert syvende Aar, alle Omegnens Fyrster og mægtige Herrer, hvor de toge Deel med Folket i Dands og Lystighed. Man kastede da der Terninger om Alt, selv om at faae

sig en Kone, men den som fik høiest Øine maatte ogsaa ægte hende. Rundt om i de brogede Telte sadde de fornemme Damer i al deres Puds og saae paa den lystige Menneskevrimmel udenfor. Nu var alt ganske forandret; en lang Allee, med Lyststeder paa begge Sider, laae for mig; nogle ærlige Braunschweiger-Borgere gik her roligt og nød Morgenstunden, uden at tænke paa, at maaskee deres Tip-Tip-Tip-oldemoder her var sat paa Spil i sin blomstrende Alder, ligesom nu en Barnekappe eller et Syeskrin.

Det var anden Pintsedag, Klokkerne ringede og alle Folk strømmede til Sanct Blasius's Domkirke; jeg fulgte Strømmen; Orgelet bruste igjennem de høie Hvælvinger, Menigheden sang, og de gamle braunschweig'ske Hertuger laae i Støv og Aske nede i deres Kobberog Marmorkister. Det er alt, hvad jeg der, efter mit korte Besøg, kan fortælle, men det er Sandhed.

Efter Gudstjenesten var der en Brudevielse. Det var et smukt Par; men hvad der især greb mig var det underlige Udtryk af Glæde og Veemod, der laae i Brudens Blik; hun syntes at søge nogen, i det hun skred op til Altret.

»Han er her vist i Kirken«, hvidskede to Qvinder, der stode ved Siden af mig.

»Den stakkels Eduard! -ja han er her vist!«

Der gik et Lys op for mig; men jeg var vis paa han var der ikke; havde det været *en Johanne Schoppenhauers* Roman, saa havde han nok 37 staaet, dødbleg bag en Pille og seet paa Brudevielsen, her var det derimod Virkelighed; han var der ikke, men hvor -?

Moderen

Hvad kommer Du fra Kirken her?
Vil Du ei see paa Stadsen der?
I Dag staaer liden *Grethe* Brud,
Men Du er bleg! Du gode Gud!
Du seer jo ganske saadan ud,
Som da - o Gud jeg græde maa!
Som Lille, Du i Græsset laae,
Et giftigt Dyr stak der Din Fod;
Døds-Smerten i Dit Ansigt stod;
Ak, dobbelt den jeg med dig leed.
Din Fod jeg grov i Jorden ned,
Og Jorden suged' Giften ud;
-Saa har han gjort den gode Gud!

Sønnen

Ja, Moder, Jorden hjælper der!
I Hjertet er nu Giften her,
Jeg føler den - forbarm Dig Gud!
Din Jord vil suge Giften ud.
O, grav det syge Hjerte ned,
Det hjælper jo, saa faaer jeg Fred!

»Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu,« siger *Heine*. Jeg gik ud af den gamle St. Blasius, saae paa de ridderlige Epitaphier i Muren og de gammeldags Bygninger, der laae rundt om i Gaderne. Det gamle Raadhuus var forvandlet til en Viinkjelder, men stod endnu i sin hele gothiske Ærværdighed med den store murede Altan, og mellem hver Pille en fyrstelig Herre med sin Gemalinde, udhugget i Legemsstørrelse i Stenen.

Paa Slotspladsen laae Alt i Gruus, en Mængde Mennesker arbeidede paa, at rive de sidste Rester ned og

at lægge Stenene i Hobe. En Sidebygning, der benyttedes som Vagtstue, stod endnu; Brætter vare 38 slagne for de sønderbrudte Vinduer, og op af Væggen saae man paa Spoer af den sorte Røg. Inde imellem Gruset sadde nogle Barnepiger, og mens Børnene legede der, sang de Barcarolen af: *den Stumme*. De tænkte vidst mindst paa, hvilken poetisk Figur de gjorde med denne Sang paa dette Sted De smaae Unger, som her legede, vil maaskee engang fortælle for deres Børn, som den første, fjerneste Erindring de have, om dette Slots Ødelæggelse; da staaer her et nyt og herligere, eller, hvad der er rimeligere, da er her Promenade, og en ny Børnevrimmel hopper om under den gamle, blaae Himmel.

I en Udkant af Byen, ved een af Portene, ligger en smuk, stor Have, der tilhører en Kjøbmand *Krause*; den staaer aaben for enhver, og paa Husets Façade læser man *»Salve Hospes!«* Her var en Skov af Sydens Blomster og Frugttræer, der plantede i store Ballier, stode rundt om Huset. - Alt var Blomster og Duft. Fra en Plads i Haven, der gik ned til en Arm af Ocker-Floden, havde man et af de venligste Landskaber, man kan drømme sig.

Det var en Blegdam, en stor Eng, der var guul af Blomster; noget borte laae Lyststeder mellem Bøge og høie Popler, og ude paa Horizonten reiste *Harzen* sig med Brochen, der som en graa Uveirssky hævede sig op imellem de andre solbelyste Skybjerge, - det var et fuldendt Malerie! I Bjergene selv har man kun Baggrund uden Forgrund, og i Sletterne det Omvendte, Forgrund nok, men ingen Baggrund; her vare begge Dele, som man kunde ønske sig det. - Jeg saae en ung Maler, der skizzerede sig Luft-Partiet. Folk spadserede forbi, uden at lægge Mærke til ham; det skulde have været hjemme hos os, saa nær Byen! - Jeg erindrer, at een af vore berømte Landskabsmalere har fortalt mig, at da han en Aften gik langs med Pebling-Søen for at studere Luften, og glædede sig ved dens deilige Afspeiling i Vandfladen, som han derfor saae ned i, samlede der sig en Vrimlen af Mennesker om ham, og alle spurgte de: »Er der Nogen druknet!«

I Maaneskin spadserede jeg forbi *Henrick Løves* gamle Slot, den store Kobber-Løve stod roligt paa sit Fod-Stykke, og saae ind paa Slottet paa den ny Menneske-Slægt, der i Soldater-Uniform kiggede ud af alle Vinduer; medens Folk kom fra Theatret, hvor der var spillet »Das Irrenhaus in Dijon« et fransk Melodrama, der skal slaae Sparto til »Drey Tage aus dem Leben eines Spielers«. Folk saae ogsaa lidt fordægtige ud, i det de kom der fra, og man sagde at der vare to Damer og en ung Officeer, der havde faaet Krampe. De skulde, ligesom 39 jeg, have fortalt hinanden Børne-Eventyr eller sjunget Vuggeviser, saa var det nok gaaet over. -

Den 25de Mai, tredie Dagen efter min Ankomst, forlod jeg Braunschweig med »Schnellposten« og kom her i Selskab med to unge Lieutenanter, der reiste Incognito, som Majorer, og strax gjorde mig til Professor, og da det ingen Rangskat kostede, fandt jeg mig deri, med kristelig Taalmodighed; desuden havde vi en Tjenestepige med, paa en 40 Aar, der skulde møde sit Herskab i *Goslar*, og en gammel, original Skolemester, hvem vi nærmere skulle lære at kjende. Pigen havde en Characteer, der stod mellem det Melankolske og Sanguiniske; hun kom hvert Øieblik i Taare over, at der just den Dag var det aarlige, store Skydelag i Braunschweig, som hun saa gjerne vilde have bivaanet, men nu var dette det tredie Aar, at hun paa denne Livsens Dag, skulde være paa Reise.

Ved den første Station skildtes jeg ved mit Reise-Selskab paa Skolemesteren nær; vi kom nu ind i en mindre Vogn, hvor der kun var Plads for fire Personer; Hjerterne kom saaledes legemlig nærmere, og jeg havde nu kun een Figur til at beskjæftige mig med Han var er Mand paa henved de 60, en lille, spinkel Skabning, levende Øine og en sort Fløiels Calot paa det smalle Hoved. Det var det udtrykte Billede af *Jean Pauls* Schulmeisterlein, *Wuz* fra Auenthal. Min Skolemester her var ellers fra en lille hannoversk Stad, og vilde besøge er gammel Ven i Goslar, og skulde, ligesom jeg, for første Gang bestige Bjerge. Han var een af de lykkelige Mennesker, hvis Nøisomhed allierer sig med Phantasien og slynger Blomster om enhver Stub, for hvem den snevre Stue udvider sig til et Feeslot, og som kan suge Honning af den mindste Blomst Med næsten barnagtig Stolthed fortalte han om sin lille By, der for ham stod, som denne Verdens Centrum; den var ogsaa i den sidste Tid stegen i Culturen, havde et Privat-Theater. -

»Ja«, sagde han, »det skulde De see! - Der ere nu ingen Mennesker, der skulde falde paa, at her før havde været en Stald! Baasene ere malede med Violiner og Fløiter af vor gamle Maler; og Musikken selv -ja, den er saamæn ganske god for saadan en lille By! to Violiner, en Klarinet og saa en stor Tromme; det gaaer meget net! Jeg veed eller ikke hvordan det kan være, men Musik gaaer dog løierligt ind til Hjertet, og jeg kan ret tænke mig de smaae Guds Engle i Himmerige. Men vi give os nu heller ikke af med disse Hokus-pokus og Trillarier, 40 som de have i *Braunschweig* og *Berlin*, nei, vor gamle Graver, som staaer for Musikken, giver os en god ærlig Polsk og en Molinasky mellem Acterne, vore Fruentimmer nynne med og vi Gamle slaae Tacten paa Gulvet med vore Stokke; det er ret en Fornøielse!«

»Og hvorledes gaaer det nu med Spillet?« spurgte jeg.

»Herligt! og jeg skal sige Dem, for at nu de som spille, kan faae Mod til at træde frem for os alle sammen, saa blive de forud saa smaat vænnet til det ved Prøverne, og ved General-Prøven maa derfor ethvert Huus levere to Tjenestefolk, for at Bænkene kan være fulde, og de der spille kan faae Courage!«

»Det maa jo ret være en Glæde - -!«

»En Glæde«, afbrød han mig, »ja, vi fornøie os alle i vort Hjertes Eenfoldighed og misunde dem ikke i Berlin. Men vi have ogsaa deilige Tepper og Presentationer! paa det forreste have vi nu Byens Sprøite; og saa staaer Straalen, ligesom den er i Naturen, lige op af Soufleurens Hul. - Men altsammen malet, nydeligt malet! Vort Gade-Teppe er det pæneste, der har vi vor egen Byes Torv, og det er saa tydeligt, at Enhver kan see sit eget Huus, der maa saa spilles hvad Stykke det skal være! - Det værste vi har, er med den lille Jernlysekrone; Lysene ere saa slemme til at dryppe, saa om der ogsaa ere nok saa mange Mennesker samlede, bliver der dog altid et stort Hul under Lysekronen. En anden Feil, - for jeg er ikke den Mand der vil rose Alt - en anden Feil er det, at mange af vore Fruentimmer, naar de agere, og saa de staae paa Theatret og kunne kjende nogen nede paa Bænkene, saa fnise de strax og nikke ned. Men Herre Gud, det er jo kun ogsaa Fornøielse det Hele! -«

»Men nu, naar der ingen Comedie er om Vinteren, maa det da være meget stille i Deres lille By? - de lange Aftener - -!«

»O, de gaae meget deiligt; min Kone, begge Børnene og Pigen sætte sig da til at spinde, og naar saa alle fire Rokkene gaae, læser jeg høit for dem, saa lider Arbeidet bedre, og vi vide ikke, hvor Tiden bliver af Juleaften muse vi om Pebernødder og spille om Æbleskiver, medens de fattige Børn synge udenfor Døren om Juleglæden og det lille Barn *Jesus*, og da kan ret Vandet komme mig i Øinene, skjøndt jeg er saa inderlig fornøie t«.

Saaledes gled Talens Strøm hurtig frem, medens Vognen bevægede sig meget langsomt, i den sandede Vei. Efterhaanden traadte Bjergene ud af deres Taageskikkelser, som stærke, stolte Masser begroede 41 med mørke Graneskove, Kornmarkerne bugtede sig malerisk ind mellem dem, og *Goslar*, den gamle kaiserlige, frie Rigsstad laae for os. Alle Tagene vare belagte med Schiffersteen, hvorved Byen, der ligger indesluttet mellem Bjerge, faaer et underligt mørkt Udseende. Her havde engang Sædet været for de tydske Konger og Keisere, her vare Rigsforsamlinger holdte, og Riger og Landes Skjæbne afgjorte -nu, ja nu er den bekjendt af sit Bjergværk og af Heine's Reisebilleder; her spillede Digteren Blomstertyv og Hjertetyv, - en Historie, som de agtbare Borgere i Goslar, slet ikke vilde kjendes ved, og gjorde altid et meget suurt Ansigt, naar jeg sagde: *Heine*. Lad mig derfor være lidt forsigtigere.

Her skildtes jeg fra min hannoverske Skolemester, i det Haab, at vi atter skulde samles paa Bloxbjerg. Han drog til høire, jeg til venstre, hvor jeg opslog min Bopæl i *»Der Keiser von Rusland«*.

42

V
Goslar. Bjergværket. Edderkoppen. Sagnet om den skjønne Mathilde. Ilse. *Brochen*.

Selv om man af Naturen er intet mindre, end Helt, bliver man, som Reisebeskriver, dog altid Helten i sin egen Reise; men hvad er Helten uden 01 og Mad? Vil man reise og nyde Naturen og Verden, maa man ogsaa nyde lidt af det Solide, der her virkeligt udgjør en vigtigere Ingrediens af Velbehagelighed, end man troer, ja en Englænder har endogsaa meent, at det var Umagen værd at reise for at faae Appetit og derpaa tilfredsstille den. -Jeg følte noget Lignende, fulgte derpaa den indre Stemme, og da jeg havde stoppet Munden paa den med Mad, gik jeg ud for at see de goslarske Mærkværdigheder.

Luften var mig saa underlig trykkende, jeg kunde ordentligt lugte Bjergværks-Duften, der har noget tilfælleds med den, man fortæller, Fanden parfumerer med, naar han gaaer vred fra et Sted Men, siden jeg nævner Fanden maa jeg strax fortælle, før jeg glemmer det, at een af *Goslars* første Mærkværdigheder, er en Present af denne berømte Mand. Der staaer nemlig midt paa Torvet et stort Metalbækken, der gjennem Rør, bestandigt fyldes med Vand, og som Indbyggerne, naar der er Ild løs, bruge istedetfor Stormklokke, idet de slaae paa det, saa det kan høres over Byen. Dette Fad, siger Sagnet, har Fanden engang ved Nattetid bragt hid; jeg rørte ved det, og fandt, at det var meget forsvarligt Arbeide.

Raadhuset laae tæt herved, mørkt og gammeldags, med alle sine mægtige Keisere opstillede udenpaa! de stode i første Etage med Krone paa Hovedet, Scepter i Haanden, og alle stærkt illuminerede som et Nürnbergerbillede. Jeg saae en gammel Bjergmand, der viiste sit lille Datter-Barn disse drabelige Helte, efter hvem hun nu tænker sig alle Jordens Konger og Keisere, som saadanne alvorlige Steenmænd med Sværd og Krone, og det lille Fornuftsvæsen indseer allerede, at det er intet Blomsterliv at være Konge, saaledes at staae med den tunge Krone Nat og Dag, uden paa Raadhuset og vaage over Lov og Ret.

43

Jeg husker nok, hvorledes jeg ogsaa selv, som Lille, ikke havde bedre Idee, og hvorledes jeg især grundede over hvad Sprog en Konge og Dronning nu egentlig talte; thi de kunde jo neppe tale, som vi andre simple Mennesker; da jeg derfor engang digtede en Comedie, hvori der kom saadanne to, mægtige Væsner for, grundede jeg længe, til endelig et Lys gik op for mig. Jeg tog da nogle Ordbøger, skrev et Ord ud af en, og et af en anden, og sammensatte nu et Slags Caudervelsk af Dansk, Tydsk, Fransk Q.S.V., som jeg lod min Konge tale, thi jeg tænkte, saadan en Mand maa kunde mange Sprog, og altsaa vise sig med lidt af hvert! Gud veed hvad den lille Pige her tænkte om deres Sprog, hun glemte i det mindste ganske sit, ved at see saa mange Keisere paa engang.

Da jeg gik igjennem Gaderne saae jeg paa flere Huse Madonna med Barnet, men mange Steder vare de overkalkede som Muren. Der laae mig noget Veemodigt i, saaledes at see disse halv forfaldne Steenbilleder, der stode mig som Mumier fra en svunden Tidsalder; ogsaa de have engang levet og hersket, skjønt fremsprungne i denne døde Steen. Det var mig ogsaa, som de hvidskede: »Det er ikke nu som før, da Keiseren og Folket bøiede sig for os! men Goslar er heller ikke som før, Kronen er her falden af mit og Keiserens Hoved!«

En større Varighed have dog disse døde Masser, tænkte jeg, da Byen laae bagved mig og jeg stod for første Gang ved et Bjerg. Det var *Rammelsberg*, bekjendt ved sit Bjergværk, i hvilket der skal være mere Bygningstømmer end i alle Husene i *Goslar*. Hele den Side, der vendte imod Veien, bestod meest af Schiffersteen, hvorved Bjerget fik mig Udseende af en uhyre Bygning, der var afbrændt og styrtet sammen. Luften selv havde noget svovlet, brændt ved sig, og Vandet, der gjennem Afløb kom ud af Bjerget, hvor det var benyttet, saae ganske ockerguult ud.

Den norske Bonde kalder den tykke, blaahvide Taage, der tidt staaer indsluttet mellem Bjergsiderne: *»Ulddotter«* , og jeg veed intet Navn der er mere characteristisk; det saae virkeligt ud, som en uhyre Masse af den finest kartede Uld, var blæst ind i den dybe Huulvei og laae der, op over de mørke Graner.

Hvor man stiger ned i Bjergværket gik en Deel unge Arbeidere og trillede de raae Ærtsmasser ud i en gravet Fordybning; vi fik en Fører, han tændte sin Lampe, aabnede nu en stor Dør og - jeg følte mig ganske underlig om Hjertet - vi traadte ind. Et lille Stykke endnu var 44 Gangen Muurværk, men snart hvælvede sig kun de kantede Fjeldstykker rundt om; vi stege dybere og dybere ned Bjergmænd med deres Lamper mødte os; »Glück auf!« var den gjensidige Hilsen, medens Alt rundtom var stille som i Graven. Gangene her syntes at være af Malm; Ertset skinnede snart grønt, snart kobberrødt frem i Stenen. En Kjøbmand fra *Goslar* var fulgt med mig, jeg holdt mig fast til ham, skjøndt der kun var et smalt Bræt at gaae paa. Vi maatte tidt bøie os ganske dybt for de nedhængende Fjeldblokke; den ene Gang krydsede den anden, og Føreren syntes ofte at blive reent borte for os. Med eet brusede det over vore Hoveder, det var, som hele Bjerget styrtede sammen. Jeg sagde ikke et Ord, men knugede mig fast til min Ledsager, der nu fortalte mig, at det var en Sluse oven over man aabnede, der satte et Hjul i Bevægelse, hvorved Ertsstykkerne bleve heisede op fra de nederste Gruber.

En Afgrund aabnede sig ved Siden af os. Vi kunde ved Lampelyset ikke oversee det hele, store Hjul, som Vandet bruste ud over. Jeg veed ikke ret om dette eller de store Grotter, hvor Ertset blev arbeidet løs ved Ild, var mig det mest Maleriske. De røde Flammer sloge høit iveiret og belyste de sorte Bjergmænd rundt om; jeg lænede mig op til Klippevæggen og begyndte at vænne mig til den fremmede Verden, der just var skjøn ved sin hele Frygtelighed.

Det er dog en underlig Modsætning der er imellem Sømandens afvexlende og Bjergmandens eensformige Liv. Med svulmende Seil flyver han over det herlige Hav fra Kyst til Kyst; lystigt vrimler det i den fremmede Havn af travle Mennesker. Snart blæser der en Storm, saa Masten styrter og Skibet kastes som et Legetøi omkring af de stærke Bølger, snart er det igjen blikstille, og han hviler sig høit oppe i Mastkurven og seer ud i det grændseløse Rum, mellem Hav og Himmel. For Bjergmanden derimod glider den ene Dag som den anden. Dybt nede i den sorte Grube sidder han ved sin Lampe og hamrer Ertset ud af Bjerget, stille og halvdunkelt, som her i hans Hjem, bliver det ogsaa i hans Indre; kun Søndagen bringer nogen Forandring, da tager han en bedre Dragt paa, gaaer i Kirke og seer Solen skinne mildt ind i den og i sit Hjerte. Maaskee kommer han ogsaa om Eftermiddagen ind til *Goslar*, hører der Aviserne, og tænker saa paa, hvor underlig Folk storme derude i Verden; vil maaskee ogsaa, dersom han endnu er ung, flyve derud og tumle sig imellem de andre, -men Mandag sidder han dog atter dybt nede i Gruben ved sin Lampe 45 og bruger Hammeren - og saaledes gaaer det fort, til en fremmed Haand slaaer det sidste Hammerslag paa hans Liigkiste.

Da vi atter stege ud af Bjerget, skinnede Solen smukt over de unge Graner, hvor Regndraaberne laae, som Perler paa de lysegrønne Skud. Det var mig som jeg næsten aldrig havde seet noget venligere, end disse solbelyste Bjergsider og den klare Himmel, saa stor var Overgangen fra den sorte Grube til den sommerklare Natur.

En lille Sti førte os uden om *Goslar*. Der voxte høit Græs nede i Voldgraven og den tykke Stads Muur var næsten skjult bag Buske og Krat. Vi besteeg der *»der Zwinger«*, et stort rundt Taarn fra Keiserens Tid. Murene ere 22 Fod tykke. I den første Etage havde man i den senere Tid ladet dem sprænge, og saaledes faaet indrettet Beboelsesværeiser i selve Muren. Øverst oppe var der en stor Sal, hvor Borgerne i Goslar pleiede at holde Bal og Lystighed. En stor Edderkop spandt sin Væv tæt ved Døren, og saae paa mig og en vindig Flue, der surrede mig om Næsen i det jeg kom ind. Ellers kan jeg ikke sige at denne sexbenede Væver var noget smukt Malerie paa Væggen, dog naar man tager ham poetisk kan han altid blive et Billede, der kan hænges op i mit Reise-Gallerie.

Edderkoppen

Kan Du mindes Dig, skjøn Flue!? -
Her var Lys sat i Lampetter,
Engelskdands og Menuetter
Dandsed' blev i denne Stue.

Smaae og Store, Tykke, Smalle,
Svang sig her saa vel tilfredse,
Ogsaa Du fløi om i Kredse,
Og var smukkest af dem Alle.

Under Bjelken sad jeg stille,
Følte Hjertet i mig brænde.
Nu har Lystigheden Ende,
Ingen Violiner spille.

Dandsen er Din bedste Glæde!
Jeg en Dandsesal har vævet,
46 See, det er jo, som den svæved'!
Vil du Gulvet kun betræde.

Atter Lystighed og Gammen
Klinge skal i denne Stue.
Lette, ungdomsmuntre Flue,
Kom, saa vil vi dandse sammen!

Hovedkirken i *Goslar* er nedbrudt, kun et Capel staaer endnu, og i dette gjemmes Resterne af Kirkens fordums Herligheder. En gammel Kone førte os derind og gav Forklaring over disse Skatte. Tæt indenfor Døren var den hellige Christoffer afmalet i colosalsk Størrelse, hvor han stod i Vandet med Jesubarnet paa sine Skuldre. »Det var Folk den Gang!« sagde den gamle Kone, idet hun troede at »der grosser *Christoph*« virkelig havde været saa lang og bred, som han her saae ud.

I en aaben Kiste laae en qvindelig Figur, formet i Sandsteen; det skulde være den skjønne *Mathilde*, en Datter af Keiser Heinrich den III; hun var saa smuk, at hendes egen Fader forelskede sig i hende, hvorfor hun bad Gud, at han med eet vilde gjøre hende ret hæslig; da meldte Fanden sig, og lovede at han skulde forvandle Faderens Kjærlighed til Had, naar hun vilde tilhøre ham for stedse. Hun indgik Contracten, paa den Betingelse, at dersom han ikke fandt hende sovende de 3 første Gange han kom til hende, da skulde hun være ham quit.

For at holde sig vaagen tog hun Silke og Naal, og broderede nu et kosteligt Klæde, medens hendes lille Hund *Qvedl* sad hos hende. Hver Gang hun faldt i Søvn, og Djævelen nærmede sig, gjøede strax det troe Dyr, og hun var atter vaagen og munter ved sit Arbeide. Da Djævelen saaledes saae sig narret og nu maatte opfylde sit Løfte, lod han sin hæslige Kloe gaae over hendes Ansigt, saa den smukt hvælvede Pande blev nedtrykt, og den kongelige Næse bred og flad, den lille Mund rev han ud til begge Ørene, og aandede paa de smukke Øine, saa de saae ud som Bly og Taage. Keiser *Heinrich* fik nu Afsky for hende, hun byggede sig et Abbedie, som hun efter den troe *Qyedl* kaldte Qvedlingburg, hvor hun selv var den første Abbedisse.

Den gamle Kone, der viiste os Steenbilledet, vidste ellers ikke ret, om det forestillede hende i hendes Skjønhedsdage, eller i den 47 følgende Tid, da Fanden havde havt Fingre paa hende; jeg var meest for det sidste.

Keiser *Heinrich* III.s Kirkestol har ogsaa en Plads her jeg satte mig i den og saae nu paa hans og de to andre Keiseres Billeder paa Ruderne i det store Kirkevindue. De saae mig ret saa levende ud, idet Lyset spillede igjehnem den brogede Malning.

I Muren var der en gammel Inscription, som ingen af os ret kunde udlægge. »Ja, var min Broder, Doctoren, her«, sagde min Ledsager; »han vilde forklare os Alt hvad der staaer! Han er en lærd mand, meget lærd, ja« - sagde han til mig, »han er ligesaa lærd som De!«

»Den Stakkel!« tænkte jeg; men jeg sagde det ikke.

Om Aftenen gik jeg omtrent den samme Tour igjen omkring Byen, men jeg var ene; det var Maaneskin, stille paa Gaderne, og Husene kastede stærke, sorte Skygger. Vandet pladskede eensformigt i det store Kobberbækken, og de gamle Keisere stode saa alvorlige med Haanden paa Sværdet og saae frem for sig. Det forekom mig da, som jeg stod i en af de fortryllede Byer, jeg som Lille havde hørt om i mangt et Eventyr; Bjergtaagen, der laae rundt om Byen, syntes mig den magiske Kreds, der var slaaet uden om, og at naar den blev sprængt, vilde Alt igjen vaagne op til sit forrige Liv. Da vilde der atter blive Lystighed og Støi paa Gaderne, de gamle Keisere vilde træde ned af Murene til det forsamlede Folk, som bøiede sig for Madonna, der sad i en Glorie af brændende Lamper. Sandsteensbilledet, der skulde forestille Prindsesse *Mathilde*, vilde reise sig af den skjøre Kiste, og faae Kjød og Blod, og den troe *Qyedl* vilde bjæffe lystigt igjen, saa ingen skulde falde i Søvn naar de onde Magter nærmede sig.

Det var, som Vandets eensformige Pladsken mumlede det stærke Troldoms Ord, der kunde løse det Hele af sin magiske Forstening, og jeg forstod den mægtige Tone Hieroglyph: »naar Du har sovet, vil dette vaagne!« og det var Sandhed! thi da jeg næste Morgen traadte ud på Gaden, skinnede Solen smukt paa Husene, der slet ikke saae spøgelseagtige ud, og i Vinduet, lige over for, tittede et smilende Pigeansigt frem, der bedre end tusinde trykte Proclamationer forkyndte, at ingen magisk Forstening laae over det gamle *Goslar*.

Paa Opera-Theatret i *Berlin* gives der en Ballet: *»die neue Amazone,«* hvori der blandt andet forekommer en Flod-Seilads. Baaden ligger stille og gynger, men Bagtæppet glider bestandig over Scenen og viser saaledes hvordan Egnen forandrer sig, eftersom de seile. Naar man 48 nogle Øieblikke har seet derpaa er det ganske skuffende, man troer selv at seile med Dersom det samme Experiment her lod sig gjøre, skulde Du, min Læser, ogsaa faae at see, hvorledes den deilige Egn forandrede sig, alt som jeg flagrede videre.

Goslar laae bag ved mellem Bjergene, Veien løb forbi en Mølle, hvor den lystige Svend sloges i Døren med Pigen, for at faae sig et Kys. - En steil Banke, hvor den gule Ocker-Jord skinnede frem, hævede sig tæt derved med Ruinen af et gammelt Vagttaarn. Nu blev Udsigten større, *Ockerdalen* med sine Smeltehytter laae her om os. Den sorte Røg hvirvlede i Veiret og stak underlig af til den blaahvide Taage om Bjergene. Inde i Hytterne brændte den stærke røde Ild, og det smeltede Metal løb som Lava, med grønne og hvide Flammer, i en Rende hen over Gulvet.

Et Partie staaer mig saa levende i min Erindring, at jeg troer, jeg kan aande det ned her paa Papiret, naar kun saa de der betragte Billedet, selv ville illuminere det med Phantasiens brogede Farver.

Det beegsorte Affald danner et lille Bjerg udenfor det rødtagede Huus; tæt ved bruser *Ocker-Floden* hen over de store Stene; en gammel Bjergmand triller sin Bør over den lange smalle Broe, og i Baggrunden, midt i den hvidgraae Damp, stige grønlige Røgstøtter i Veiret; de komme fra »Schweffelhaufen«, nogle opkastede Høie, hvori er gjort en stærk Ild, saa det gule Svovl syder ud af Jorden.

En lille Sti førte os over Mark og Enge, ind i den grønne Løvskov, der snart igjen forsvandt for de gamle, mørke Graner. Rundt om trængte Kilder frem, saa Jorden paa flere Steder stod i et Morads og min Fører plumpede i til Knæene. Vi mødte nogle vandrende Studenter i hvide Reisekitler og med Blomster paa Huen; et andet Partie havde tre til fire store Hunde med og syntes ikke uliig *Carl Moors* Drabanter. Skoven gjenlød af Piben og Raaben; ellers saae og hørte jeg ingen andre Fugle i den store, stille Natur.

Af Ruinen *Harzburg* var der for lidt at see, og af Buske rundt om, for meget, saa der næsten slet ingen Udsigt blev.

Vi indhentede et vandrende Postbud, der skulde til *Blanckenburg*, han fortalte os, at her paa denne Vei havde, indtil de sidste 2 Aar, været saa mange »Spitzbuben« og at det endnu ikke altid var saa sikkert om Natten, og forunderlig var det, da han fortalte det, blev Skoven mig med et langt tættere, langt dunklere, og altsaa ogsaa, langt mere høitidelig.
49

Et Tordenveir trak op og den første Salve rullede mellem Bjergene i det jeg traadte ind i Flecken *Ikenburg*.

Det grevelige Slot ligger smukt, men seer noget forfaldet ud Nelderne voxte høit op mod Muren, hvorfra

de røde Steenbrokker laae nedstyrtede i Floden.

Brochen var ganske indhyllet i den store Tordensky, der slyngede sine Lyn ned mellem Granerne; dog besluttede jeg efter nogle Timers Hvile, at bestige Bjerget.

En nye Fører meldte sig, Tordenen var forbi og vi droge afsted igjennem den deilige Ilsedal. - »Deilige?« Hvor lidet ligger der dog ikke i de døde Ord? Dog Maleren selv kan jo ikke med sine levende Farver gjengive Naturen i sin hele Storhed, hvorledes skulde da Digteren formaae det ved Ord? Nei, kunde Toner blive legemlige, kunde man male med Toner, som med Blæk og Pen, da vilde man kunde fremstille det Aandige, det der griber Hjertet, naar det legemlige Øie seer en ny og underdeilig Natur.

Med en stormende Fart løb lisefloden ved Siden af os; høie Bjerge bevoxne med Graner laae paa begge Sider. Den nøgne Klippe *ttsenstein*, med et stort Jernkors paa sit høieste Punkt, reiste sig lodret i Vejret; det gjorde ondt i Nakken, at see op til denne Høide, og dog søger Øiet dybt nede efter den, naar man staaer paa Brocken. Den modsatte Side er en Klippevæg af et lignende Ydre, Alt antyder, at disse Fjelde, ved en stor Jord-Revolution, ere splittede fra hinanden, og herved have dannet et Leie for Ilsefloden. I dette mægtige Fjeld, siger Sagnet, lever den deilige Prindsesse *Ilse*, der ved Morgensolens første Straaler, stiger ud og bader sig i den klare Flod; lykkelig er den, der finder hende her, men kun faae have seet hende, thi hun frygter det menneskelige Blik, skjøndt hun er god og venlig.

Da Syndfloden udslettede Menneskene af Jorden, stege ogsaa Nordsøens Vande høit, høit op i Tydskland, den skjønne *Ilse* flygtede da med sin Brudgom fra de nordlige Lande her hen imod Harzen, hvor Brocken syntes at tilbyde dem Tilflugt. Endelig stode de paa denne uhyre Klippe, der ragede frem over det svulmende Hav, de omliggende Lande vare skjulte under Bølgerne; Hytter, Mennesker og Dyr vare forsvundne. Ene stode de, Arm i Arm og saae ned paa Bølgerne, der brødes mod Klippen. Men Vandet steeg endnu høiere, forgjæves søgte de efter en ubedækket Fjeldryk, hvor de kunde stige op paa Brocken, der laae som en stor Ø i det stormende Hav. Da 50 bævede Fjeldet under dem, en uhyre Spalte aabnede sig der, og truede at rive dem bort, endnu holdt de hinanden i Hænderne, Sidevægene bøiede sig fremad og tilbage; de styrtede begge ned i den brusende Bølge. Efter hende fik lise-Floden sit Navn, og i den haarde Klippe boer hun endnu med sin Brudgom.

Vi kom dybere ind i Skoven, Veien begyndte, at slynge sig op ad *Brochen*, den nedgaaende Sol kunde ikke skinne ind mellem de tætte Graner, rundt om laae Kulsvierhytter, der hyllede Alt i en blaalig Røg, det Hele fik et stille, underligt, romantisk Præg; det var et Malerie der stemmede Sjælen til Veemod.

Kulbrænderen

Mellem Skovens Graner her
Skinner Ildens røde Skjær;
Kulsort Røg fra Hytten gaaer;
Foran Ilden Svenden staaer,
Og belyst af Træets Glød,
Seer han ud, halv sort, halv rød;
Han de store Masser vender,
Dybere det brænder.

Lænet til sin Løfte-Stang,
Nynner han en gammel Sang:
»Granen voxer Aar for Aar,
Altid lige grøn den staaer,
Som min Kjærlighed saa skjøn,
Altid grøn, men dunkelgrøn!
« Sangen ingen Trøst ham sender,
- Dybere det brænder.

Veien gik mere og mere opad; rundt om laae uhyre Fjeldblokke. Ilse floden styrtede sig over de store Fjeldmasser og dannede Vandfald ved Vandfald, snart var Flodleiet presset ind imellem to snevre Klipper, hvor da den sorte Strøm kogte med sneehvidt Skum, snart brusede det bredt og herligt mellem omstyrtede Graner, og rev de store, grønne Grene med sig.

Alt, som vi kom høiere blev Flodleiet mindre, Strømmen tabte sig 51 i Kildevæld, og tilsidst saae man kun

de store Vanddraaber, der piblede frem mellem Mosset.

Her fik jeg Idee om en nordisk Kjæmpehøi, ret i det store! *Brochen* er en saadan. Steen ligger dynget paa Steen, og en underlig Taushed hviler over det Hele. Ingen Fugl qviddrer i de lave Graner; rundtom voxe hvide Grav-Blomster i det høie Mos, og Stene ligge i Masser paa Bjergtoppens Side.

Vi vare nu heroppe, men Alt var Taage. Vi stode i en Sky.

Fra Gjestgivergaarden her, brusede et Musikchor os imøde, der var en 40 Reisende, og et Partie af disse havde taget Instrumenter med og spillede lystigt af *Fra-Diavolo, Den Stumme* og andre bekjendte Sager.

Halvfjerde tusinde, pariser Fod, over Havfladen, midt i en Sky, men bag en femfods tyk Muur, sad jeg her i det lille Værelse og opvarmede mig ved den hede Kakkelovn. Madrasserne i Sengen ere stoppede med Tang fra *Danmark*, jeg kunde altsaa hvile mig paa dansk Grund, høit oppe i den fremmede Skyhimmel.

Køerne bleve drevne hjem, de havde Klokker paa, og det lød smukt; men udenfor var Alt endnu Taage; det begyndte at blæse, og Vinden jog Skyerne, som om det var en Faarehjord, hen over Bjergtoppen. Tre reisende Damer, der havde store Hatte paa Hovedet, løbe om derude og plukkede hvide Brocken-Blomster, Skyerne strøge dem om Benene, det saae ud, som Hexescenen i *Macbeth*.

Det bankede paa min Dør, - og ind traadte den gode Skolemester, jeg havde reist sammen med fra *Braunschweig*, vi skulde altsaa dog træffe sammen paa *Bloxbjerg*. Med den gamle Ven, han besøgte i *Goslar*, var han alt en to Timer tidligere, end jeg, kommen her op, og havde alt gjort Bekjendtskab med flere af de Reisende, der alle, efter hans Sigende, vare meget nette og høflige Mennesker. Han var saare lykkelig og viiste mig hvormange Vers han alt havde skreven ud af Brockenbøgerne, og som han vilde bringe dem hjemme.

Som bekjendt findes her, og paa hvert mærkeligt Sted i Tydskland, der besøges af Fremmede, en Bog, hvori de skrive deres Navn, ofte komme der ogsaa hele Vers, og det var et Udvalg af disse, han alt havde udskrevet sig.

I Bogen fandt jeg to danske Venners og flere Bekjendteres Navne. Der var ogsaa Tegninger deri, Geniet havde viist sig paa mange Maader; og hvormange har ikke her drømt om Udødelighed, da de 52 skreve deres Navn; nu, Herre Gud! blive alle disse udødelige, saa bliver jeg det med!

Skolemesteren forestillede mig for sin Ven, men denne behagede mig slet ikke, han saae mig saa stille og intetsigende ud, i det han dog arbeidede paa, at lægge Characteer i sit Ansigt; det var et af de Mennesker der, havde han været Doctor, og med denne sin usædvanlige Mine, følt Patienterne paa Pulsen, sat sig ned og - tiet stille, saa havde man sagt: »han tænker!« skjøndt jeg vilde troe, han just gjorde en Pause deri.

Vi bleve imidlertid kaldte udenfor, hvor det hele Selskab var forsamlet Musikanterne havde taget Plads øverst oppe paa Taarnet, og alle de andre Reisende forsynet sig med Kosteskafter, Stænger og Ildskuffer; de inviterede os til en stor Hexedands i den dæmrende Aftenbelysning. Den ene tog den anden i Haanden, smaae og store, tykke og tynde, sloge Gjækken løs, og det lystige Intermezzo begyndte.

Instrumenterne paa Taarnet

Vi ere froe, I ere froe,
Vi blæse og I brumme,
Saa saae vi af *Fra-Diavolo*,
Af Bruden og den Stumme.

Chor

Dolorem furca pellas ex;

Det kan jeg som en Lexe!
Jeg er en Hex, Du er en Hex,
Vi ere alle Hexe!

Fjeldblokken

Dands kun! jeg ligger, som en Steen,
Kan ei min Glæde stamme,
Men naar af jer er ikke een
Er jeg endnu den samme.

Alferne

Vi sidde her bag Blomstens Blad -
Hvor deres Dands os more!
53 De bære sig saa klodsed' ad;
O Gud, hvor de er' store!

Elskeren

Høit over Skyen staaer jeg her,
Dog Hjertet maa bekjende:
Jeg var dog Himlen mere nær,
Den Gang jeg var hos hende!

Chor

Vi sætte Skjæbnen U for X
Vi skal den nok correxe;
Jeg er en Hex, Du er en Hex,
Vi ere alle Hexe.

Saaledes brusede de fort, først henimod Midnat blev alt roligt i Huset.

Maanen begyndte at trænge gjennem Taagen, og kastede sin hvide Straale ind i det lange, snevre Kammer, jeg kunde ikke sove og gik derfor op paa Taarnet, for at nyde Udsigten. Hvem der engang i Drømme har svævet hen overjorden og seet Landene, med Byer og Skove, dybt under sig, har en fjern Idee om denne ubegribelige Herlighed Begsorte laae de granbegroede Bjerge dernede under mig, hvide Skyer, belyste af Maanen, foer som Aander, henad Bjergenes Side! der var ingen Grændse; Øiet tabte sig i en Uendelighed; Byer med deres Taarne, Kulbrænderhytterne med deres Røgstøtter ragede frem i det gjennemsigtige Taageslør, som Maanen belyste. Det var en Phantasiens Drømmeverden, der her laa levende for mig. Dybt nede i de sorte Skove havde i Næverettens Tid mangen Ridder med sine Svende ligget paa

Luur efter Kjøbmanden, der bragte sine kostbare Vare fra Stad til Stad; hist, hvor nu intet Spor var paa den høie Klippe, havde Borgen reist sig, høi og stærk med Mure og Taarne, og gjenlydt af Lystighed i de lange Vinteraftener. Taagerne stege høiere og høiere mellem de sorte Bjerge; i underlige Skikkelser formede Skyerne sig derude. Der, tænkte jeg, der i den vide Omkreds voxer Tryl-leblomsten, Harzbeboernes »Wunderbluhme«, som mangt et barnligt Hjerte endnu, i from Eenfoldighed, søger. Kun Een havde 54 funden den, men han kjendte den ikke selv, før den var tabt; jeg søgte den ikke her, jeg følte den voxe i mit Hjerte, Englene havde lagt Frøet der, da jeg endnu slumrede i Vuggen, den voxede, den udbredte sin magiske Duft, *Phantasien*, denne Livets herlige Blomst udfoldede sig mere i mit Hjerte, og jeg hørte og saae en ny og større Natur om mig.

Høit paa Spidsen af Ilsenstein stod den deilige Prindsesse *fise*, bestraalet af det stærke Maanelys; de sjunkne Borge hævede sig igjen, og Lyset flammede gjennem de brogede Ruder; mellem de sorte Graner reiste sig Klostrenes røde Mure og gothiske Taarne; Sjælemesserne løde, og Jagthornet klang med syvfold Ekko mellem Bjergene. Fjernt, hvor *Hackel* begrændsede Horizonten, steeg det sjunkne Røverslot op af den dybe Mose; Bjergene aabnede sig for mit Blik, og jeg saae i den dybe Kløft Keiser Frederik bag det store Steenbord, hvori hans lange, røde Skjæg er voxet fast; over tusinde sorte Dverge arbeidede i de dybe Haller, og slæbte det glimrende Metal i store Bunker, medens mit Øie, i det vide Fjerne, hvor Synskredsen tabte sig paa de preussiske og braunschweigske Sletter, krigerske Hære droge forbi, men de vare som Taagen og sank som den, kun eet lysende Punkt stod tilbage, men det var som en Stjerne, der straalede klart over den hele Slette, og lyste endnu, efterat den ogsaa sank bag Horizonten, og jeg glemte de andre herlige Tryllebilleder, ved Tanken om den store Keiser.

Da susede det under Taarnet og jeg saae en Hær af forvoxne Spøgelser og menneskelige Skikkelser svinge sig i lystig Ringdands paa Bjerget, idet de strakte deres Kosteskafter og Træsabler ud over Bjergene, langt ud, for at kradse og vidske det klare Lys bort fra den sjunkne Stjerne, men de kunde ikke naae, og sprang i frugtesløs Harme op og ned, idet de grinede fælt til mig. Der var Folk, baade med Sværd og Landse, Pen og Blæk, og Ordenskjæder paa de smukke Kjoler; og de loe ad mig og sagde: »Du tør dog ikke sige hvem Du seer, Digterlil, tag Dig iagt! Brødet voxer ikke paa Træerne, hold Dig fast at Du ikke skal dumpe - hei!« og nu stak de igjen efter den høie Himmel, hvor Stjerneskjæret lyste klart og herligt, og som de dog aldrig kunde naae.

55

VI
Morgen. Digterens Magt. Baumannshulen. Antiqvaren. *Blanckenburg*.

Klokken var omtrent halv 3, da Pigen kaldte paa mig, for at see Solen staae op, de fleste vare allerede udenfor, indsvøbt i Kapper og Kaaber. Med Tørklæder om Hovedet stod den underlige brogede Gruppe af Mennesker, fra høist forskjellige Steder, alle med een Tanke: »nu staaer Solen op«.

Det var som vi stode paa en Ø, thi Skyerne laae nede under os, saa langt vi kunde see, som et uhyre, svulmende Hav, der med Eet var sat ud af al Bevægelse. Intet rødt Morgenskjær stod paa den blaa Himmel oven over; Solen hævede sig uden Straaler, som en stor blodig Kugle, først da den var over Horizonten strømmede det klare Lys ud over Skyhavet.

Vor gamle Skolemester stod med foldede Hænder, sagde længe ikke et Ord, men smilede saa tilfreds; endelig udbrød han: »gid jeg havde Moder og Børnene her; -ja den gamle *Ane* (deres Tjenestepige) det vilde fornøie hende lige ind i Sjælen! Herre Gud, her var saamæn god Plads for dem alle sammen. Det tænker jeg ogsaa altid paa, naar jeg seer noget rigtigt smukt; her var dog nu god Plads for saa mange gode Venner, vare de her, saa kunde de ogsaa have godt af det«.

Alt som Solen steeg høiere, begyndte de lette Skyer at dampe bort, Ætheren ligesom indsugede dem, medens Vinden drev de tungere ned imellem Bjergene, der som Øer nu reiste sig i det store Sky-Hav. Snart blev Alt klarere og klarere, vi saae Byer og Kirketaarne, Marker og Enge, som de nydeligste Miniaturbilleder, rundt omkring. En saa herlig Morgen havde det ikke før i Aar været paa *Brochen*. Vi saae tydelig *Magdeburg* med sine Taarne, *Halberstad* og *Qyedlingburg*. Taarnene paa den høie Domkirke i *Erfurt*, Bjergslottene: *Die Gleichen* og Wilhelms Hohe ved *Cassel*, foruden en Vrimmel af mindre Stæder og Flekker rundtom.

Jeg klattrede op paa det saakaldte Hexealter og den ti Fod høie 56 *»Teufels Canzel«* , drak af det iiskolde

Vand, der strømmer fra Hexebrønden, fik mig en Brockenbouqvet, som Pigen satte mig paa min Mütze, sagde Farvel til de nye Bekjendtere deroppe, og især til den gode, gamle Skolemester, der havde syntes saa godt om det hele Selskab her, at han bad mig, og dem Allesammen, først at skrive i hans Stambog, at han kunde vise dem hjemme alle de fremmede, gode Mennesker, han her havde levet med, vi skrev næsten alle, mit var det eneste Danske, og saa skildtes vi ad.

Jeg havde sluttet mig til en Familie fra Hamborg, og tjente nu de unge Damer som opvartende Kammerjunker, naar Stien, der førte ned, blev altfor romantisk, hvorfor man til Gjengjel'd bød mig en af deres leiede Bjergheste.

Føreren gik foran, Skridt for Skridt fulgte Karavanen efter, og det lille Æsel, der bar Reisetøiet, sluttede Truppen. Vi havde hver faaet os en grøn Green i Haanden, og med den dreve vi vor langsomme Pegasus, der imellem syntes at ville gjøre sig det altfor mageligt. Veien gik snart ind igjennem den tykke Skov, snart ved Fjeldskrænten, hvor vi da saae de mindre Bjerge dybt nede med deres sorte Graner; de toge sig ud som Bakker, hvorpaa man havde plantet Kartofler, der reiste deres lave, grønne Top iveiret. Det underlige lette Slør, der laae over det Hele under os, tog sig ud, som var det et stort grønt Glas, vi saae den hele Herlighed igjennem. Mellem enkelte snevre Fjeldvægge stod Taagen presset sammen i en Sky, man kunde ikke see Gjenstandene nedenunder den, og dog laae den saa luftig og let, at Øiet følte, den maatte være fim som Luften selv.

Fuglene begyndte at synge, Duggen laae i klare Draaber paa Blomsterne og Solen skinnede paa det store prægtige Landskab derude. Verden er dog smuk! Hvilken uendelig Herlighed, fra den mindste Blomst med sin Duft, til mit Hjerte med dets flammende Tanker og atter fra dette til den store Jordklode, med de herlige Bjerge og de svulmende Have!

Hvad bryder Hjertet sig om hvad Blomsten drømmer, idet den dufter saa veemodigt stærkt i Morgenduggen, der er noget langt Større, noget langt Vigtigere, der sætter dette i Bevægelse; hvad bryder Verden sig igjen om det enkelte Hjertes Længsel og Blomsterduft; mægtigere Lidenskaber, et heelt Folks Kamp og Undergang, Revolutioner i Naturen og Menneskelivet, ere dennes Drøm og Tanke.
57

Morgenen var saa smuk, derfor sang ogsaa Fuglene, derfor duftede Blomsterne, og mit Hjerte selv opløste sig i Duft og Sang, og Verden, den store herlige Verden - følte og hørte lige meget til dem alle tre. Men den eier ogsaa bedre Blomster end de, der her voxe; den eier *Oplysningens* Blomst, hvis Duft gjennemtrænger Alt, forædler og styrker det; den kjender en mægtigere Sang, end Fuglens her paa Grenen, *Frihedens* store Morgensang; og Hjertet - det drømmende Digterhjerte, med sin Længsel og Smerte, hvad er dette imod et heelt Folks, et begeistret Heltehjertes sidste, stærke Slag for Liv og Fædreland; det arme Polen!

Nær havde jeg digtet en Sang til Folket: »uden Fædreland«, endnu føler jeg Trang dertil, men - hvad kan den hjælpe dem! -jeg faaer desuden tidt et underligt Anfald af gediegen Fornuft, saaledes nu i dette Øieblik, og det er ret en Lykke for et ungt, brusende Gemyt, der saa let lader sig henrive af det glimrende Store, uden at tænke paa Politik, Forhold og Enden paa det Hele.

Ved *Elbingerode*, en lille Bjergstad, sagde jeg Levvel til mit Reiseselskab. Tæt ved Broen, der førte over Floden, stod en Liremand og spillede *»Adieu Frangais!«* - Et Slags Skjermbræt var opreist ved Siden af ham og bemalet med Karikaturer, Pjerot, Harleqvin, Liniedandsere og Kunstberidere. En Flok Bønderbørn med bare Fødder stode og stirrede derpaa, medens Solen skinnede paa dem og de store Bjerge langt borte; det var virkelig en Situation, hvorover man kunde skrive en lang poetisk Afhandling, og sætte oven over: »Natur og Kunst«.

Snart reiste de nøgne Klippevægge sig paa begge Sider, en lille Sti løb langs med den smalle Flod jeg var i *Rübeland*, et Navn man udleder af *»Räuberland«*, fordi her paa en af Klipperne, i gamle Dage laae et Røverslot, men som nu er forsvundet, paa Voldgravene nær.

Den hele Natur rundtom havde noget Imponerende, den syntes mig endogsaa at see saa storagtig ned paa mig, at jeg tilsidst tog Papiir og Blyant frem, for at vise den, jeg dog var dens Overmand.

Du stolte Fjeld, hvor barsk Du truer der,
Jeg sætter Dig dog ind i Verset her!
Du lille Flod, som bruser vildt afsted,
Hvor stærk Du løber, tager jeg Dig med!
Selv Fuglen her imellem Engens Blommer,
Der flagrer bort, saasnart han seer jeg kommer;
58 - Hvad, tænker han, at undgaae mig ved Sligt?
Jeg vil - og han maa qviddre i mit Digt
Alt lyder mig, hvorpaa jeg Blikket fæster;

En Digter er en farlig Hexemester!

Hist staaer en Pige! - nøgne, hvide Been,
En deilig Vext, slank som en Vidiegreen,
Hun vadsker Liin - men vender Ryggen til.
Nu, mon hun ei sit Ansigt vise vil?
Ha, hvad er det! - har Tryllestaven svigtet,
Hun trodser! vel! - hun skal dog ind i Digtet,
Som der hun staaer, jeg hende tage vil,
Nu skal hun staae og vende Ryggen til.
Her er det Hele, Lyset smukt med Skyggen,
Og Pigen, som nu altid sees pa Ryggen!

Paa hiin Side Landsbyen *Rübeland* førte en lille Bjergstie op til den Fordybning i Fjeldet, hvor man træder ind i *Baumannshulen*; her fandt jeg to andre Reisende; hver af os fik en tændt Lampe; Føreren gik foran og vi stege ind i denne forstenede Phantasieverden.

Indgangen var gjennem et lavt Hul, der saae ud som Ræven havde gravet det; vi kunde ikke gaae opreiste. Det var, som vi kom ind i Ruinerne af en gammel Borgkjelder, hvor Murene vare halv nedstyrtede. Vanddraaberne faldt med eensformig Pladsken, ellers var Alt dødsstille. Vi klattrede, hver for sig, med Lampen i Haanden, ned af de vaade Stiger; rundt omkring, under og over os, var det et kulsort Mørke, Lampelyset viiste os kun den smalle Stige, der ikke syntes at faae Ende; det underlige Uvisse, hvor dybt der var under os, gjorde det langt rædsommere end det virkeligt var. Naar man kun holdt sig fast, naar man kun passede, at træde til den rette Side, nu med venstre Been, nu med det høire, og naar kun saa Stigen ikke gik i Stykker, var der slet ingen Fare, ellers kunde vi let brække Halsen, var den bestandige Forsikkring, Føreren gav os.

Hvor Mennesket i Grunden er eenssidigt, i Ordets hele Betydning! Vi see dagligt den største Afgrund *over* os, og en milevid *rundtom* os, men ingen af disse sætte os i Ængstelse, derimod den langtmindre, naar den gaaer nedad, faaer os til at svimle; nedad, det er en 59 Side, vi have al Respect for; og dog maae vi alle nedad, der finde vi først Ro og Hvile.

Fra Hule til Hule stege vi dybere ned; snart var der saa snevert og lavt, at vi maatte gaae enkeltviis med bøiet Ryg under de nedhængende Kalksteensmasser, snart saa høit og stort, at vi ved vore Lamper ikke kunde see Sidevæggene.

Man viiste os sex forskjellige Afdelinger, men foruden disse, vare der uendelig mange, mindre Huler, som ikke alle ere undersøgte, muligt staae de i Forbindelse med *Bielshulen*, ja strække sig endogsaa dybt ind under Harzen.

Rundtom gabede disse dybe, mørke Afgrunde os imøde; rundt om hang de forunderlignde Føreren forklarede de skulde ligne. Jeg troer, at jeg ogsaa haste Stalaktitter, der dog ikke alle, saa ganske svarede til de Gjenstar Phantasie, men jeg kunde dog ikke blive enig med ham! der vare ellers tusinde Ting, han ikke frempegede, der laae langt mere Betydning i. Et Orgel, en Thronhimmel, og en Fane, som Drypstene saaledes havde dannet, vare de tre meest lignende Figurer; men herved vil jeg ikke sætte ud paa denne mægtige Natur-Phantasie. Alt det som man her især beundrer er jo kun Efterligningen af hvad der mere fuldkomment viser sig i Naturen, de originale Stalaktitter, hvortil man ikke finder noget lignende, skulde jeg dog ogsaa troe ere interessante; de forekom mig, som betydningsfulde Hieroglypher, der gjemte Nøglen til de største Natur-Hemmeligheder.

Et Kildevæld sprudlede ved vore Fødder, vi drak af det rene, klare Vand; den ene af de Reisende fandt her, en Dyreknokkel, som han med megen Opmærksomhed betragtede, og forsikkrede nu, at det vist kunde være en Alderdoms Levning; jeg havde intet derimod, thi det saae livagtig ud, som et Kobeen, og Køerne ere en gammel Slægt.

Hulen har ellers sit Navn efter dens Opdager. En Bjergmand ved Navn: *Baumann* var det, som 1670 først besøgte den, for at søge om Erts; han fandt intet, og vilde nu vende tilbage, men kunde ikke finde Udgangen. To Dage og Nætter krøb han omkring, før han fandt den, men var da saa afkræftet paa Sjæl og Legeme, saa greben af Angest og Hunger, at han døde kort efter, men fik dog først gjort opmærksom paa Hulens indre, forunderlige Struktur.

Den ulykkelige *Baumanns* Skjæbne og Følelser her, gjennembævede mig saa levende, ved denne Labyrinth af Huler og Svælg, at mit 60 Hjerte bankede langt stærkere, jeg følte hvad han havde maattet føle her, ene overgivet til Skræk og Hungers Død; først da jeg saae det klare Dagslys, Guds blaa Himmel, følte jeg mig atter vel og mellem de Levende.

Det var som jeg vaagnede op af en hæslig Drøm, og som nu alle de underlige, uformede Skrækkebilleder laae forstenet bag ved mig; Solen skinnede mig atter ind i Øie og Hjerte.

Antiqvaren, hvis Bekjendtskab jeg havde gjort her i Hulen, vilde til Qvedlinburg samme Aften, og lagde sin Vei over *Blankenburg*, vi bleve saaledes Reisekammerater. Han kjendte en Sti over Markerne, der vilde spare os en Halvmiils Omvei, vi klattrede derfor op ad Klinten, der her ikke var høiere, end den ragede lidt over en Mølle, der laae underneden, hvor Vandet brusede over det store Hjul. Det var et meget godmodigt Menneske, hvis Livs Lyksalighed hang ved en gammel Mynt; hvert Øieblik tog han sit Kobeen frem, og forsikkrede, at det maatte være af en af Hunnerne; intet Landskab, tilstod han mig, havde det Smilende, det aandige Smukke, som en saadan Antiqvitet; han spurgte mig, om vi ogsaa samlede paa Alderdoms Levninger i Danmark; jeg maatte fortælle ham hvad jeg vidste, og da jeg begyndte, at omtale vore Kjæmpehøie og Offerstene, hvoraf man slet ingen seer her i Tydskland, fik han ordentlig Respect for vort Hjem, og priiste mig lykkelig, der levede paa dette Saga-Land. Han vilde endelig have mig med til *Qvedlinburg*, for at see Slottet, de gamle Kirker og alle de mange Mærkværdigheder der. Tænk, der var endnu en af de 6 Krukker, i hvilke Christus ved Brylluppet i *Cana*, havde forvandlet Vand til Viin, et Stykke af den af Johannes's Fingere, som han havde peget paa Christus med, en Flaske af Mutter Marias egen Melk, Jord fra Golgatha, Træ af Christi Kors o.s.v., og hvad der især var mærkeligt, den Kam, som *Heinrich* Fuglefænger havde brugt til at kjæmme sit Skjæg med Dog alle disse Herligheder fristede mig ikke, min Længsel stod til den store Natur.

Ved den første Kro inviterede jeg min Vandringsmand at drikke et Glas Viin med mig; her traf vi en ung Rytter, en meget veltalende Herre fra Omegnen, det var en smuk Mand og han havde en smuk Hest at ride paa, men jeg mærkede snart, at det ikke gik an, at nævne Rytter og Hest paa eengang, naar jeg ikke vilde sige en Pleonasme; vi fulgtes alle 3 et Stykke gjennem Skoven, men da der ikke blev sagt noget Interessant fra nogen af Siderne, kan jeg heller ikke fortælle 61 noget, i hvor gjerne jeg ellers vilde, og saaledes kom jeg da til *Blankenburg*. Ved Porten spurgte jeg om Navnene paa de bedste Gjæstgiversteder; man nævnede iblandt andre, »Der weisse Adler«, og jeg valgte den, thi Ørnen var jo *Jupiters* og *Napoleons Fugl*; - et indbydende Skildt! men som Gjæstgiveren neppe havde tænkt paa, da han lod det male over sin Dør. Jeg fik et Værelse med en malerisk Udsigt. Ligeoverfor havde jeg til Gjenboer, to Studenter med røde Græker-»Mützen«, og skotske »Schlafröcke«. Store Folianter laae paa Bordet, og Personerne selv ud af Vinduet med deres lange Piber, medens det gamle Slot Blankenburg, der er bygget paa et Bjerg, hævede sig høit over Husets Tag, der laae som Forgrund for den smukke Theaterdecoration.

Med nogle *studiosi theologiae* fra Osterode, hvis Bekjendtskab jeg havde gjort paa Brocken, og som nu ogsaa boede i »der weisse Adler« gik jeg til Slottet, der udgjør Byens tredie Deel; thi Byen deles i Slottet, Byen selv og Haverne udenfor Staden. Slottet skal have 215 Værelser, og alle decorerede og møblerede i den ældste Stiil; en stor Bibliotheks-Sal, uden Bøger, og nogle Malerier, hvoriblandt et Portrait af »den hvide Dame«. Vi kom til Porten, men her var opslagen en Placat, at da Bygningen var under Reparation (eftersom det skal være Residens for den nuværende Hertug af Braunschweig) maatte ingen engang komme ind i Slotsgaarden; vi gjorde endnu nogle Forsøg, om at faae det Indre at see, men forgjæves, vi maatte da lade os nøie med den smukke Udsigt fra Terrassen, hvor byen *Blankenburg* med sine røde Tage, laae nede mellem Skoven og de grønne Haver, som Kirsebær paa et Kaalblad.

62

VII
Ruinen Regenstein. Skræderkonen. Rosstrappe. Vandring til *Alexisbad*.

Klokken fire om Morgenen vare vi paa Benene igjen, vore Brockenbouquetter sadde endnu ganske friske paa vore »Miitzer«, en qvindelig Fører ventede udenfor, og saaledes droge nu, vi 6 *studiosi* ud af Byen til Ruinerne af det gamle Bjergslot *Regenstem*., der ligger tæt uden for Blankenburg. Marken stod i een Dug, det var det stærke Sollys, der fik Øinene til at løbe i Vand paa Græs og Blomster; vi gik gjennem en Allee af Kirsebærtræer, hoppede over den vaade Mark, i det vi lystigt, hver sang sin Vise. Fuglene toge Exempel af os, saa den hele Egn gjenlød af Studenter og Fugletrimulanter.

Vi stege nu op ad Klippen, hvis øverste Top udgjør Ruinen af Slottet Regenstein; Muurværket er forsvundet, men Alt hvad der er hugget ind i Klippen selv, staaer som en mægtig Kjæmpe-Mumie og fortæller om gamle Tider, skjøndt det ikke kan sige et Ord - Det var mig saa imponerende, saa stort, at jeg ikke selv ret vidste af det, før Blyanten bevægede sig i min Haand, og ridsede det kolossale Billede af i Dagbogen, jeg blev Tegner uden nogensinde at have faaet en Times Underviisning. Dybtnede laae Markerne, som Beed i en Kjøkkenhave, Bonden bag sin Plov var et Sneglehuus, der krøb hen ad Jorden. Kirken, der er

hulet i Klippen, hvælver sig endnu fast i Aarhundreder, men den er kun en stor Hule, uden Form; Værelserne, hvor der havde været Sovesteder, er kun Fordybninger i Fjeldet, hvor den store Steenmasse hænger ud over Hovedet, vi kastede Stene ned i de dybe Brønde, og vare næsten tilsinds at gaae derfra, før vi hørte Faldet.

»Dersom Stenene her kunde tale«, sagde jeg, »hvad vilde de ikke kunne fortælle os, at være skeet her, i den lange Tid fra Heinrich Fuglefænger anlagte Borgen, til jeg kom fra Dannemark og saae dens Ruiner; da kunne vi vist give Bidrag til Wallensteins Historie og til Trediveaarskrigen; da skulde vi vist høre artige Historier fra Syvaarskrigen, og jeg kunne vist ogsaa faae Idee til et eller andet ridderligt 63 Digt.« - Som jeg sagde det, nikkede Blomsterne rundt om med deres store Hoveder, og saae ret saa dumme og stolte ud derved, ligesom de vilde sige: »ja Du har Ret! ville vi tale, da skulle vi fortælle!« og saa vidste de dog ingen Ting, de vare alle Aars-Unger, alle skudt i Veiret, med deres Blomsterstængel, i dette Foraar.

Vi toge Plads høit oppe paa den øverste Spids af Fjeldet, der danner Kirkens Loft, og saae nu fornøiede ud i den vide Verden. Nede under os havde for Aarhundreder siden Messesangen tonet og Lamperne brændt om Madonnas hellige Billede; nu sadde vi, som profane Fugle, men dog uden at tænke noget Ondt derved, og sang Opera-Viser og sagde Vittigheder, saa godt enhver kunde. Jeg maatte fortælle om Dannemark og om Havet - Havet, som det herlige Bjergland her ikke kjender; men hvorledes beskriver man Havet for Een, som aldrig har seet det? Jeg vidste intet bedre at ligne det med, end den store blaa Himmel, naar man kunde spænde den ud over den flade Mark til Horizontens Grændse, da vilde det være et Hav. Det lod, som de opfattede dette Billede.

Med Øie og Tanke ligesom inddrak jeg den vide Udsigt, her fra det gamle Bjergslots Ruiner. Jeg saae ned i Dybet og lukkede saa Øinene, naar jeg havde seet, for ligesom at prøve, om jeg havde opfattet den hele Dybde; men naar jeg atter aabnede Øiet og saae ned, var det dog langt dybere, end jeg forestillede mig, Udstrækningen til alle Sider rundt om var langt større end Erindringen kunde omfatte. Jeg gjennemgik det hele Billede Tanken eiede, og sammenlignede det saa med Virkeligheden. Kjøbsteder og Flækker reiste sig da rundt om paa den store Udstrækning, Bjergene med deres Skove, *Blankenburg* med sit Slot, og selv de smaae Menneske- og Dyr-Figurer dybt nede, traadte da stærkere frem. - *Regenstein* selv med sine snevre Værelser, sammenstyrtede Brønde og Trapper, der kun førte fra den frie Luft op i det samme Element, fik, som et Billed for sig selv, sin egen Plads i min Erindrings Pantheon. Enhver Ruin staaer dog som et legemligt Kjæmpe-Epos, der fløtter os tilbage i Tiden til andre Mennesker og andre Skikke; jo høiere Græsset voxer i Riddersalen, jo langsommere Floden glider over de omstyrtede Piller, desstørre Poesie finder Hjertet i dette Steen-Epos, engang vil Ruinen ganske forsvinde, selv de sidste Spor af *Regensteins* udhuggede Fjeldstykker ville smuldre og nedstyrte, men da vil Sagnet om Stedet leve længe endnu, ligesom endnu Erindringen om mangt et Værk af de Gamle, der aldeles er forsvundet.
64

Endnu i denne Formiddag vilde vi til *»Rosstrappe«*, en af Harzens mest romantiske Egne. Vi sagde Farvel til det gamle Bjergslot, en lille Sti, der snoede sig imellem den med Krat bevoxne Fjeldkløft, bragte os tilbage til *Blankenburg*, hvorfra vi endnu et Stykke fulgte den brede Landevei, der var beplantet med gule, udsprungne Roser. Vor qvindelige Fører, som vi deelte vor Frokost med, blev snaksom og fortalte os nu i den frie Natur sin huuslige Lykke og Lidelse. Manden dyrkede Skræderkunsten, men var født for noget høiere end Bordet, hvorpaa han sad; for to Aar siden var der en Henrettelse her i Egnen, den havde vakt hans slumrende Evner, han var bleven Poet, havde skrevet Morderens hele Liv og Endeligt i en sørgelig Vise, der var stilet saaledes, som det var Forbryderen selv, der sang den paa sin sidste Udflugt, og gik paa Melodien: »Vi binde dig en Jomfrukrands«. »Den fortjente han dog 4 Daler ved!« sagde Konen, »og ifjor 2, ved een over en Jordemoder, der druknede i et Gadekjær. Versekunsten giver mere afsig, end Naalen, men den har gjort, at han er bleven saa urimelig og holder saa meget af Taaren; nu er der ikke mere at skrive om, og Naalen gidder han ikke brugt, saa det seer galt ud, naar jeg ikke fortjente med at føre de Reisende om. - Der« afbrød hun sig selv og pegede til venstre ind over Markerne »der ligger: *Djcevelsmuren*, som Fanden har bygget dengang han og vor Herre strede om Herredømmet paa Jorden. -«

Ja, ved Siden af os reiste sig denne underlig formede Bjergryg, der seer ud som Ruiner af en uhyre Skandse, og strækker sig saa langt bort, Øiet kan følge den. Sagnet siger, at Satan ikke skal have været tilfreds med at have faaet Herredømmet over den halve Jord, og da at have fornyet Striden, hvorfor han reent maatte miste det, og hans stolte Skandse blev nedstyrtet; Andre fortælle, at den er opreist af de onde Aander, som en Muur mod Christi Lære, at denne ikke skulde udbrede sig længer; men Stenene maatte briste for det levende Ord.

Da jeg ellers udspurgte Skræderkonen om det ikke var mueligt, at lære den ædle Versekunst, betroede hun mig, at hendes Mand havde en gammel tydsk Psalmebog, og den tog han mange Steder af, og alle de bedste Riim, derfor havde ogsaa alle hans Viser noget Aandeligt ved sig, der gjorde dem saa rørende.

Vi forlode nu Landeveien, kom over Mark og Enge ind i de grønne Løvskove; aldrig har jeg hørt saa mange Nattergale, som her. - Solen stod høit paa Himlen, men de syntes ikke at mærke det inde i de 65 tætte Buske. - Gud veed, hvor Folk kan falde paa at sige om denne Sang, at det er Længsel og Klage; nei,

det er intet mindre; Nattergalen har just italienske Manerer; det meste er Triller og Løb med Stemmen; den klager slet ikke, den synger af fuld Hals sine stolte Bravour-Arier. Saa ligger der noget langt mere Dybt og Høitideligt i Droslens Sang; den fløiter os en nordisk Kjæmpevise, simpel, men rørende, naar den i Morgenstunden sidder paa den mosgroede Bautasteen hjemme i *Dannemark*.

Snart aabnede sig en videre Udsigt, den deilige *Thale-Dal* laae for os med sin vide Udstrækning; nu skulde vi til at bestige Bjergene, vi hvilede os først for at samle Kræfter. Det gik »Berg auf«; vi bleve ganske afkræftede, medens to hvide Sommerfugle, i store flagrende Rund-Dandse, fulgte med os heelt der op, og syntes at spotte os svage Menneskebørn. Øverst oppe forlode vi vor qvindelige Fører og fik en mandlig istedet, der levede heroppe; han tog sin Pistol, og efter at vi havde smagt hans »Birchenwasser«, der bruser som Champagne, fulgte vi ham til den saakaldte *Rosstrappe*, det vildeste, det meest romantiske Punkt i hele Harzen.

Lodret gaae de høie Klippestykker ned i den dybe Afgrund Man seer ind i en stor herlig Bjergnatur, hvor Fjeld reiser sig ved Fjeld med dunkle Granskove, og i Dybet, hvor man svimler ved at stirre ned, bruser Bodefloden; vi saae en Skare Reisende dernede, men de saae ud, som Blomster i et Bed. Broen over Floden var et Legetøi, som dannet af en enkelt Vidiegreen; man afskjød en Pistol, og den lød ved sit Echo imellem Bjergene, som den stærkeste Torden. Man viiste os i Klippevæggen en Fordybning, der havde Udseende af en colosalsk Hesteskoe og efter hvilken Stedet her har sit Navn. Den lille Dreng, der fulgte med Føreren herhen, drak med sin hule Haand af Regnvandet, der havde samlet sig her, i det Phantasien viiste ham, maaskee klarere end os, Sagnet om den flygtende Prindsesse, den deilige Emma fra Riesengebirge. Engang, som Ældre, vil han følge Faderen i Embedet, som Fører, og saa roligt fortælle, hvorledes der her, for mange tusinde Aar siden, levede Kjæmper og Troldmænd, der reve de hundredaarige Ege op ad Bjergene og brugte dem til Kjøller, hvormed de myrdede Børn og Qvinder; han vil fortælle om den store *Bodo*, der elskede den deilige Emma, forfulgte hende her til, hvor hun lod sin Hest springe over; men da vil han ikke, som nu, selv see det store, herlige Billede, med Barne-Phantasiens Farver. Nu seer han 66 hende med den store, tunge Guldkrone og det flagrende Gevandt, flyve paa sin Hest fra Bjerg til Bjerg, fra Klippe til Klippe, gjennem Dale og Skove, saa at de høie Ege og Bøge styrte for Hestens Hov, og den vilde Bodo, bag efter, saa Ildfunkerne flyve fra Fjeldets Stene og lyse rundt om i Dalene. Nu er hun her ved Afgrunden, hun seer Dybet foran sig, hvor Floden bruser skummende frem over Fjeldstykkerne, og dog synes den modsatte Fjeldspids mere fjern fra hende end dette uhyre Dyb; bag ved hører hun *Bodos* Hest og i Fortvivlelsens Angest anraaber hun den Evige over sig, trykker de skarpe Sporer ind i Siden paa Hesten, der sætter sin Fod fast ind i Fjeldet, saa det staaer i Aartusinder, og med et Spring flyver over den dybe Afgrund - og hun er frelst, kun den gyldne Krone ruller af hendes Hoved i Dybet, i Strømmens Hvirvler, hvor den vilde *Bodo* følger efter og ligger knust paa de haarde Klippestykker.

Alle disse Phantasiens Drømme ville dufte bort, den Lille vil ogsaa engang, som Faderen, rolig staae og fyre sin Pistol af, og maaskee i det høieste beregne, hvor stor Indtægten kan blive i Dag af det reisende Selskab. Men Drømme ere jo Blomster! der ere jo onde og gode! Blomster maae dufte bort, men der komme nye op af den gamle Stamme! For den nye Børnevrimmel vil ogsaa Prindsessen med den gyldne Krone og den flyvende Hest jage forbi, de ville ogsaa, som nu denne Lille stirre i Bodefloden, og troe at see det røde Guld skinne frem gjennem Vandet, der engang var saa stort og dybt, at en Dykker steeg ned for det forsamlede Folk, og fandt ogsaa den gyldne Krone, som han hævede saa høit, at de saae Spidserne over Fladen, den var tung og stor; to Gange faldt den af hans Hænder, Folket raabte til ham, at han endnu engang skulde stige ned i Dybet, han gjorde det -en Straale af Blod skjød op gjennem Vandet, man saae aldrig ham eller den gyldne Krone.

Her forlod jeg de lystige Candidater og drog videre frem i den store, smukke Verden. Tæt under Fjeldet laa Blechhytterne, hvor jeg skulde forbi, jeg behøvede altsaa ingen Fører; man svingede med Hatten til Afsked for mig, og lod Lommetørklæderne flagre, da de saae mig halvnede; det var ganske underligt at modtage deres Levvel, vistnok det sidste i dette Liv; thi hvorledes skulde alle vi, atter samles i denne Verden. Der ligger noget saare interessant i dette: at mødes, kjendes og derpaa skilles for stedse.

Snart var jeg under Rosstrappe, *Bodefloden* brusede foran mig, over 67 de store Stene, og paa den anden Side løb Landeveien forbi de rødtagede Huse, men jeg saae ingen Bro; - over skulde jeg, men hvorledes? Jeg løb længe langs med Flodbredden, men saa langt jeg kunde see, til begge Sider, var der ingen anden Overgang, end at vade ud, eller springe fra Fjeldstykke til Fjeldstykke, jeg valgte det sidste, men kom ikke længer, end midt i Floden, hvor Strømmen brusede paa begge Sider om den store Steenblok jeg stod pi - Her tog ellers den hele Egn sig bedst ud, og havde jeg været Maler, saa havde jeg taget Papiret frem, først antydet med nogle fine Streger den uendelige, store Dal med sine Byer og Kirketaarne, derpaa anlagt, med stærkere Omrids de venlige Bygninger, hvor just Røgen slog ned om de røde Tage, og forrest malet det vilde Bjergpartie med Granerne og den brusende Bodeflod; -jeg var nu ikke Maler, jeg saae i dette Øieblik paa det Hele, kun for at finde en Bro, som jeg da tilsidst opdagede et godt stykke derfra, hvor Floden gjorde en Bøining.

Da jeg kom til *Blechhütterne* og nærmede mig Vertshuset, troede jeg at en fjendtlig Hær havde slaaet Leir derinde. Der var et Spektakel, som om Stole og Borde bleve kastede mellem hinanden; jeg traadte ind i

den store Stue og hele Mandskabet bestod i - fire Studenter fra *Jena*. De vare fuldkommen i Burschedragt, og havde hver en grøn Egekrands om Hovedet, hvorfra Haaret hang dem, i lange Lokker, ned over den hvide, broderede Halskrave. - De sang alle af fuld Hals og trommede i Bordet med Ølflasker, saa Glas og Tallerkener dandsede derved De saae ellers ret godmodige ud, og gjorde en Pause i deres musikalske Øvelse, da jeg traadte ind Snart kom vi i en Samtale; de vilde gjøre en Brockenreise og havde vandret paa deres Fod hertil fra *Jena*. Da de hørte, at jeg var dansk, og Student, fik jeg mange Spørgsmaal; de spurgte om vi ingen »Burschenschaften« havde, og hvilken Farve jeg bar, og da jeg forsikkrede dem, at vi intet af dette kjendte, viiste de mig deres Hue, og fortalte, at de bare *Sands* Farve. Om jeg kjendte *Sand!* og nu flammede deres Øine i det de sagde, hvilket herligt Menneske han havde været; de vare Børn, da han blev henrettet, men de huskede ham godt, erindrede ret levende, da hans Hoved faldt for Bøddelsværdet.

Deres Forestillinger om *Dannemark* vare ellers meget ufuldkomne: saaledes troede de, at kun den lavere Classe her, talede det danske Sprog, men at fransk blev brugt af Hoffet og de mere Dannede.

Da jeg nævnede *Oehlenschläger* for dem, spurgte de om vi havde 68 nogen af hans Stykker oversatte; jeg svarede, at vi havde dem i Originalen, og nu bleve de ikke lidet forundrede ved at høre, at *Oehlenschläger* var dansk, at han levede i Dannemark, og skrev der. Jeg rnaatte beskrive dem, hvorledes han saae ud, fortælle dem om ham og hans Arbeider; og da de hørte jeg kjendte Digteren personlig, og at han paa denne Tid var i Tydskland, saae de mig ret venlig i Ansigtet, og da vi skildtes ad, forærede den ene mig sin Egekrands, som han tog af sit Hovede og satte paa min »Mütze«; rimeligviis fik jeg den for *Oehlenschlägers* Skyld.

Min Vei gik nu til *Gemrode*, men dersom en reisende Harpespillerske ikke havde taget sig af den fredelige Vandrer, saa havde jeg da løbet vild i den grønne Løvskov. Jeg spurgte, om hun ikke var fra »Riesengebirge«, men hun var fra en anden Kant og slet ikke i Familie med Lafontaines. Da hun havde ført mig paa den rette Vei, satte hun sig ned paa en Steen, under en stor Nødebusk, og spillede mig ovenikjøbet et Stykke til, og saa skildtes vi ad, hun med Harpen paa Ryggen, og jeg med Harpen i Hjertet, begge i den Hensigt at synge for Verden.

Skove og Enge vexlede med hinanden, jeg saae ogsaa en gammel Borgruin inde imellem det høie Krat; den saae meget skrøbelig ud og pyntede dog saa smukt, just ved sin store Faldefærdighed Det var som *Ossian* havde meent denne, da han sang: »Her ryster Tidslen eensom sit Hoved, og Ræven seer ud af Vinduet«. Det var de sidste Rester af Slottet Lauenborg.

Gemrode er en lille, rolig Flekke, jeg saae næsten intet Menneske paa Gaden, men i et lille Huus stod Vinduet aabent og jeg hørte en qvindelig Stemme synge smukt om Kjærlighed Jeg lyttede, og da den Usynlige ikke lod sig see, tog jeg Egekrandsen af min Hue, og efter at have gjemt et af Bladene, lagde jeg stiltiende Krandsen ved Døren, til Tak for Sangen, og vandrede saa ud af Byen. Veien hæver sig steilt opad en Bjergside, den lerede, gule Jord stak stærk af til den violetblaa Himmel, nogle gamle Koner og lasede Børn kom med Brændeknipper paa Ryggen, de havde samlet sig i Skoven; jeg satte mig ned og skrev i min Dagbog, en Bi snurrede i en Blomst ved Siden af, og saaledes vare alle Figurerne paa dette Malerie i Beskjæftigelse.

Da jeg nærmede mig *Mägdesprung* gik Solen ned, det var ganske halvdunkelt paa Veien mellem Bjergsiderne, men Lyset faldt desto stærkere paa Trætoppene, der kastede lange, sorte Skygger. Jeg 69 hentede her to Skolediscipie, den ene fra *Berlin*, den anden fra *Magdeburg*, som jeg havde været sammen med paa Brocken; de var i deres Ferie fra Skolen flagret ud i den store Natur.

Vi mødte ogsaa en Drabant paa Landeveien, der saae ud, som han var sprungen lys levende ud af en Røverhistorie; men han gjorde os intet, da han fandt, at vi vare saa mandstærke; vi gjorde heller ikke ham noget, og saa var den Artighed betalt.

Snart saae vi det sorte Jernkors paa Klippen over os, hvorfra en ung Pige, eftersom Sagnet fortæller, styrtede sig ned, da den førstelige Elsker satte efter hende; dog fandt hun ikke Døden, Gud lod Vinden bære hende sagte ned, hvor de vilde Brombær voxe mellem Fjeldstykkerne. Om Egnen efter dette Sagn har faaet Navnet *Mägdesprung* er jeg uvis. *Ottomar* fortæller os, at der legede to Risepiger her paa den steile Fjeldryg; den ene hoppede over den store Afgrund, hvor nu Veien gaaer, men den anden fandt dog Springet lidt betænkeligt; hun dvælede lidet, men sprang derpaa til, saa at der blev et Aftryk af hendes Fod i Stenen. En Bonde, der gik og pløiede, saae det og loe af den store Dame, hvorfor hun tog ham med Oxe og Plov op i sit Forklæde, og bragte med sig hjem i Bjerget.

Skjøndt jeg som et stort fornuftigt, confirmeret Menneske, ret vel vidste, at det Hele kun var Landsby-Phantasie, at ingen Bjergdame var hoppet over her, eller noget menneskeligt Væsen sprunget ned, uden at brække Halsen, maatte jeg dog noget nøiere betragte Stedet, der ret maa gribe Enhver, som elsker den store Natur.

Det er ikke blot de stolte Fjeldmasser med deres uoverseelige Skove, de høie Buske, der slynge sig over

den brusende Flod, eller den døde Steenmasse af en halv nedfalden Bygning, der gjør en Egn romantisk, først naar den, just ved denne sin Natur, har et eller andet Sagn, faaer det hele sin fuldkomne magiske Belysning, der ret hæver det for Sjælens Øie, da faae de døde Masser Liv, det er ikke længer en tom Decoration, der bliver Handling, ethvert Blad, enhver Blomst staaer da som en talende Fugl og Kilden som et syngende Springvand, der slaaer sine evige rislende Acorder til dette Aandernes Melodrama.

Egnen rundt om, blev mig dobbelt smuk ved sine Sagn; der var ogsaa Liv og Bevægelse her paa Veien; vi mødte Kulbrændere med mørke, characteristiske Ansigter, og Bønderpiger, der saae ud som Mælk og Blod. Floden *Silke* brusede sladdrende forbi; den fortalte vist, hvad vi nok selv saae: at det Hele var saare godt.
70

Snart hørte vi Larmen af de talrige Værksteder; vi stege op til den mærkelige Jernobelisk, som Hertugen 1812 her har opreist over sin afdøde Fader; den er heel af Jern, og skal være den høieste i Tydskland Vi skreve vore Navne paa den, med Blyant, ligesom saa mange andre havde gjort.

»At blive udødelig«, det er dog en Tanke, der, selv paa det meest barnagtige, lyser frem fra det arme Menneskebryst!

Snart vil Regn og Snee udslette denne Blyants Udødelighed, og en ny Slægt vil skrive deres Navne istedet, til selv Obelisken ogsaa bliver udslettet af Tiden. Saaledes søge vi ogsaa, paa Livets Reise, at skrive vor Navn paa Verdens store Obelisk, hvor det ene Navn maa vige for det andet, til denne store Skrivetavle selv gaaer i Gruus. Gud veed, hvilket Navn der vil staae som det sidste? Rimeligviis Bygemesterens, der reiste den til sin egen Ære og det Heles Forskjønnelse.

I *Alexisbad* vare endnu ingen Gjæster komne, de pleiede først at indtræffe i de varme Sommermaaneder. Kilden var i en tempelformet Bygning, hvor man steg ned af brede Steentrapper. Der sad en ung Pige med sin Leerkrukke, det var *Rachel* ved Brønden; Manden, der rakte os Vandet, var ogsaa hvad man her i *Dannemark* kalder en lang *Laban*. Skolediscipleneog jeg, stode, som tørstige Kameler, der vare trætte af Dagens Hede og Vandringen, saa vi tilsammen, fuldkomment, dannede et bibelsk Malerie.

Tæt herved ligger Flekken *Hartzgerode*, her vilde jeg overnatte. Det, der meest behagede mig her, var, at Klokken gik til elleve om Aftenen, da jeg indtraf; jeg skulde altsaa kun være her i en fire til fem Timer. Ellers var det virkelig en rar By! - Gud bevares! Gaderne vare brolagt med sort- og hvidt-aaret Marmor.

Jeg følte en uhyre Hen hos mig, for at komme bort igjen, ja jeg ønskede virkelig, at kunne »sove i Galop!« og faae Tiden til at løbe med i samme Tempo.

71

VIII
Situations-Billeder paa Vandringen til *Eisleben. Morten Luther.*

Det er en forunderlig Ilen med Alt, der lever i mig, og egentlig ud gjør min Grund-Characteer! jo interessantere en Bog er mig, jo mere iler jeg for at have den gjennemlæst, for at have det hele Indtryk; paa selve min Reise er det ikke ret det Nærværende, der glæder mig, jeg iler efter noget Nyt, for atter at komme til et andet; hver Aften jeg lægger mig til Hvile, higer jeg efter den næste Dag, ønsker at den var, og naar den kommer, er det dog en Fremtid længer borte, der beskjæftiger mig. Døden selv har mig noget Interessant, noget Herligt, fordi en nye Verden da aabnes for mig. Hvad mon det egentligt er, mit urolige Jeg iler efter?

Livsfrisk og herlig stod den vaargrønne Natur rundt om, og aandede Glæde og Ro, medens der ligesom laae et dunkelt Flor over mit Hjerte; dog, tænkte jeg, hvorfor misunde de friske, brogede Blomster? Lad dem dufte, de ville om nogle Maaneder være visne; Kilden, som sladdrer nu saa lystig, forgaaer i Havet og dette selv, der svulmer i sin Storhed, vil dunste bort. Lad Solen spille med sine hede Straaler, ogsaa den vil med Himlen, ældes som et Klæde, naar mit Hjerte, der nu smelter hen i Veemod over sine egne Drømme, livsglad, med salig Stigen, jubler mod det Uendelige.

Endnu denne Morgen havde jeg ingen Ro paa mig, jeg forlod *Harzgerode*; det ene Billede vexlede med

det andet, idet jeg flagrede det forbi, kun enkelte Smaa-Partier afprægede sig, som nette Genre-Stykker i min Erindring; saaledes staaer ved Königerode en stor, nøgen Mark for mig; der laae tæt ved en Korsvei et lille Vertshuus; Vinduerne vare murede ind i Væggen, og kun en enkelt Rude var til at aabne; der holdt en pyntelig, tyk, sund Bonde udenfor paa sin Hest og drak en Snaps, som den magre, tatergule Krokone rakte ham gjen nem den aabne Rude. Det var en Situation som jeg har seet før, baade paa Malerier og i Tegninger, og som derfor greeb mig dobbelt, her i Virkeligheden. Et andet Billede, der vistnok for Mange, er høist 72 ubetydelig, og staaer ligesaa levende for mig, som Udsigten fra Brocken og Rosstrappe, ja næsten mere, var omtrent en Miil fra dette, sidste Sted.

I *Klaus*, en Landsby der bestaaer, jeg troer af 3 Huse, gik jeg ind i Vertshuset, det er det ene af disse tre; Alt var her saa malerisk, men saa ganske af den hollandske Skole, at jeg dog helst ønskede at see det paa Lærredet. En Kattekilling væltede sig foran mine Been, to Hanekyllinger sloges paa Gulvet, og Opvartningspigen, der i Grunden var smuk og ganske bondeklædt og bondesund, rakte mig med saadan en Ligegyldighed et Glas Melk, som det var en Barmhjertigheds Gjerning, og ændsede mig derpaa saalidet, at hun traadte hen for Speilet og holdt sit Toilet, løste sit lange Haar og lod det falde ned over Skuldrene og Ryggen. Jeg seer det levende endnu og ønsker, at Du, min Læser! seer det med; thi det var ikke saa ilde!

I en to a tre Timer gik jeg fort, uden at møde et Menneske. Snart var Veien saa bred, som ti andre, snart saa smal, at kun een Vogn kunde kjøre der. Jeg løb da ogsaa vild, spurgte derfor to anseelige Bøge, der saae mig ud til at være Landsmænd, om Veien, men de rystede med Toppen og vidste ingen Ting. Ved en Eng traf jeg da et menneskelig Væsen, en Hyrde, en virkelig, ægte Hyrde, med Taske og Stav, ja ovenikjøbet med en Straaehat paa Hovedet, der saae ud til at have været brugt mangen god Gang i en Hyrde-Entré paa Theatret. Han saae virkelig godt ud i det Fjerne, med den store Vrimmel af Faar omkring sig; men man maatte ogsaa kun see ham i det Fjerne, nærved saae han, og alle hans Undersaatter, lidt formeget schaterede ud Han sad paa en Steen, under en forvoxen Eeg, og begge de store, glubske Hunde laae foran og saae ham saa klogt ind i Øinene.

Den rette Vei fik jeg da at vide; men længe blev jeg ikke paa den, saa var jeg midt i en Kornmark, hvor der kun var en meget, lille Sti, der somme Steder ikke selv ret vidste til hvad Kant den vilde gaae. En lille Bondpige mødte mig der, og bad mig sige sig Vei til en Naboby, hvis Navn jeg aldrig havde hørt, men med den bedste Villie kunde jeg ikke.

Stien førte mig til en lille Landsby, hvor der, paa en stor Plads udenfor et Huus, var Dands og Lystighed Det var ganske unge, halvvoxne Piger, der indbyrdes valsede sammen efter Violin, som en gammel hjulbenet Orpheus spillede paa. Mødrene og alle Byens qvindlige Ældste, sadde paa Havebænke rundt om, med Hænderne i 73 Skjødet, og saae derpaa, uden at lægge Mærke til den Fremmede, der stod tæt ved. Maaskee tænkte den ældste Morlille, der sad her med den lille sorte Hætte over de graae Haar, paa sin faure Ungdom, da hun, ogsaa sprang efter Violinen under Guds blaa Himmel. Nu vare de Spring forbi, ja den bedste Dandser laae muligt, for længe siden, og sov under den kjølige Græstørv, og sprang altsaa endnu mindre.

Men Billede paa Billede trætter, Barnet selv bliver kjed af at bladre i den meest brogede Billedbog, vi ville altsaa ikke nu strax see flere, skjøndt det følgende var smukt, meget smukt. Jeg gad nok beskrive det maleriske *Leimbach*, der laae tæt ved, inde i Dalen, næsten indhyllet i Røg, og skjult bag de høie Banker af sort Affald Jeg gad nok vise den steile Huulvei, der næsten gik brat ned imod Kirketaarnet, og hvor dog en stor Pakvogn med fire Heste slæbtes opad; men som sagt, det trætter; jeg vil dennegang fortælle ganske simpelt, paa den almindelige Maneer, for at baade Læseren og jeg kan hvile os.

»*Leimbach*, en aaben Mediatstadt, med 660 Indvaanere, Kobbersmelteovne, Sølvhytter, Raadhuus etc. etc.«

Det følgende Sted tage vi paa samme Maade; det er ogsaa meget beqvemt! »*Mansfeld*, en halv Fjerdingvei fra Leimbach, har 1600 Indvaanere og et Gjæstgiversted »zum braunen Hirsch.«« -

- Nu har jeg udhvilet mig! jeg veed ikke om Læseren har? Vi ere imidlertid nu ved *Eisleben*.

Mellem høie, grønne Bakker
Reiser sig den lille By,
Solen kaster lange Straaler,
Bag den brune Sommersky,
Skinner paa de høie Taarne, -
Alle Byens Klokker gaae,
Og paa Gader og i Stræder,
Folk i Søndagsklæder staae.
Munkene med Sang og Faner,
Træde ud af Byen der;
Hvad har dette at betyde?
Er det Fest og Høitid her?
Hist to høie Herrer komme,

De og Følget er tilhest,
Hertugen med *Bispen* er det,
74

Som i Dag er Byens Gjæst
Hist paa Muren, tæt ved Porten,
Hvor det dog er broget der!
Mænd og Qvinder, Børn og Gamle,
Ligge, staae og sidde her.
See, en Bjergmand med sin Kone,
Stille, midt i Vrimlen staaer;
Deres lille Dreng ved Siden,
Har et deiligt hvidguult Haar.
Fromt han folder sine Hænder,
Seer paa hele Stadsen her,
Fyrstens Sabel, Bispens Kjole,
De behage ham især;
Underligt hans Hjerte brænder,
Tanken flagrer hid og did.
- Folk der boe hiin Side Bjerget,
Kom for denne Stads at see.

Mellem høie, grønne Bakker
Reiser sig den lille By,
Solen kaster lange Straaler
Bag den brune Sommersky,
Skinner paa de høie Taarne,
Men det er nu stille her,
Ingen Bisp og ingen Hertug
Seer jeg holde Indtog der.
Underligt dog Hjertet banker,
Glemmer for en Stund sin Vee.
Hvad vil jeg, hvad vil de andre
I den lille By da see?
»Bispens Kjole, Fyrstens Sabel« -
Det er nu kun Støv og Gruus!
Nei, vi komme hver som Pilgrim,
For at see et fattigt Huus.
Snever er den lille Gade,
Det er ret som Alt var dødt!
75 Her de gamle Bjergfolk boede,
Her den lille Dreng blev født.
- Bisp og Hertug ere glemte,
Byens Mure er' i Gruus.
Alt igjen sig atter reiser,
staaer man i det lille Huus.

Byen havde mig noget saare venligt En lille Dreng legede udenfor den gamle Kirke, og ridsede med Kridt paa de store Kampestene; maaskee de samme ogsaa have været Luthers Skrivertavle, da han legede her. Raadhuset har et kantet, dunkelt Udseende, ligesom hans Tidsalder; det har rimeligviis seet ganske saaledes ud i hans Tid, som nu, derimod har Huset, hvor han blev født, undergaaet en Deel Forandringer. Det benyttes nu som Skole. Paa et Vindue staae *Luther* og *Melanchton* i Glasmalerie, og over Døren læses, rundt om et illumineret Basrelief med Luthers Portrait:

»Gottes Werck es Luthers Lehr,
Darum weyht sie nimmer mehr!«

Der stod en gammel Bonde paa Gaden med sin Kone, han stavede hende Verset, og jeg kunde see paa deres Ansigt, hvilken Masse af dyb og herlig Poesie, der laae dem i hvert Ord; thi deres Blik opklaredes forunderligt, og da han sagde det sidste, var det, som han havde sagt en Engels Aabenbaring, og de troede det.

»Luther!« *siger Jean Paul*, »Du ligner Rhinfaldet! hvor mægtigt stormer og tordner Du ikke! men ligesom Regnbuerne svæve ubevægelige paa dets Strøm, saaledes hviler ogsaa Naadens Bue, Freden med Gud og Menneskene, i dit Bryst; Du ryster kun din Jord, men ikke din Himmel!«

Det er poetisk smukt; men dog laae der mig her, med den Tone og det Udtryk, hvormed den Gamle

sagde til sin Kone om Luther: »*det var en Mand!*« noget langt større, rigtigere og stort. Jeg troer, at *Jean Paul* selv vilde have fundet det samme, om han havde hørt det!

Luther »det var en Mand!« derfor brød han Pavedommets Aag; derfor sang han:
76
»Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang,
Der bleibt ein Narr sein Leben lang!«

Derfor slog han Blækhuset i Hovedet paa Mørkets Fyrste; thi som en tydsk Digter siger: jeg troer *Børne*, »Blæk og Trykkersværte ere de farligste Vaaben imod Fanden, de ville engang ganske forjage ham fra Verden«.

77

IX
Reise igjennem *Halle* og *Merseburg* til *Leipzig*. Den blinde Moder. Invaliden. Nicolai-Kirken. *Gellerts* Grav. Auerbachs Keller. Italiensk Opera. *Poniatowskys* Mindesteen.

I den sachsiske »Eilwagen« rullede jeg, ved Midnat, ud af det gamle *Eisleben*. De første grønne Viinbjerge hilsede mig med den opstaaende Sol. Postillonen blæste smukt det ene Stykke efter det andet Vi kom forbi to store Indsøer, hvor de grønne Bjerge og de røde Skyer speilede sig i den stille Flade. Der laae ogsaa en gammel Ridderborg, kantet og taarnet, med høie Mure og Grave. Her var et deiligt Echo; vi holdt et Øieblik stille, Postillonen blæste, og fra Bjergene lød næsten hele Stykket igjen. Jeg har aldrig hørt saa mange Toner gjentagne af Echoet. Denne deilige Morgen glemmer jeg ikke; men den staaer jo ogsaa udsat paa Musik, i min Erindrings Billedsamling. Postillon og Echo gave den hele Egn en høiere Skjønheds Potens, hvorved, muelig, den lærde Stad *Halle*, siden tabte; den saae mig saa snever, saa uhyggelig ud *Saalefloden* var et skident, guult Vand; og Byens Gader - enkelte, i det mindste - troer jeg ikke vare brolagte. Udenfor Universitets-Bygningen stod en Vrimmel af Studenter, med Collegiehefter under Armen og Tobakspiber i Munden. Paa Gaderne mødte vi flere, og rundt om i Vinduerne laae lignende Minervæ Sønner, idetmindste antog jeg dem derfor.

Bønderkonerne, der sadde paa Torvet og solgte deres Varer, havde mig ellers nogle ganske forunderlige taterbrune Ansigter; jeg havde nær gaaet hen til den første den bedste og rakt hende min Haand, i den Tanke, at det var en Zigeunerske, der kunde sige mig hvor stort Honorar jeg fik i Penge og Udødelighed, for alt hvad jeg i denne Verden endnu kunde tænke og skrive.

Veien til *Merseburg* var beplantet med Kirsebærtræer, Byen selv mørk og snever som *Halle*; men dog et Besøg værd, for sin gamle gothiske Domkirke.

Man fortalte mig ellers der, et Folkesagn, ganske en Historie *a la* 78 *Gaza ladra*. En Biskop her, havde ladet sin Tjener uskyldig henrette, men da han siden opdagede, at hans Yndlingsravn var Tyven, henfaldt han i Melancholie, lod Fuglen indespærre i et Jernbuer, og sætte ud til Spot og Skjændsel, ja, bestemte endogsaa en Capital, hvorfor Raadet i *Merseburg*, til evig Tid skulde underholde en Ravn, der maatte lære at raabe Tjenerens Navn: Jacob. Saasnart en Ravn nu døer, gaaer det med den, som med *Dalai Lama*, og Paven, der bliver strax holdt Raad og valgt en anden.

Der sad endnu, sagde man, thi jeg kunde ikke finde det, saadant et uskyldigt sort Dyr og raabte »Jacob« uden at drømme om hvorfor han havde fri Bolig og Kost, og maaskee uden at være i Familie med den biskoppelige Tyveknægt, for hvis Skyld dette Ravne-Legat var stiftet.

Solen brændte hedt da vi rullede ud af Byen, for at naae den tydske Boglade: Leipzig. Ved Grændsen her havde Bommanden en lang Stang med en Pung paa, ligesom de endnu findes her i Kirkerne, men Stangen her var længere, han stak den ud af Vinduet ind i Vognen, der holdt udenfor, og fik sin Tribut deri. En Familie gav ham urigtige Penge og kjørte til; nu kom han styrtende ud i temmelig dyb Morgendragt, skjøndt det var høit op paa Dagen, svingede sin bepungede Landse, og forfægtede Loven og dens Holdelse, og Manden havde jo Ret.

Egnen rundt om, saae meget dansk ud, her var endnu et Skovpartie, siden tabte Alt sig i en uoverseelig Slette, som Menneskeblod har beskrevet med Udødelighedens Ziffre.

Den blinde Moder

»Trommen hvirvler. De er' nær!
Mægtigt suse Hærens Faner«.
- »Moder, det er Vinden her,
Der gaaer gjennem Skovens Graner«.
»Hører Du ei Hestens Hov?
Rustvogn tæt ved Rustvogn kjører«.
»Veien gaaer i denne Skov,
Det er Reisende Du hører!«

»Stille Barn, de er' os nær!
Vinden suser ei i Granen.
Seer Du ei den hele Hær?
Stolt Din Fader bærer Fanen.
Nei, det er ei Nattens Blæst,
Eller fremmed Mand, der reiser,
Foran Hæren, paa sin Hest,
Rider jo den store Keiser!«

»For mit Øie er det Nat,
Men i Mulmet ham jeg kjender.
Barn jeg føler mig saa mat,
Fold Du mine gamle Hænder!
Vinden suser gjennem Fanen,
Mildt Din Fader vinker der,
Barn, o sæt mig her ved Granen,
Døden, føler jeg, er nær!«

Det var en underlig Følelse der greb mig idet jeg kjørte hen over den store, uoverseelige Leipziger-Slette, hvor enhver Landsby er saa mærkelig i Krigshistorien. Her havde *Napoleon* været, her havde den store Feldtherre tænkt og følt. Kornet bølgede frodigt over den uhyre Kampplads; ingen Vunde læges dog saa let som den store Naturs! der behøves kun et Foraar, for at smykke den ældste Ruin med Blomster og Grønt. Man arbeidede paa en ny Landevei, jeg saae Menneskebeen og Kugler man havde fundet ved Gravningen. Under et Træ sad der en gammel Karl med et Træbeen; han havde vist seet lidt mere her, end Kornet der nu bølgede foran ham, hørt en dybere Sang end den Fuglene qvidrede paa Grenene over ham. Med sin lille Pibe i Munden hvilede han sig her og tænkte paa gamle Dage.

Invaliden

Røgsky ved Røgsky over Marken laae;
De røde Ildsvælg Øiet ene saae.
Sært dundred' Jorden under Hestens Hov,
Som var det Stormen i en Gran-Skov.
 Mand tæt ved Mand vi stod', kun »frem!« det lød;
Min Broder faldt - han fandt en Heltedød
Jeg følte Intet - Intet Hjertet rørte.
Den dybe Tromme-Hvirvel kun jeg hørte,
Trompetens Stød - vi bruste vildt afsted -

Da faldt min Hest, mit ene Been gik med;
Hen over os den hele Hær nu gik,
Jeg veed ei meer, det sortned' for mit Blik!
Da jeg blev vakt, var Alt saa tyst, saa tyst!
O, denne Stilhed knugede mit Bryst.
Mit Been var Ild - af Tørst min Læbe brændte,
Jeg laae blandt Liig, men intet Træk jeg kjendte.
Det sildigt var, jeg følte Nattens Blæst,
Nær ved mig vrinskede en saaret Hest;
Der laae en Franskmand, dybt hans Dødssuk lød,
»Napoleon« han nævned' og var død
Jeg vilde bede - hævede mit Blik,
Men Døden atter over Hjertet gik;
Jeg veed ei selv, hvor længe der jeg laae, -
Det første som igjen mit Øie saae,
Det var en Mand, indsvøbt i Kappen her,
Han jog to Ravne bort, der sad mig nær.
Jeg saae dem, hørte deres hæse Skriig;
Jeg var et Liig jo, mellem døde Liig.
Taus Manden stod, hans Ansigt ej jeg saae;
Den store Kappe høit om Kinden laae.
Han saae mod Himlen, Alt var Skyer der, -
Da lyste der med eet et Stjerneskjær.
»Mon étoile!« jeg hørte han brød ud
Han bøiede sig dybt, som for sin Gud;
Den store Kappe bort fra Skuldren gik,
Jeg saae det aabne, stolte Helteblik;
Et Suk steeg fra mit Bryst, da saae han ned,
Men taug - han taug -jeg glemte hvad jeg leed,
Men glemmer aldrig dette dybe Blik.
Han bredte Kappen over mig - og gik.
Jeg laae imellem Liv og Død henstrakt
Mit Hjerte bad - og Redning blev mig bragt.
81 Den franske Leir var nær, der kom jeg hen,
Men ei den tause Mand jeg saae igjen;
Ham var det dog, der Liv og Hjelp mig gav!
Maaskee nu Græsset voxer paa hans Grav:
Maaskee han lever - lever langt herfra,
Er lykkelig - mit Hjerte siger ja!

Vi kjørte over *Ehterfloden*, i hvilken Poniatowsky fandt sin Død; man viiste mig i Forstaden de forskjellige Stillinger den fjendtlige Armee her havde taget, hvor man havde sprængt igjennem Haverne, og hvor Napoleon havde trukket sig tilbage.

Leipzig selv gjorde et behageligt Indtryk paa mig, det er en stor, venlig By, Hovedgaderne ligne meget vor Østergade, men de ere bredere, og hvad der gjør dem smukkere, mere lige. Jeg troer der boe 2 à 3 Boghandlere i hver Gade; overalt hang der Skabe med Bøger, og i de store, blanke Glasvinduer, Kobber og Billeder. Paa Gaderne løbe Burscher med lange Piber i Munden og Collegie-Hefter under Armen; nogle havde deres tydske Original-Dragt paa, de store hvide Buxer, den korte Frakke, og de lange Lokker ud over den hvide Krave.

Jeg besøgte Nicolai-Kirken. Her ere Malerier af *Oeser*; et der forestillede »Christus ved Brønden« behagede mig især; om det maatte behage mig, veed jeg ikke, da jeg ikke endnu har spurgt nogen Kunstdommer derom; i Kuppelen over Alteret var malet en svævende Engel, det syntes ikke at være Malerie, men et *levende* Væsen. De høie Hvælvinger bleve just støvede af; man havde reist nogle kunstige Stilladser, og fra disse reiste sig en uhyre lang Stige, høit op, som en Skibsmast, og øverst oppe paa dette vaklende Sæde sad en Mand, ligesom *Puds* i »Sigrid med Sløret« og feiede af yderste Formue, det saae malerisk nok ud, men lidt »fürchterligt«. Det forekom mig næsten, som Manden var sat derop, for at Kirken ved ham og hans tilsyneladende Fare, skulde see høiere ud, end den egentlig var.

I et lille Aflukke her, viiste man os en gammel Prædikestol, som *Luther* skal have prædiket paa; jeg reiste mig paa Taaspidsen for at naae saa høit, at jeg dog kunde lægge Hænderne, hvor han maa have lagt sine.

Fra den gamle Kirke vandrede jeg ud af Byen til *Gellerts* Grav.

En flad, simpel Steen med hans Navn og Døds-Aar laae derover, 82 ved Siden var plantet et Rosentræ, og rundt om stod et lavt Gitter, hvor de Mange der havde besøgt Digterens Grav, havde skrevet og skaaret

deres Navne; jeg skrev ogsaa mit.

Rundt om vare mange, langt pynteligere Grave, der gjemte vist langt fornemmere Folk end *Gellert*, men ingen fremmed Haand havde skrevet sin Erindring der, selv de jerngittrede Kapeller rundt om, stode kun som en Muur, der tjente til at omslutte den simple Digter-Grav. Her var Digteren den fornemste, ved ham fik dette Sted med sin Døde, Interresse. Hertugen af Weimar har saaledes bestemt, at *Göthes* og *Schillers* Liig skulde staae paa hver Side af hans, i det kongelige Capel. Saaledes kan *Mennesket* faae sig en Regnbue, naar det staaer mellem Solen og den brusende Fos.

De andre friske Grave rundtom, vare ellers saa underligt pyntede, man havde foruden Blomster og Krandse, besat dem med Citroner og Appelsiner, og nogle af disse vare skaarne i Stykker; fra Krandsen flagrede lange Baand med Guld- og Sølv-Fryndser, der, naar denne hele Stads var noget gammel, saae ganske hæsligt ud Paa Baandene vare Vers aftrykte, deels selvgjorte, deels valgte af bekjendte Digtere, saaledes fandt jeg paa et, *Høltys*:

»Heute hüpft im Frühlings-Tanz,
Noch der frohe Knabe,
Morgen weht der Todtenkranz
Schon auf seinem Grabe!«

At en Grav smykkes med en enkelt Krands, finder jeg smukt og betydningsfuldt; Tømmermanden sætter jo ogsaa sin Krands med det brogede Flitterguld, paa Husets Tag, naar den hele Bygning er reist, hvorfor skulde vi da ikke, ligesom han, ogsaa her sætte en Krands, Graven er dog Taget paa vor Jordlivs Bygning, først naar denne er klappet til, er den fuldkommen reist.

Der blev just et Liig begravet her paa Kirkegaarden; det var en gammel Snedker, der maaskee selv havde kjøbt Træet til sit snevre Sovekammer. Kisten blev baaren paa Mændenes Skuldre, og var ogsaa pyntet med Blomster, Citroner og Appelsiner; der var en stor Trængsel af Børn og Fruentimmer, dog kom jeg temmelig nær Graven, hvor Chordrengene sang med barnlige Stemmer, medens Solen begyndte at gaae ned bag de høie Popler.
83

Da jeg om Aftenen ene vandrede gjennem Gaderne i den fremmede By, for at finde til *Hotel de Baviere*, gik jeg vild og kom saaledes til »Auerbacher-Keller«, der, som bekjendt er mærkelig ved *Dr. Faust*, der her, efter Sagnet, foer ud af et Vindue, ridende paa et Viinfad. Jeg gik derned, for dog at have været i det mærkelige Værelse, hvor denne Historie havde passeret; dette var meget lille, og havde kun det ene Vindue, hvorigjennem Faust var reden bort Paa Betrækkene var den hele Begivenhed afmalet, Skade, at de vare lidt for sorte og utydelige.

Her sad ellers tre gamle Personer i en dyb Disput; jeg troer det var om det Ubegribelige, at en Trekant, .dog i Grunden er en halv Fiirkant; det lod til, at de ogsaa paa Vinens Dunster vilde flyve endnu længere, end ud af Vinduet. Tilsidst begyndte de at synge, som *Frosch* og *Brander* i *Göthes Faust*: »es war eine Ratt' im Kellernest!« det vil sige, de sang just ikke denne, men Situationen var den samme; saa at jeg hvert Øieblik skottede til Døren, om ikke *Mephistopheles* kom med Doctoren.

Den italienske Opera-Trup fra *Dresden* var her i *Leipzig*, og gav alt, ved min Ankomst deres tiende Forestilling. Jeg saae: »*Tell*« af Rossini: Stykket er i fire Acter, men da det, uden Forkortninger, vilde blive for langt og trættende, baade for Tilhørerne og de Syngende, havde man, ligesom ved »*Menneskeslægtens Ødelæggelse*«, skaaret det midt over, saa at man den ene Aften, saae de to første Acter, og den næste Gang, de to sidste. Man blev altsaa nødt til at betale dobbelt, for at see det hele Stykke. Jeg var der begge Aftener, og fik da saa noget Heelt ud deraf.

Ikke et Ord blev talt, Dialogen var Recitativ, men naar Recitativer synges med det Udtryk, som de bleve her, ere de ingenlunde trættende. Signor *Zezi* var en fortræffelig *Tell*, havde et smukt Udvortes, og røbede ogsaa Tanke og Spil, noget som man fandt mindre af, hos Signora *Palazzesi*, der udførte *Mathildes* Partie; men hun sang smukt, havde Skole, Ynde og Styrke, bare hun ikke havde gjort saa mange Grimasser, lagt Hovedet saameget tilbage, hver Gang hun slog Triller og gjorde de kunstige Løb med Stemmen. Publikum modtog hende med stormende Klap og Bifald, thi hun var meget afholdt, og traadte nu første Gang frem, efter at have ligget af *Fluenza*.

En Signor *Rubini* sang Arnolds Partie, jeg siger sang, thi der var ikke Tanke om Spil. Det var mig en kunstig Marionet, der kun havde 84 to Bevægelser med Armen; lige ud, og saa Haanden paa Hjertet; men der var et smukt Tone-Orgel i den gode Mand!

Hvor blødt og udtryksfuldt klang mig ikke det italienske Sprog, det er Toner selv, der ere forstenede til Ord; - hvor smukt maa det ikke klinge, i den stille Nat, under den sydlige Himmel, at høre disse Toner, tolke Kjærlighed! - *Kjærlighed*! - hu! hvor hæsligt haardt og snurrende klinger dog paa Dansk, dette Ord, der skal udsige det meest Aandige i Sjæl og Tanke. »Kjærlighed!« - o, han har slet ikke kjendt og følt den, som

opfandt dette hæslige, skurrende Ord. - Det har vist været en gammel, gnaven Papa, der misundte de unge Hjerter deres salige Drømme, og nu som en Lænkehund snærrede af deres, som han kaldte det: »Kjærlighed.« -

Hvad Musikken til: Tell, angaaer, hørte jeg den kun eengang, desuden er der sagt og skrevet saa meget om den, til dens Fordeel, at min Mening bliver saa god, som ingen. Den forekom mig, at være i en anden Genre, end den *Rossini* før har componeret i, og næsten troer jeg, det er dette, der har fraperet Mange, mere end Compositionen selv. Mig behagede den ikke saa meget, som *Barberen i Sevilla*; den har vel en herlig Terzet, en Duet og nogle Chor, der gribe enhver, men ingen af disse have dog det characteristiske, som f E. *Don Baziles* Arie om Bagtalelse, denne synes mig et sandt Mesterstykke. *Orpheus* fik Træer og Stene til at dandse ved sit Spil, og der ligger virkeligt noget heri; Musik har en forunderlig Kraft til at sætte Liv i Dødt, noget, som de fleste Opera-Texter overtyder os om. Tonerne kaste ligesom et poetisk Gevandt om det Hele. Dog forekom *Tell* mig, her i denne aandige Paaklædning, saa underlig sammenkrympet, det var ikke den schiller'ske Helteskikkelse.

Klokken var ikke ni endnu, da Operaen var endt, jeg besøgte da Reichenbachs Have for at see Stedet, hvor *Poniatovsky*, fandt sin Død i *Elsterfloden*. Haven her, tilhører en *riig* Kjøbmand *Gerhardt*, der lader sig *betale* for at see dette Sted.

Her, imellem disse høie Træer, sprængte den haardt saarede Helt, forfulgt af den overlegne Fjende. Det er næsten utroeligt, at nogen kunde drukne i dette ubetydelige, smalle Vand! en Grædepiil var plantet paa det Sted, han havde sat ud med Hesten, og nogle Skridt derfra, hvor de havde fundet hans Liig, stod en lille, simpel Støtte, der overalt var beskreven, især med Landsmænds Navne; et Stykke var ganske hugget bort af Stenen, man sagde, at her havde staaet Vers, 85 som den sachsiske Regjering havde fundet for frit, og derfor skaffet bort Det gaaer ogsaa forvidt, naar Stenene kunne tale!

En underlig Aftendæmring laae over Stedet, jeg tænkte paa *Kosciusko*, Polens *Wilhelm Tell*, paa det ulykkelige Rige, der som et Landkort er klippet i Stykker; paa det arme, kjæmpende Folk - - En lille Fugl hoppede paa Grenen tæt ved og qviddrede, men det var ganske svagt, han frygtede vist Censur og Stikbreve, det klang saa dæmpet, men jeg syntes at høre den døende Polaks Kampsang:
»Noch ist Polen nicht verloren!«

- Var ethvert begeistret Hjerte saadan en lille Fugl, og Tanker og Følelser dens Toner, hvilke Sange vilde da ikke Luften gjenlyde af! men, hvor mangen *Heinrich* Fuglefænger vilde der da ikke opstaae, hvilken Jagt vilde der da ikke blive ---------- dog, »ikke en Spurv falder til Jorden, uden vor himmelske Faders Villie!«

- Med Kjæmpe-Skridt gaae vi en ny og bedre Tid imøde; men Europa maa have udkjæmpet, den vilde Lava maa først syde fra Bjerget, før det kan bære Fredens, Frugtbarhedens frodige Ranker. *En fornuftig* Frihed, en naturlig Oplysning vil da udbrede sin milde Sommervarme over Landene, da vil det nye *Gimle* stige bag det kjæmpende *Ragnarokr*! men vor Tidsalder er interessant! den vilde Gjæring i Naturen og Menneskelivet, er det ogsaa herligt at opleve! vi virke jo alle med til det store Maal Mangt et vildt, brusende, romantisk Gemyt vil maaskee misunde os! hvor vil man ikke undres over meget, ryste med Hovedet, smile og atter nikke tilfreds, naar de faae Fingre paa vore Dagblade, der da eie Sagn fra gamle Tider; maaskee trykkes da mange Ting af, som Curiosa, men hvilke! Ja, - der er grumme meget! Lad os her, for en Afvexlings Skyld, kaste op og see. Vi tage det første Stykke paa den Side, nu det andet paa den, og læse - - naturligviis mener jeg ikke, at dette er noget Curiosum, det er tilfældigt, hvad der falder.

»Don Miguel har faaet Rosen af Paven, som Tegn paa den christeligste Konge!«

»I---------- !

»Geheimestatsminister v. Klewitz har ladet omsende en lithographeret Circulaire til Redacteurerne af de offentlige Blade i Preussen, 86 og anbefaler disse, ei allene at opfatte Censurlovenes *Bogstav*, men ogsaa deres Aand *Redacteurerne maae nok fortcelle historiske Facta*, men de maae *ikke* ved Fortællinger af revolutionair e Begivenheder, paa en omstændelig, eller vel endog paa en lovprisende Maade fremstille Oprørs- og Opstands-Scener.« - »De maae *ikke* nedsætte fremmede Regjeringer, der staae i venskabeligt Forhold til den preussiske Stat.« - »Redacteurerne anbefales *stedse*, at fremstille, eller optage fra andre Tidsskrifter, Exempel paa Hengivenhed for Ordens Vedligeholdelse etc, urolige Bevægelsers sørgelige Følger for personlig Sikkerhed, Handel og Handtering o.s.v. o.s.v.«

» - - - føler den store Interesse for - - men - - - -« »*Lindberg*« - dog, hans Subscriptions-Plan til Maanedskrift for *Christendom* kommer vist i samme Bind som *Münchhausen* og *Robertus von Agerkaal*, man troer det er Satire og ikke Alvor i Aaret 1831.

87

X
Afreise. *Meissen*. Den første Dag i *Dresden*. *Dahl* og *Tieck*.

Efter et Ophold af tre Dage, forlod jeg det venlige*Leipzig*, hvor jeg havde lært at kjende flere, herlige Mennesker. Mit Reiseselskab med Schnellposten bestod af to unge Herrer fra *Frankfurt an der Oder* og en gammel Doctor; denne var temmelig bevandret i den danske Literatur, og spurgte, da han hørte mit Navn, om jeg var i Familie med Forfatteren til »det døende Barn«. Jeg svarede ham da, at det var mig selv, og nu spurgte han mig ganske naivt, om jeg havde mistet en Lille, den Gang jeg skrev det, da han ikke kunde tænke, at jeg som ungt Menneske ellers kunde føle Sligt; han blev da noget forundret ved at høre, at dette Barn alt var fra min Skolegang, hvor jeg midt under »Katál, Katlá«, følte og skrev det.

I den dunkle Aften rullede vi forbi Jagdslottet *Hubertsburg*, med sin store Have; *Mengs's* Pensel skal lokke mange Fremmede til Slotscapellet, vi havde ingen Tid, og savnede da heller ikke Malerier, det ene Stykke afvexlede med det andet, naar vi saae gjennem det aabne Vindue paa Vognen. Her var en Kroe med Reisende, Karlen stod med sin store Lygte i Døren, - det var et Natstykke, *Rembrant* skal have efterlignet denne Maneer. Her saae man en sumpet Eng i Morgenbelysning, nogle Vildænder pladskede mellem de grønne Siv, en Maneer *Ruysdael* har efterlignet. Her laae en Flekke med halv nedstyrtede Mure; i Forgrunden, under et stort Træ, sad et Par unge Folk og kyssede hinanden, - det var en Maneer -jeg selv gjerne gad efterligne.

Alt som vi nærmede os *Meissen*, fik Egnen et mere romantisk Udseende. Fjelde begyndte at reise sig, og de havde en ganske anden Characteer, end de i Harzen. I rødgule Steenmasser, begroede med unge Bøge, hang de ud over vort Hoved; paa den anden Side af Veien laae de grønne Viinbjerge, med rødtagede Huse paa, og nedenfor slyngede Elben sig i maleriske Bugter. Skibe bleve ved Folk og Heste trukne op ad Floden, medens andre, med svulmende Seil, pilede ned ad, paa Strømmen.

Meissen selv har snevre Gader, og saae mig saa uhyggelig ud, man 88 maa med den, ligesom med ethvert herligt Malerie, ikke sætte Øinene tæt til, man maa betragte det Hele i Afstand. Uden en særdeles Anbefaling fra *Dresden*, kan man ikke faae den store Porcellainfabrik at see, jeg maatte altsaa lade mig nøie med en ringe Deel derfra, en meget ringe Deel, det vil sige, de Kopper, jeg i Vertshuset drak min Kaffe af; og fra denne lille Prøve, selv med Phantasie og den bedste Villie, kan jeg ikke indlade mig paa nogen Notitser om det hele Fabrik. Domkirken er en herlig, gothisk Bygning, Solen skinnede ind af de høie Vinduer, hvor en lille Fugl, der var kommen ind, flagrede og slog med Vingerne paa Ruden, for at komme ud Det var min egen Barndomsverden jeg saae! Barndommen er ogsaa saadan en hellig, stor gothisk Kirke, hvor Solen skinner smukt gjennem de brogede Ruder, hvor enhver dunkel Krog vækker en mægtig Følelse, og hvor det simpleste Billede, ved sin Belysning og ved Sagnet, faaer en langt dybere Betydning. Hverdagslivet viser sig her i sine Søndagsklæder, Gud og Verden ligge hinanden langt nærmere, og dog flagrer Hjertet, som den lille Fugl her i Kirken, efter den nye Fremtid udenfor, hvor maaskee en Jæger venter bag Busken for at skyde den et Hagel gjennem Vingerne.

Veien fra *Meissen* til *Dresden* er beplantet med Akasier og Pæretræer, Markerne staae med Kaal og Kartofler, det er en heel Kjøkkenhave! venlige Bjerghøider med Viinranker og Løvskove, ligge paa begge Sider, og bag ved danner *Meissen* selv, der ligger høit med sit Slot og sin gothiske Kirke, det herligste Punkt i hele Billedet; en muret Broe over *Elben* reiser sig nedenfor Byen, hvor Folk kjøre og gaae, uden at tænke paa, mindre, gjøre sig til af, det Liv de just herved give det Hele.

Jo længere man kommer herfra, deshøiere blive Bjergene, og snart seer man, som gjennem et blaaligt Slør, det tydske Florents: *Dresden*, ligge foran med sine høie Taarne og Kupler.

I en lille landsby, der laae ganske romantisk, her ved den bugtede Elbflod, holdt vi udenfor en Kroe. Om Vinduerne snoede sig et Espalier af Roser; runde og fyldige, som barnlige Pige-Hoveder tittede de ind i Stuen, hvor Postkarlene sadde i deres nye brandgule Uniformer med blaae Kraver, og med Trompeten paa Ryggen. Der stod Landviin i store Glaskruus paa Bordet, og nogle Smaabørn legede med en lille Hund, der dandsede paa Bagbenene med en Blomsterkrands om Hovedet.
89

Her fik jeg de første Markjordbær, i Dannemark vare de vist neppe endnu i Blomster!

Postillonen blæste, og - - med de sidste Jordbær i et Drueblad, holdt jeg udenfor *Dresden*. Ved Porten her, blev mit Pas mig affordret, og jeg fik et Opholdskort istedet. *Neustad* saae mig ret anseelig ud; jeg havde tænkt mig den ganske anderledes, men da jeg kom til Augustusbroen, som jeg kjendte saa godt af Kobber, var det mig, som jeg eengang i Drømme havde været her før. Elben væltede sine gule Bølger hen under de stolte Buer; der var Liv og Færdsel paa Floden, men endnu mere paa Broen; Vogne og Ryttere joge

midt ad den, og paa begge Sider var der en stor Forskjellighed af Vandrende; omtrent midt over Floden, stod paa een af de Udbygninger, der danne de enkelte Buer, en Christus paa Korset jeg troer den er af Malm. Nu kom vi da til Altstadt, det egentlige *Dresden*, de bryhlske Terrasser med deres brede Trapper laae tilvenstre og den catholske Kirke med sine Taarne tilhøire og midt for, Porten, der førte os ind i selve Byen.

Dresden stod mig som Overgangspunktet mellem Nord- og Sydtydskland, og det har ogsaa en blandet Characteer af begge; det var den sidste, store Stad jeg imod Syd skulde faae at see i Ty dskland, denne Tanke faldt mig ind og gjorde, at jeg med et Slags Veemod rullede ind i den kjære By.

I *Hôtel de Russie* vilde mine to Frankfurter tage ind, jeg besluttede da at gjøre Selskab, og fandt mig siden ret godt derved.

Byen havde mig noget indtagende venligt, jeg følte mig strax hjemme. Min første Udflugt var til vor berømte Landskabsmaler *Dahl* Jeg havde intet Anbefalings-Brev med, men som Dansk, var jeg inderlig velkommen. Hvor megen Interesse, selv Tidsopoffrelse, viiste han ikke mig og sine andre Landsmænd, der vare der paa samme Tid, som jeg. Om Aftenen skulde han med to Nordmænd til *Tieck*; den store Digter vilde denne Aften læse for en Vennekreds; da jeg nu havde Anbefalings-Brev med til ham, fra *Ingemann*, desuden før havde skrevet Digteren til, indbød han mig at følge med, men bad mig nu ikke spilde Tiden hos sig, men gaae i catholsk Kirke; - det var just denne Dag *Corpus domini* Festen; de fleste Ceremonier vare vel nu forbi, men jeg vilde faae Castraterne at høre.

Jeg fandt snart Veien over de brühlske Terrasser, som vrimlede af Spadserende; der var saa meget smukt at see, den store Augustusbro 90 med sin Menneskevrimmel, Elben med sine Skibe og de grønne Viinbjerge langs med den! men jeg havde ingen Tidjeg maatte skynde mig.

Nu stod jeg i den catholske Kirke. Hvor stor og lys! Musikchoret bruste over mit Hoved; paa alle Altrene brændte Lys, og rundt om i Sidecapellerne og i de store Gange knælede Folket Den kongelige Familie var i Kirken, jeg saae Kongen bede med megen Iver; tre Præster i Guldmors Dragt stode ved Alteret, og mange smaae Drenge, i røde Kjoler med en hvid, kort Skjorte over, svingede Røgelsekarrene. Castraterne sang, det var ikke Mandens, men heller ikke Qvindens Stemme; det var underlige bløde Moltoner; der laae noget saa dybt, veemodigt i deres Sang, som var det Hjertets hele Længsel, der udtalte sig i Toner; de gjorde et ganske forunderligt Indtryk paa mig, men jeg følte mig slet ikke glad.

Ved Hovedalteret var en idelig Bevægelse, som forstyrrede det høitidelige Indtryk det Hele gjorde paa mig. Chordrengene kom og gik med store Lys, og Præsterne bøiede sig hvert Øieblik og ringede med deres Sølvklokke.

Sveitsere i gule Klæder, med store Sølvstokke, gik om i Gangene for at holde Rolighed og passe paa, at Bukkene vel bleve skilte fra Faarene. Folk kom og gik, men Alt skete meget stille. Jeg saae bøhmiske Koner og Piger, der vist havde været paa Torvet med deres Vare, de kom ind i Kirken, med deres Kurv eller Byldt, knælede i Gangen, læste deres Rosenkrands og gik derpaa i største Hast bort.

I Capelierne knælede Mænd og Qvinder for Madonnas Billede, og i mangt et Ansigt saae jeg den inderligste Hengivelse og Tilbedelse. Solen skinnede gjennem Vinduerne og blandede sig underligt med Skjæret af de mange Lys og den duftende Røgelse; der laae virkelig noget deri, som ved Musikkens Tonehav, snart fandt Vei til Hjertet.

Kl. var 7 om Aftenen, da jeg med *Dahl* og de to unge Nordmænd begav mig til *Tieck*; jeg skulde nu see og kjende den Digter, hvis aandelige Jeg, saa tidt og mægtigt havde beskjæftiget mig; jeg tænkte ikke paa hans *gestiefelte Kater* og Prinds *Zerbinus*, hans deilige Alfeverden og de herlige Noveller, nei, Alt smeltede mig hen i Manden selv, i Tydsklands *Tieck*; den Mand, der staaer som Mester for en heel Skole, den romantiske Poesie, den Digter der staaer *Göthe* nærmest i Alder, Værd og Beundring hos sine Landsmænd.

Det var intet stort Værelse vi kom ind i. Her sad Familien om 91 Thebordet med en Deel Fremmede, meest Udlændinge. Jeg havde Ingemanns »*Ole Navnløse*« med fra Digteren selv, samt mine »*Phantasier og Skizzer*«. *Dahl* forestillede de to Nordmænd og mig, som sine Landsmænd, og Digteren hilste os venligt og bød os velkommen; da jeg derpaa gav ham Bøgerne og *Ingemanns* Brev, tog han mig venlig i Haanden, spurgte om det var mig, der havde skrevet »*Fodreisen*«? og da jeg bejaede det, sagde han mig noget forbindtligt, bød mig ret velkommen i Tydskland og spurgte til *Ingemann*, som han holdt meget af Hvilket Udtryk laae der ikke i hans Blik! aldrig har jeg seet et mere aabent Ansigt; hans Tone var saa godhjertig, og saae man ham ind i de store, klare Øine, maatte man ganske betroe sig til ham; det var ikke blot Digteren jeg elskede, Manden blev mig nu kjær! ja saaledes havde jeg tænkt mig ham, naar jeg læste *Alferne*; - men saa ofte har mine Drømme slaaet feil, at jeg undertiden atter tænkte: i Virkeligheden er det maaskee, en stiv fornem »Hofrath«, og dette vilde ganske have stødt mig bort. Saaledes er ogsaa min Forestilling om *Göthe*, og dette overvandt min Lyst til, at see den store Digter; hvem jeg tænker mig hæver sig herligst naar man seer ham, ligesom Kirketaarnene, i Afstand Saaledes er det ikke med *Tieck* har man været hos ham en halv Time, da glemmer man Digteren for Mennesket.

Selskabet bestod ellers af Folk fra forskjellige Steder paa Kloden, her var een fra Amerika, en anden, der havde reist Verden rundt, her vare norske, tydske Q.S.V., jeg var den eneste fra Dannemark.

Tieck elsker Holberg, som han har i en gammel tydsk Oversættelse, hvoraf han undertiden oplæser og det ganske fortræffeligt! jeg hørte ham denne Aften læse anden Deel af Shakespeares *Henrik den Fjerde*. Han bruger, ikke at nævne Personerne, naar han læser, men han spiller hver, saa at man strax hører hvem det er. Især de comiske Scener gav han ganske mesterlig, og det var umuligt andet, end lee over *Falstaff* og Madame *Raskenfart*.

Da vi brøde op om Aftenen, bad *Tieck* mig, ofte at besøge sig, imedens jeg var i *Dresden*, og forberedede mig især paa den Nydelse, der endnu forestod mig med det sachsiske Schweitz og med Billedgalleriet; dette var uheldigviis tillukket, da Malerierne bleve arangerede paa nye, men *Dahl* havde lovet, næste Morgen at bringe mig derop, hvor dog de bedste Sager alt vare ophængte. Jeg sagde *Tieck* god Nat, *Dahl* viiste mig paa den rette Vei hjemad - det var den første Dag i *Dresden*.

92

XI

Billedgalleriet. Linchkeschen Bade. »Das grüne Gewölb«. Rustkammer. Udflugt til *det sachsiske Schweitz*. *Pillnitz*. Liebethaler Grund *Lohmen*. Ottowalder Grund Amor som Fører. *Bastey*. Ulvesvælget. *Hohenstein*. *Kuhstall.*

Med *Dahl*, vor danske Gesandt og de to unge Nordmænd, gik jeg nu op paa Billedgalleriet I nogle Værelser laae Malerier langs ud af Gulvet, men i de fleste vare de alt ordnede og ophængte. Hvilken Masse af Kunstværker! det ene Billede fortrængte det andet, kun det enkelte, blev tilbage i Erindringen. Det er virkeligt formeget Godt paa eengang, og efterlader derfor, ligesom et Slags aandelig Slaphed; omtrent, som naar man læser for mange Aphorismer paa eengang af *Senecajean Paul* eller *Rochefoucould*.

Hvad skal jeg omtale først af de store Enkeltheder, der gjorde det dybeste Indtryk paa mig? Dog, kan der være Spørgsmaal? *Raphaels Madonna*. Jeg gjennemfløi Værelserne for at finde dette Billede, og da jeg stod foran det - - frapperede det mig slet ikke. Det var mig et venligt Qvinde-Ansigt, men ikke skjønnere, end jeg ofte havde seet lignende. Er dette det Verdens berømte Billede, tænkte jeg, og vilde overraskes ved at see det, men det blev mig dog det samme. Det forekom mig endogsaa, at flere Madonnabilleder, flere qvindelige Ansigter her paa Galleriet, vare mig langt smukkere; jeg gik nu tilbage til disse, - men da faldt Sløret mig fra Øinene, de vare mig nu malede Menneskeansigter, thi jeg havde seet det Guddommelige selv. Jeg traadte atter hen for hende, og nu først følte jeg det uendelige Sande og Herlige i dette Billede. Der er Intet der frapperer, Intet der blænder, men jo opmærksommere man betragter hende og Jesubarnet, jo guddommeligere blive de. Et saa overjordisk, barnligt Ansigt, eier ingen Qvinde, og dog er det den rene Natur. Det forekom mig som ethvert fromt, uskyldigt Pigeansigt, havde nogen Lighed med dette, men at dette var Idealet, hvorefter de andre stræbte. Ikke Kjærlighed, men Tilbedelse vakte dette Blik. Nu blev det mig klart, hvorledes den fornuftige Catholik kan knæle for et Billede. Det er ikke 93 Farverne paa Lærredet han tilbeder, det er *Aanden*, Guddomsaanden, der aabenbarer sig legemlig her, for det legemlige Øie, medens de mægtige Orgeltoner bruse over ham og løse Sjælens Dissonanser, saa at der vorder Harmonie imellem det Jordiske og det Evige.

Tiden har bleget Farverne paa Billedet, men dog synes Alt at leve; den store Glorie af Englehoveder bag ved, udvikler sig meer og meer, og i Jesubarnets Blik samler sig det hele store Udtryk; et saadant Blik, saa klogt et Øie, har intet Barn, og dog er det den naturlige Barnlighed her, der saa mægtigt griber os! og nu de elskelige Englebørn nedenfor! de staae som et smukt Billede paa den jordiske Uskyldighed; i barnlig Ro seer den Yngre frem for sig, medens den Ældre hæver Blikket til det Himmelske over sig. Dette ene Billede vilde gjøre Galleriet berømt, ligesom dette ene, var nok til at gjøre sin Mester udødelig. I samme Værelse hang endnu tre Mesterværker; her var *Correggio's* Nat, en poetisk Idee, herligt opfattet og udført. Lyset udstrømmer fra Jesus over alle de andre rundt om. Især frapperede mig en qvindelig Figur, der holder Haanden for Øiet, og vender sig halv bort fra det stærke, blændende Lys. De fleste sætte jo dette Stykke øverst blandt denne store Mesters Arbeider, men jeg foretrækker dog *den hellige Sebastian*, der ogsaa har Plads i dette Værelse. Hvilke herlijge Grupper af Engle! de svæve ned, paa de lette Skyer, om den fromme Martyr med det rolige, begeistrede Blik. Endnu var her et Stykke, som jeg troer at turde kalde det fjerde, til

hine gudsbesjælede Billeder: en Christus, af *Carlo* Dølci; Høihed og Lidelse vare sammensmeltede i det ædle, gudhengivne Ansigt.

Jeg gik fra Værelse til Værelse, og saae den store Kunstherlighed, men altid maatte jeg tilbage til disse fire Skatte, til *Raphaeh* Madonna og *Correggio's* Englegrupper.

Dog bevarer jeg endnu, fra mit første Besøg paa Galleriet, Indtrykket af andre herlige Stykker.

»Dommedag«, malet af *Rubens*, hvor han har anbragt sine tre Koner, i Portrait; de to hæve Englene op i Himlen, den tredie derimod slæber Djævelen ned i Dybet. *Rubens* selv sidder paa sin Grav. Ingen synes at lægge Mærke til ham, han er i dybe Tanker, rimeligviis grunder han paa, hvor han skal hen, og venter nu rolig sin Skjæbne.

Paa et Billede af *Bassano*, der forestillede »*Arken*«, var der det Pudseerlige, at Svinet blev først ført ind, og fik saaledes den bedste Plads.

Den *hellige Magdalene* af *Batoni*, var deilig, kun forekom hun mig, 94 at see lidt for verdslig ud, ja endogsaa, at kokettere med sin Hellighed En gammel Oberst, vi traf der paa Galleriet, sagde ogsaa meget rigtigt, at hun saae ud til, at hun nok kunde have tjent nogle Aar endnu.

Aandelig træt af at nyde denne Herlighed, og legemlig af at gaae omkring der, forlod jeg Galleriet, for snart igjen at besøge det.

I det kongelige Theater var ingen Skuespil, eftersom de Spillende, i Sommermaanederne, næsten alle vare paa Reise. Udenfor Byen: »am Linckeschen Bade«, gave de tilbageblevne, deres Skuespil En ung Dame, *Alexandrine Gebhart* fra Hoftheatret i *Petersburg*, gav Gjæsterolle, som *Christine* i: »*Die Königin von sechzehn Jahren, oder Christines Liebe und Entsagung*«, en tydsk Bearbeidelse efter een af *Scribes* Vaudeviller. Theatret havde megen Lighed med vort paa Vesterbroe, og laae ved Elben i en lille Skov, hvor der var Musik og Telte. Familier fra *Dresden* sadde rundt om i den grønne Natur og nøde Forfriskninger, medens nogle spadserede og andre seilede i de brogede Gondoler paa Elben. Det Hele var et Slags Charlottenlunds-Scene.

Den unge Skuespillerinde gjorde megen Lykke, og fortjente det; hun gav Rollen med en Ynde, en Fiinhed, der røbede den tænkende Qvinde.

Til Slutningen fik vi et Slags Ballet: *Der Fassbinder*, hvis Indhold havde megen Lighed med det gamle Syngestykke: *Bødkeren*. Balletmesteren, Hr. *Gartner*, raabtes frem, Teppet rullede op, alle de Dandsende stode i halv Rundkreds, med den Fremkaldte i Midten, han gjorde en Attitude, lagde Haanden paa Hjertet og skabede sig uhyre og saa - klappede og loe man, det var Enden paa det Hele.

Det var en deilig Aften udenfor! Musiken klang saa betydningsfuld bag de grønne Hække. Jeg tog mig en Gondol, for at seile ned ad Elben hjem. *Augustusbroen* speilede sig i Vandet, og *Dresden* selv reiste sine høie Taarne og Kupler op i Luften; det var Skyggebilleder paa en gylden Grund Alt som Baaden gled længere fra den lille Skov, hendøde Musiken i Vinden; et Ildblus brændte nedenfor de bnihlske Terrasser, hvor jeg snart steg i Land Her oppe var en Vrimmel af Spadserende; Jasminerne duftede stærkt, og nede i Baadene sang nogle lystige Matroser Bacarolen af *den Stumme*.

Hvilken Afvexling bragte mig ikke hver Dag, hver Time, her i denne kjære By! Hvilken Masse af Ideer og Følelser gjennemstrømmede mig, i de 9 Dage jeg tilbragte her! fra Morgen til Aften tumlede jeg mig om, og hvert Øieblik saae jeg noget Nyt.
95

Man anbefalede mig, at see »*Das grüne Gewölb*«, Leietjeneren skaffede Selskab, hvoriblandt vare to Dandske, foruden jeg, vi vandrede da hen paa Slottet. »*Das grüne Gewölb*« er en Suite af Værelser, der, med Hensyn til deres Bestemmelse, have megen Lighed med vort Rosenborg Slot De vare ellers slet ikke grønne, og ingen vidste heller ret, hvorfra de havde faaet dette Navn. Der vare mange store Borde af Mosaik med Blomster og Frugter; de sachsiske Kongers Billeder hang paa Væggen i Legems Størrelse; her vare Bægere af Sølv og Guld, og et heelt Gemak med Legetøi, af Perler og Ædelstene. Ægte Perler, i deres naturlige Skikkelse, vare anbragte, som det Ledemod, de lignede meest, Sammenbindingen var af Sølv eller Guld En Perle var saaledes Mave, en anden Hoved eller Been, o.s.v. Jeg saae *Luthers* Ring og hele Skabe fulde af Ædelstene og Kostbarheder, der laae her saa døde, og intetsigende med al deres Glimmer, at jeg var færdig at fortvivle over al den velsignede Rigdom, der slet ikke interesserede mig. Havde Væggene ikke været af Speilglas, og jeg der, til en Afvexling, kunde see mit eget Ansigt, med hele sin udtalte Kjedsommelighed, og morede mig ved denne, i al Nøisomhed, saa havde det seet ret slemt ud.

Mere end »das grüne Gewölb«, morede mig »das Rustkammer«, Vaaben var ophængt ved Vaaben i de store Værelser; mangen berømt Ridehest, der havde baaret en kongelig Prinds paa sin Ryg, stod her udhugget i Træ, malet og pyntet med Sadel og Bidsel; men endskjøndt Manden, der viiste os om, tidt

erklærede, at det var en dansk Hest, Træbilledet forestillede, greb det mig dog lige dybt. Konger og Riddere i Vox, stode, som fortryllede Drabanter, rundt om ved Dørene, og stirrede med deres døde Øine paa os. Der vare hele Skabe fulde af Pile og Pistoler; jeg saae en Tromme af Menneskeskind; jeg saae den Rustning *Gustav Adolph* havde baaret, Dagen før han faldt ved Lutzen, og en Sadel, *Napoleon* havde redet paa o.s.v., o.s.v.

Hele Natten derefter drømte jeg ikke om andet, end Dolke og Knive, mægtige Voxbilleder og store Træheste, saa jeg slet ikke havde det godt.

Jeg længtes ogsaa efter det sachsiske Schweitz; næste Dag blev da bestemt til, at begynde denne Udflugt.

Det var en smuk Morgen! jeg gik i den catholske Kirke. Altarlysene vare tændt og der laae i et af Capellerne en deilig Gruppe af Børn, smaae Piger og Drenge, der sang med barnlige Stemmer, idet Solen 96 skinnede ind paa Madonnas Billede. Jeg lænede mig op til en Pille, medens Sangen og Orgeltonerne bølgede over mig. En gammel fattig Mand, klædt i Pjalter, men med den dybeste Sønderknuselse i sit mørke, barske Ansigt, laae dybt nedbøiet i Gangen, som om han ikke havde Mod til at nærme sig Alteret; det var oprigtig Anger, der stod i hans Træk; han saae imod Jorden og læste sin Rosenkrands, medens Børnevrimlen, fromt uskyldigt, sang deres Morgensang, jeg maatte ogsaa i mit Hjærte knæle for min Gud Det var mig, som Sangen og Orgelets Toner smeltede sammen til mægtige Livsbilleder, der giede hen forbi mig. Om nu dette Hele var kun en Drøm, tænkte jeg, om jeg nu maaskee er hjemme i Dannemark, sover og drømmer mig i denne fremmede Stad mellem Bjerge; drømmer disse Orgeltoner og Børnenes fromme Sang, m'edens den fattige Betler knæler ved Siden af mig for Guds Moder. Nei jeg drømte ikke det, og dog drømte Hjertet! ogsaa dette opløste sig her i Toner; thi Hjertet er en Verden, hvor Følelserne, disse qviddrende Fugle, bygge Rede, hvor Kjærlighedens lette Kolibri synger, men synger kun eengang, og da bliver Hjertet en Memnons Støtte, hvor Tonerne altid vækkes ved Sangens stærke Morgenlys. I Kjærlighed blev Mennesket skabt; Kjærlighed er vort Hjem, og derfor bliver enhver Musik en Kuhreihn, der gjenvækker Erindringen om Hjemmet! Jeg maatte rive mig løs fra mine Drømme; man ventede mig ved Elben, hvor vor Gondol laae; Udflugten til det *sachsiske Schweitz* skulde nu skee, snart svulmede Seilet i Vinden, de raske Aareslag kløvede Vandspeilet, mit Reiseselskab sang og loe, jeg maatte ogsaa lee med, medens de vakte Livserindringer i mit Hjerte, brødes i skjærende Dissonanser ved denne bratte Overgang fra Drøm til Virkelighed Men saa var jeg ogsaa et Menneske igjen, ligesom de andre.

Vi kom forbi flere store Baade, der vare fyldte med Landsbyfolk, Piger og Koner, som havde været i *Dresden* med Mælk, de laae i forskjellige Grupper og tildækkede sig for Solen, medens Vinden kun lidet rørte sig i Seilet; Konerne vare ganske guulbrune i Ansigterne, Pigerne derimod røde og hvide, med livlige, mørke Øine; jeg tænkte paa »die Donaunixen«, og forestillede mig nu disse landlige Skjønne som Elbflodens Herskerinder; jeg saae een af de venligste ind i de store sorteblaae Øine, og strax foer der hele Dusin Romanser og Ballader igjennem mit Hoved Viinbjergene fik et friskere Grønt, Granskovene noget mere dunkelt, og alle de rødtagede Bygninger paa 97 Bjergskrenterne, stode mig som Nisser, der havde mistet deres Liv i det stærke Sollys.

Ved Slottet i *Pillnitz*, den sachsiske Konges Sommer-Residents, stege vi i Land; den hele Bygning seer saa chinesisk ud, som om den hørte hjemme paa et Par Thekopper, og ikke i den smukke, tydske Bjergnatur. En Spisesal gaaer igjennem den hele Hovedbygning, Loftet hæver sig i en Kuppel, der hviler paa 20 fritstaaende Søiler, og de hvide Arabesker paa de lyseblaae Vægge, giver det Hele et lyst og venligt Anstrøg. Staaer man ellers midt i Slotsgaarden, hvor man har de fire Palladser for sig, med deres chinesiske Kobbertage, da behøver man ikke megen Phantasie for at tænke sig i *Tschung-ting-fu* eller ved Bredden af *Jangtsekjang*. Fra et af Vinduerne saae jeg et fedt, rundt Ansigt titte ud med en lang Tobakspibe, og det bares mig for, som han maatte høre til Dynastiet *Zing*. De andre Reisende fandt ellers, at det var et smukt Slot, og jeg fandt det samme, thi saa stort et Stykke chinesisk Legetøi havde jeg endnu aldrig seet; jeg blev ogsaa ganske poetisk derved og sang i et væk:
Kang-Hi, Hoangho, Kong-Fut-Tsee
Qvang-tschew, Mandsju, Makao-*The.*

Om det er godt chinesisk skal jeg ikke kunde sige, men det sidste haver man da directe fra *China*.

Vor Vei gik nu gjennem en venlig lille Landsby, ud i den deilige, frie Natur; snart nærmede vi os »*Liebethaler Grund*«; en herlig, lang Fjelddal! oven over, paa begge Sider, ere Marker og Enge, men man drømmer ikke derom. Gule og graae Steenmasser, hvor Krattet voxer omkring, reise sig paa begge Sider, Floden *Wesenitz* strømmer her igjennem. Arbeidsfolk brøde Sandsteen i Fjeldet, den store Steenblok hang over deres Hoved og truede med at styrte ned paa dem. Man havde sagt os, at vi skulde følge Gangstien ligefrem, for at komme til *Lohmen*, men vi toge feil; alt som vi gik blev Dalen mere og mere snever, Fjeldvæggene rykkede nærmere sammen, vi kunde kun gaae een ad Gangen paa den snevre Sti, der snart gik over nedfaldne Klippestykker, snart ind imellem Rørene, der voxte paa Flodbredden. Kun enkelte Solstraaler faldt ned imellem Klipperne, der saaledes stode halv i dæmret, halv i en stærk Belysning; en underlig Stilhed hvilede over det Hele, der greb mig i Sjælens Inderste; de bleve ogsaa 98 alle saa tause. Vi

vendte om igjen, søgte os en Fører i Møllen og vilde nu, fra oven, see ned i den stille, romantiske »Liebethaler Grund«, vi alt havde lært at kjende i sin dybeste Helligdom.

Lad os dvæle her i Dalen!
Intet bedre Sted vi finde.
Her ved Møllen vil' vi sidde
Under disse gamle Linde;
Vandet styrter over Hjulet,
Hør, hvor bruser det derude!
Og den smukke Møllerdatter
Titter gjennem Vinduets Rude;
Uskyld boer paa hendes Pande,
Troskab i det milde Øie.
Mig og Egnen, kan jeg mærke,
Hun betragter meget nøie.
Stolte Fjelde, graae og røde,
Her langs Flodens Bred sig strække.
Solen skinner, Fuglen synger
Over Træer, Blomst og Hække;
Hvilket Landskab! lad os dvæle!
Alt jo stemmer her til Glæde;
Og dog ængstes jeg saa saare,
Det er, som jeg maatte græde. - -
Hør det er, som Fuglen qvidred':
»Mine Unger er* mig røved',
Man har skudt min stakkels Mage,
Derfor synger jeg bedrøvet«.
Fjeldet malerisk sig hæver, -
Nyligt styrted' der et Stykke,
Og en Faders Bryst det knuste,
Ellers ingen - hvilken Lykke!
Deiligt skinner Sommersolen,
Skinner paa den halve Klode,
Lige varmt og lige venligt
Paa de Onde, som de Gode.
Det er ret, som Møllehjulet
Sang og bruste, mellem andet:
99 »Jeg har hørt et Barnehjerte
Briste under mig i Vandet
«. Pigen selv - - o lad mig græde!
Denne Bitterhed og Smerte
Lever ikke rundt omkring mig,
Nei, kun i mit eget Hjerte.

I Naturen og Verden ere ingen Dissonanser, den ene opløser sig i den anden, og i vort eget Bryst maae vi søge den sidste, der kun løses ved den høiere Mester.

Hiint smukke Fjeldpartie, hvor Steenblokkene hænge i vilde Skikkelser ned over Vandrerens Hoved, havde ikke eiet disse skarpe, maleriske Former, var ikke det øverste Stykke styrtet ned; men det kostede et Menneske Livet - Livet? Er det ikke den store Regnemester tilladt at udslette et urigtigt Tal i sit Regnestykke, der kunde bevirke en Feil i det Hele?

Vi gik langs med den høie Fjeldskrænt, og saae ned i Dalen, der laae mig som et mægtig Billede paa mit eget Hjerte, stille og dunkel med den brusende Flod, medens Solen skinnede varmt og smukt oven over, paa de bølgende Kornmarker og paa Veien, hvor Børnene legede og tumlede sig.

Ved *Mühlsdorf* stege vi ned ad Fjeldveien, en Bro gik over Wesenitz-Floden, og vi vare i Flekken *Lohmen*. Den har før været en lille Stad, og har endnu mange Kjøbstedrettigheder; Slottet hæver sig paa en fremragende Klippe, høit over Floden; begge Hovedbygningerne ere forbundne ved en Altan, der er anlagt paa en Klippespids, hvorfra man seer ud i den deilige, romantiske Omgivning. Paa en Tavle her, læser man en rimet Inscription, der fortæller, at for 50 Aar styrtede en ung Landmand ned, der havde lagt sig til at sove her paa Altanen, men skjøndt han faldt fra en Høide af 76 Fod, slap han, ved Guds Bistand, dog lykkelig.

Ikke langt herfra ligger Kirken; man siger, at den er een af de skjønneste Landsbykirker i hele Sachsen. Den havde mig noget saare venligt; en frisk Grav var nylig kastet, det hvide Sand strøet paa, men Vinden havde revet Blomsterne af Graven, jeg samlede dem igjen til en Krands og lagde dem paa den, en lille Fugl qviddrede i Træet tæt ved, som om den vilde sige mig Tak; han havde vist seet og kjendt den stille Sover,

der her hvilede sit trætte Hoved i den kjølige Jord.
100

Fra de Dødes Hvilested gik vi til de Levendes. Tæt ved en Park, hvor en Mængde snaddrende Ænder svømmede, laae Vertshuset; vi traadte ind i Stuen -ja, her var noget for en Maler! Endeel Bønder sadde i en Gruppe og spillede Kort; o, det var ganske characteristiske Ansigter! Pigen kom just med Lys ned af den høie Trappe, der førte fra Sideværelser herind; Skjæret af Lyset faldt paa det ungdomsfriske Ansigt, der skottede hen til de Fremmede. To Qvinder spillede Harpe og sang; de grebe i Strengen, som en Stormvind og sang med nogle skrigende Stemmer: »Herz, mein Herz, warum so traurig?« saa vi bleve alle ganske traurige derved. Snart dampede Aftensmaden paa Bordet, det var nogle stegte Ænder, som vare ganske ærværdige ved deres Alder; Verten stod i en smuk, alvorlig Stilling med Armene over Kors og saae paa os og paa Ænderne, med en Mine, som om ingen af Delene ret smagte ham. Vi gik til Ro, - men lad os springe Natten over her! jeg havde nok af den i Virkeligheden. Natur og Kunst havde her gjort en Geniestreg; den første havde nemlig skabt mig for lang, den sidste derimod, Sengen for kort; jeg spillede af Fortvivlelse Nattevandrer, kom ned i den store Gjæstestue, men her saae det altfor romantisk ud! rundt om paa Halmknipper slumrede der nogle Drabanter med tykt, sort Skjæg; en hæslig, sort Bulbider, der saae ud som en slidt Kuffert, styrtede mig med en brølende Krigssang imøde, saa jeg som en klog General vendte Ryggen til. Udenfor regnede det i store Strømme, og pladskede, som om det vilde sige: »See, saadan gik det til ved Syndfloden«. Dagen begyndte at grye, men ikke Haabet om at vandre til Bjergene. Det var det første slette Veir, jeg endnu havde paa min Reise, og derfor fandt jeg det endogsaa ret interessant; det bliver vel bedre op paa Dagen, tænkte jeg, og neppe var en Time gaaet, saa regnede det mindre; vi toge Mod til os, og med en lille 10 Aars Bondedreng som Fører, begave vi os nu paa Reisen, for gjennem *Ottowalder Grund* at bestige *Bastey*. Den lille Dreng løb med bare Fødder, loe og snakkede i et væk, og det forekom mig næsten, som han havde en Skjelm bag Øret, som det var den lebendige *Amor*, der var bleven vor Fører, bliver han kun ikke Forfører, tænkte jeg, og der randt mig mange af hans slemme Streger i Tanker.

»Den lille snottede, der løber om med Pile«, kalder *Wessel* ham, og ærgerligt er det i Sandhed, at saadan en lille Hvalp skal have Ret til at spidde store, voxne Folk. De som faae hinanden, siger man rigtignok, strax hjælpe hinanden Pilene ud igjen, og saa gaaer al Kjærligheden 101 over, men de andre beholde Pilen i Hjertet, og da er det ofte dødeligt.

Regnen begyndte imidlertid igjen, men kun ganske smaat; vi stege trappeviis dybere og dybere ned i en Fjelddal, det var *Ottowalder Grund*. I de meest forunderlige Skikkelser hævede Fjeldvæggene sig paa begge Sider, deiligt begroede med Urter og broget Mos; Buske og Træer stode i maleriske Grupper mellem Kløfterne, dybt nede styrtede en lille Bæk, og oven over os saae vi kun en enkelt Gang, et lille Stykke af den graae Skyhimmel. Snart gik Klippevæggene saa tæt sammen, at vi kun kunde gaae een ad Gangen, tre uhyre Fjeldblokke vare nedstyrtede ovenfra, og dannede en naturlig Hvælving, under hvilken vi maatte gaae, her var ganske dunkelt! jeg saae lidt mistænkelig til vor lille Udgave af en Fører, der lystigt hoppede foran med sin Hasselstok i Haanden.

Dalen blev nu med et bredere, for atter at blive smal; den Lille viiste os: *Das steinerne Hans*; en Mængde Steenblokke, der see ud som Tage og ligge over nogle Huler, hvor Omegnens Beboere, i Krigens Tid, skulle have skjult deres Eiendomme; vi betraadte »die Teufelsküche«, en vild Klippekløft, hvor de sammenstyrtede Fjeldmasser have dannet en lang, skorsteensagtig Aabning. Jeg saae op igjennem den, nogle Skyer foer just forbi deroppe, og det var som et spøgelseagtigt Væsen skyndte sig bort, ud i den frie Luft.

Snart vege Fjeldene tilbage, en viid Dal udbredte sig. Den hvidblaae Taage hang i lette Skyer om Bjergtoppene, Himmelen og Jorden syntes at vilde smelte sammen til een stor Fjeldmasse. Stedse gik det fremad, og stedse forandrede sig Naturens store Panorama rundt om os. Den lille Amor vidste ret god Besked, han vilde ikke lede os vild; man dømmer ogsaa altfor strængt om Kjærlighedens Genius.

Amor som Fører
Jeg er ei saa slem jeg lader,
Det enhver dog sande maa!
Til sin Moder og sin Fader,
Fører jeg jo alle Smaae.
Paa hans Knæ de ride Ranke,
Hele Verden til dem leer,
102 De er' deres Moders Tanke -
Hvis er Skylden vel, det skeer?

Det er min, thi jeg er Fører;
Naar de siden voxe til,
Deres Hverdagsliv mig rører,
Thi begynder jeg mit Spil.
Een faaer Sommerfugle-Vinger,
Flagrer da paa *Psyche* Viis,

Adam jeg sin *Eva* bringer,
Bygger dem et Paradiis.

Lad dem flagre, lad dem bruse,
Vi med Bryllup ende vil!
Men hvor Godtfolk er tilhuse,
Komme gjerne Godtfolk til.
Een ad Gangen, smukt jeg bringer,
Ofte ogsaa to à tre,
Det er Engle - deres Vinger
Kan man rigtigt nok ei see!

Naar de siden blive trætte,
Baade Store selv og Smaae,
Hjelper ogsaa jeg tilrette,
Allesammen sove maae.
Hver et kjøligt Kammer finder,
Hver - man spørger ei om hvem;
Jeg en Blomsterkrands dem bringer,
Og saa sover jeg hos dem!

Veien gik bestandig opad mellem tætte Graner, den hvide Sky-Taage hang tæt ved vort Hoved: en stor, smuk Bygning laae for os, det var Vertshuset paa »Bastey«; thi her er høit, meget høit! Du maa sætte et Par Kirketaarne ovenpaa hinanden, og saa ikke blive svimmel ved at staae paa denne yderste Spids. Her er et Rækværk for, Du falder ikke! - Det lange hvidgule Baand dernede, som ikke seer bredere ud for dit Øie, end Flisestenene paa Gaden, er Elbfloden; det bruungule Pileblad, Du troer at see flyde ovenpaa, er et langt Flodskib; Du kan 103 ogsaa, men kun som Punkter, see Mændene paa det! - Prøv at kaste en Steen ud i Elben, Du maa anvende din hele Kraft, den falder dog her, paa denne Side, i Græsset. Landsbyerne ligge dernede, som Legetøi paa et Markedsbord Hist hæve *Königstein* og *Lilienstein* sig halvt op i Sky-Taagen; men see, den fordeler sig! Solstraalerne falde paa *Pfaffenstein* og *Kuppelbjergene*! det hele Sky tæppe ruller op, og i det blaalige Fjerne seer Du de böhmiske Rosenberge og Geisingbjerget i Erzgebirge. Tæt ved os, mod Venstre, reise sig kun vilde Fjeldstykker fra den dybe Afgrund, og op af Dybet hæver sig en muret Pille, hvorpaa hviler en Bro, der forbinder »Bastey« med das Felsenschloss. Det er ganske dunkelt i Klippesvælget under os; Føreren viser os Spor i Fjeldet, at her før have levet Mennesker; vi see de indhuggede Kløfter, hvor de levede og tumlede sig. Det seer ud, som den store Fjeldmasse var sprængt, som en mægtig Natur-Kraft her havde forsøgt at spalte vor stolte Jordkugle. Stien snoede sig langs den dybe Afgrund, Fjeldvægge og Kløfter vexlede med hinanden; nu vare vi i en dunkel Skov, nu paa en aaben Kjørevei; der var en Afvexling, som Læben bliver træt af at beskrive, Fra en Klippe styrtede en lille Bæk sig ned; den faldt saa høit oppe fra, at man kunde gaa ind imellem Klippevæggen og den brusende Strøm; her bagved var en dyb Hule, hvor man kun saae Vandmassen, der styrtede ned udenfor.

Den hele Natur var mig et stort lyrisk, dramatisk Digt, i alle mulige Versemaal. B'ækken skjændte, i de fortræffeligste Jamber, over de mange Stene, der laae den iveien, Klipperne stode saa brede og stolte, som respective Hexametere. Sommerfuglene hvidskede Sonetter til Blomsterne, idet de kyssede deres duftende Blade, og alle Sangfuglene qviddrede, hver med sit Næb, i sapphiske og alceiske Versearter. Jeg derimod - taug og vil ogsaa her tie.

Vi kom til *Brandt*, et Fjeldparti, med en herlig Udsigt til *Königstein* og *Pirna*. En lille Flod snoede sig i den dybe Dal, den var kun, som en hvid Traad paa den grønne Plads. En Hytte, bygget af Træernes Bark, indbød os til Hvile, medens en rynket Morlille - om det var Skovens Fee, skal jeg ikke kunde sige - samlede nogle Riisqviste sammen, gjorde Ild, og skaffede os saaledes Thevand Til Tak derfor gjorde jeg hende til en Røverhex, og os til hendes vilde Sønner.

Veien gik nu til *Hohnstein*, men først vilde vi gjøre en lille Afstikker, for at see det barokke Natur-Parti ved »*Teufelsbrücke*«. Fanden har 104 virkelig Smag! ethvert Sted der bærer hans Navn, eller hentyder paa ham, har det meest Pikante! det er de meest romantiske Egne man har sat i Forbindelse med hans Interesse. Som sagt, han har Smag, og det er da een god Egenskab. Den Vogn, som hælder, skyde alle efter, siger et gammel Ordsprog; alle tale ondt om Fanden, de tænke slet ikke paa, at han jo opfylder sin Pligt. Det er nu eengang hans Embede, at forføre Menneskenes Børn. Han er Prøvestenen i denne Verden, det er ved ham vi skal luttres for det Bedre; han er denne Kamp og Flamme, dette »*aspera*« paa Farten »*ad astram*«, og har her altsaa en vigtig, fortjenstfuld Rolle i Livets store Drama.

»Teufelsbrücke« er ligesom kastet hen over et Svælg mellem to lodrette Klipper; det er Fjeldet, der her er spaltet fra sin øverste Spids, ned til den grønne Eng; men hele Aabningen er kun af en 4 à 5 Alens Brede. Nogle Skridt herfra er ogsaa en lignende dyb Spalte; men denne gaaer i underlige Zikzak og danner ligesom et Slags Gang. Ved digteren *Kind* har dette Sted faaet en egen Interesse, idet han her har henlagt Besværgelses-Scenen i Jægerbruden. Denne dybe Spalte her, er det fra Theatret bekjendte »*Ulvesvælg*«;

men ligner intet mindre, end den Decoration man viser der; det vilde ogsaa være meget vanskeligt, at fremstille dette, saaledes som det er her i Virkeligheden. Fra Klippens øverste Spids stiger man, gjennem dette, ned i Dalen; man kan kun gaae een ad Gangen, saa nær ere Fjeldstykkerne hinanden; snart klattrer man ned af en Stige, snart finder man Trin huggede ind i Fjeldet selv, og allernederst staaer man da i en snever Hule, hvor der ikke er Plads til flere, end tre eller fire Mennesker.

»Hilf Samiel!« raabte vi, da vi endnu kun vare den halve Vei nede; thi her syntes at være bundløst Hvergang vi kom omkring et Fjeldstykke, som vi troede at skjule Udgangen, laae der endnu en stor Dybde under os.

Endelig traadte vi da ud - dog, saaledes kunne vi ikke forlade *Ulvesvælget*!

Troldkugler her jeg støbe vil;
Samiel! *Samiel*! hjælp nu til.
Lystigt vi kogle ved Stormens Hviin,
Sex ere mine, den *syvende* Din.
Første Skud er saa godt som Dit,
Det skal ramme hver Jesuit.
105 Og naar nu dette ret er skeet,
Gjælder det *andet*, hver slet Poet;
Skjøndt, betænker jeg deres Færd,
Er' de jo neppe Krudtet værd,
Lykkens Fugl skal da Skudet faae,
Poppegøien jeg skyde maa.
Tredie Kugle, hvor den er med,
Falder hver Sorg og hver Fortræd
Fjerde? Skal gaae med Pik og Pak,
Lige i Hjertet paa Løgn og Snak
Men *den femte*? Hvem gjelder den vel,
Een, som jeg ikke vil skyde ihjel,
Nei, kun stække ham Vingerne lidt,
Amor - til Tak for hans sidste Visit.
Sjette?Ja, den maa være saa fix,
At den kan gjøre mig *Din* til Nix.

Snart vare vi ved *Hohnstein*, en lille Bjergstad med et Slot. I dets skumle Hvælvinger have tilforn været Fængsler; jeg fandt her en frisk duftende Rose, som nogen vist nylig havde tabt, den gjorde her et langt mægtigere Indtryk paa mig, end om den, i det klare Sollys, havde gynget paa den grønne Green over den luftklare Bæk.

Vort næste Besøg gjaldt *Schandau*, en venlig lille Stad tæt ved Elben, omgiven af høie Bjerge og Sandsteensklipper, der ere bevoxne med Naaletræer! her er en Sundhedsbrønd og et Badehuus. Vi saae ingen af disse; derimod vare vi i Kirken, hvor man paa Væggen, oppe ved Alteret, seer de Aar antegnede, i hvilke Elben er steget herind; nogle Gange har Vandet endogsaa gaaet over Alteret, og høit op om Prædikestolen. I Vertshuset fandt jeg en Comedie-Placat; her var denne Aften Skuespil i den lille By, der spilledes Kotzebue's »Hussitterne«, og man bad det ærede Publicum, at levere Børnene dertil; disse vilde rimeligviis ikke mangle, og altsaa heller ikke Tilskuere; thi hvem vilde ikke hen, at see sin lille Søn eller Datter spille Comedie. Man fandt det vist ogsaa meget smagløst af os, hellere at vilde see nogle døde Klipper og Skove, end det deiligste Stykke der endnu var spillet i *Schandau*.

Vi stode atter i den frie Natur! en bred Kjørevei, langs med en lille Flod, mellem de grønne Skove, førte os ind i den vilde Fjeldegn; 106 Damerne bleve nu, i Bærestole førte opad Klippestien, vi andre bare os selv, og saaledes kom vi, omtrent paa een Tid, til Maalet for denne Dags Vandring. En høi, hvælvet Klippehal laae for os, det var *Kuhstall* Det seer i første Øieblik ud, som den var opført ved Menneskehaand; men naar man nærmere betragter den stolte Masse, føler man, at kun Naturen kan opføre slig en Kjæmpebygning. I Trediveaarskrigen skal Omegnens Beboere her have søgt Tilflugt; her havde de en stor Deel af deres Qvæg, hvorfor Stedet skal have faaet dette sit Navn. Det begyndte at regne, men vi sadde tørre under det store Portal; medens en Regnbue hvælvede sig herligt ud over Skoven, og mellem de modstaaende Klipper. Aldrig har jeg seet saa stærke Farver, aldrig en saa herlig Regnbue, det var ikke blot i Luften den viiste sig, nei, den gik langs ned af Klippevæggen, og rundede sig, dybt under os, paa Toppen af den sorte Granskov; den var en fuldkommen Cirkel. En gammel Mand, i en lugslidt, graa Frakke, sad paa en Steenblok ved Indgangen af Hallen og spillede for os; flere Strænge vare sprungne paa hans Harpe, Dissonans fulgte paa Dissonans; men saae man paa den Gamle, hvis Liv vist ogsaa lignede dette Harpespil, da blev der Harmonie i det Hele. Dissonanserne opløste sig til Veemod i mit Hjerte.

En smal Vei, ligesom hulet gjennem Fjeldet, førte os ud til en tredie Side af dette Klippeportal; nøgne Steenvægge reiste sig paa begge Sider, vi maatte op ad Stiger og Trapper for at komme til Fjeldets øverste

Spids. Den første Hule kaldes: *das Wochenbett*, fordi, ulykkelige Mødre, i Krigens Tid, her bragte deres Børn til Verden. Stien snoede sig tæt ved den dybe Afgrund; vi kom over en lille Bro til et andet Fjeldparti; her var malet en stor Sax, Stedet kaldes »*Sneiderloch*«, og skal have været et Tilflugtssted for en Røverbande, hvis Anfører havde lært Skrædderprofessionen; men fik siden Lyst til at sprætte Folk op, istedetfor gamle Kjoler. For at komme ind deri og ud igjen, maatte man gaae paa Hænder og Fødder, og det havde virkeligt noget frygteligt ved sig, her i den dæmrende Aftenbelysning, at see den ene efter den anden krybe ud af det dybe Hul, høit oppe mellem to gabende Afgrunde. Her var ellers et herligt Echo, det gjentog Ordene en 6 à 7 Gange. Tæt ved ligger »*Pfaffenloch*«, en Aabning i Fjeldet, gjennem hvilken en Præst, under Religions-Forfølgelsen, blev nedstyrtet. Jeg stirrede ned i Dybet, det var fuldkommen Nat der, medens Himlen oven over, endnu stod rød af den nedgaaende sol. Før vi 107 atter kom ned, maatte vi paa Hænder og Fødder krybe gjennem »die krumme Caroline«, en meget bugtet Hule, der førte tilbage til Fjeldstien. Ingen Steder har jeg ellers seet en saadan Mængde Navne, som her i *Kuhstall*, ikke engang i »*Veiviseren*« er der saa Mange! Den hele Klippehal, indvendig og udvendig, paa enhver Plet, var et broget Malerie af bare Navne; nogle vare endogsaa huggede ind og saa tjærede og indbrændte bag efter. Nogen Uleilighed har dog denne Udødelighed kostet.

Som Curiosa vil jeg ellers anføre to Vers, jeg fandt i een af de Bøger, hvori de Reisende her tegne deres Navne. Een havde nemlig skrevet, idet han var kommen her op:

»Es ist geschehn! es ist geschehn!
Ich habe den götliche Kuhstall gesehen!«

En anden, der havde læst dette Vers, skrev derunder:

»Ich habe gelesen! ich habe gelesen!
Es ist ein Ochs in Kuhstall gewesen!«

108

XII
Vandring ind i *Böhmen*. Tilbagereisen over *Pirna . Sonnenstein*. De sidste Dage i *Dresden*.

Ved det tidlige Daggry vare vi alle paa Benene igjen; Natleiet havde vel ikke været det bedste, men dog upaaklageligt »*Hotel de Kuhstall*«, om man kan kalde det saaledes, er meest opreist af raae Planker; der blev redet os en Familieseng midt paa Gulvet, en stor Klippe ragede, som en Skorsteen, ind igjennem Værelset, hvor vi, i vore Klæder, sov Side om Side, medens Damerne vare puttede op paa Loftet i en lignende Seng. Fuglene qviddrede lystigt, men de havde vistnok ogsaa sovet bedre, end vi, idetmindste havde de den Seng, de vare vante til. Taage-Skyerne hang den hele Natur som Søvn i Øinene, saa den heller ikke saae meget fornøiet ud Endelig brød da Solen igjennem, men jeg var ganske træt af de evige Gran-Skove, der selv i den bedste Belysning, saae mig saa kolde og stive ud. Veien gik over Basaltstykker, i en bestandig Zikzak opad; vi kom saaledes til »*kleine Winterberg*«. Her skal Kurfyrst *August* af Sachsen 1558 have forfulgt en mægtig Hjort indtil den yderste Rand af Klippen; Kurfyrsten stod paa den smalle Sti under Fjeldet, Dyret derimod herovenfor, forfulgt af Hundene; det var i Begreb med at springe ned paa ham, og da maatte han styrte ned i den dybe Afgrund; der var kun et Middel til Frelse, at skyde Dyret; han lagde an og var lykkelig. Sønnen lod siden efter oprette, paa dette Sted, et Jagthuus, der endnu staaer, og hvis Tag er prydet med dette Dyrs Takker.

Efter en noget trættende Vandring, holdt da Grantræerne op og vi stode mellem grønne, herlige Bøge; rundt om sprang Kilder frem i den frodige Jordbund, endnu nogle Skridt, og vi stode 1780 Pariser-Skridt over Havfladen. Hvilken Uendelighed laae der rundt omkring os! Dybt nede i den skovbegroede Afgrund slyngede Elben sig, som et smalt Baand, der tabte sig ved *Dresden*, hvis Kupler og Taarne hævede sig foran *Meissens* blaalige Bjerge. Herligst var det dog imod *Böhmen*; aldrig har jeg tænkt mig dette dunkelblaae Skjær ved Bjergene! som et forstenet Hav laae de for mig, og ude i den fjerne 109 Horizont, rejste sig »*Riesengeberge*« med deres Snee, som et luftigt Skyland, hvor man øinede til *Colmberg*, skjøndt der ligge fire og tyve Mile imellem. Tunge Skyer gik hen ad Bjergenes Side, hist laae et Parti ganske i Skygge, medens et andet hævede sig i det klare Solskin. Ogsaa i mit Hjerte skinnede Solen, medens tunge Skyer fore hen over denne indre Verden. Der ligger noget mægtigt Gribende i, saaledes at overskue et stort Land; hvor mangt et Hjerte banker ikke af Længsel eller Glæde, dybt dernede i Dalen, hvor mangen en Taare falder ikke brændende heed, høit over Skyen paa de stolte Bjerge! Kunde man læse i Hjertet paa den fremmede Mand, der sidder

hist mellem Lyngen, hvilken Idyl eller Epos vilde man da finde! han seer ned paa det venlige Landskab under de vilde Fjeldmasser, og paa de bølgende Skyer, der snart skjule, snart aabne sig, og vise dette Fredens Paradiis.

Høit paa Bjerget hvor Skyerne gaae,
Hvor de sorte Graner staae,
Hvor Kilden risler fra Fjeldets Stene,
Sidder jeg ene;
Snart er Fjeldet en Ø.
Skyerne staae, som en uhyre Sø.
Nu skilles de her
Og i Sollysets Skjær,
Seer jeg dernede den grønne Vang.
Der var jeg engang,
Der, hvor Fuglene slaae,
Hvor de brune Hytter staae,
Hvor Røgskyer, blaalige hvide,
Hvirvle ad Bjergets Side.
Et Hjem fandt jeg der,
Jeg fandt en Hjertenskjær.
Tanke og Sjæl følte jeg brænde
Ene for hende.
Hun elskede mig - hun var tro,
Tro - derfor skildtes vi to.
Hun var Brud - dernede de bygge
I Hytten, hist hvor Egene skygge,
Hvor Røgskyer hen over Toppene bølge.
110 Hun sin Tanke maa dølge,
Hun tør ei tænke paa mig.
Dog drømmer Hjertet kun Dig!
Synd jeg dynger paa Synd i min Smerte.
Du kun boer i mit Hjerte,
- O du Skyernes bølgende Hav,
Skjul mig min Kjær ligheds Grav!

Tidt kan en enkelt Melodie, vi kun høre eengang, gjøre et saa mægtigt Indtryk paa vor Sjæl, at den midt linder vor Verdens Travlhed, synes at tone for os igjen, uden at vi derfor kan synge den høit, i hvor levende den bruser gjennem vort Indre; saaledes gaaer det mig ogsaa med de herlige Natur-Scener, det Tonestykke, fremtraadt i Farver med Lys og Skygge, jeg lærte at kjende paa nogle Timers Vandring i de böhmiske Bjerge. Det gjorde maaskee ogsaa meget, at det her var det sydligste Parti jeg skulde faae at see; at jeg, efterat have været her, bestandigt vendte hjem ad mod Norden. I den deiligste Solbelysning ligger det hele Landskab i min Erindring, jeg seer levende hvert Punkt, og som de svundne Melodier, toner det ofte gjennem min Sjæl, uden jeg derfor ret kan udtale det i Toner og Sang. Jeg seer den store Plet i Skoven, med de omhuggede Graner, hvor man sagde os, at nu traadte vi over Grændsen; jeg seer den solbrændte Böhmerpige, med det hvide Klæde om Hovedet og de bare Fødder, vi mødte i den mørke Granskov; og nu det vilde Fjeldparti: *»Prebischthor«*; hvor vi stode under den stolte Klippebue, som den mægtige Naturaand, kjækt havde hvælvet over vort Hoved Jeg seer de uoverseelige sorte Skove dybt under os, og de fjerne Bjerge med deres Snee, som de stærke Solstraaler belyste. »Kun ned i denne Dal, og saa ikke længer!« tænkte jeg, »og dog aabne sig bag hine Bjerge en endnu skjønnere Dal, hvor man øiner Tyrols Grændse, hvor man alt indaander Italiens Luft paa de høie Bjerge. Kun ned i denne Dal, og da hjemad - hjemad imod Norden, for maaske aldrig at vende her tilbage! aldrig see Bjergene mere med deres sorte Skove, høit i de hvidblaae Skyer; jeg kom ret til at betragte Hjemmet i sin største Skygge; jeg saae ret levende *Østergade* paa en sludfuld Efteraarsdag, hvor de smaae og store Mennesker løbe travle op og ned Istedetfor Fuglenes Sang, hørte jeg den intetsigende Sqvalder, de ferske Kritiker, den Bitterhed og fornemme Tone, hvormed de alle ville opdrage mig. Digteren er en lille 111 Fugl, der *maa* qviddre sine Sange, men er han ikke en Konge-Ørn, som Mængden frygter, eller en Svale, som de blindt hen troe, ikke at turde anfalde, maa han ogsaa taale, at enhver Dreng, der faaer det i Sinde, tør kaste en Steen efter ham.

Havde jeg været ene her mellem Fjeldene, jeg havde da turdet græde, og der vilde da vist have vaagnet Billeder, fra Hjemmet, i mit Hjerte, der igjen havde forsonet mig med Verden. Vi løbe ned ad den steile Bjerg-Skraaning, hvor Stien slyngede sig i store Bugter; gjennem *»die heiligen Hallen«*, et romantisk Fjeldparti under Bjerget, kom vi til den brede Landevei her i Skoven, böhmiske Bønder kjørte forbi, store stærktbyggede Stude trak Vognene, Skoven gjenlød af Øxeslag, vi kom forbi flere Brændehuggere, der under Sang og Trallen fældede Træer. Böhmerne havde et medfødt Hang til Musik, næsten hver Bonde spiller Violin eller blæser Fløite. Dette alene gjør mig Folket kjært, thi hvem der elsker Musik, maa ogsaa have et aabent og godt Hjerte. Tonerne ere dog den Irisbue, der forbinder Himlen med det Jordiske. Farve,

Tone og Tanke ere dog i Grunden det store *Alts* Treenighed. Det Jordiske udtaler sig i Potensen af de forskjellige Farver, og disse aabenbare sig igjen, aandigt, i de mægtige Toner, der atter gjemme Nøglen til Hjertets dybeste Gjemme! det er ene Tonerne, der mægte at løse de dybe Tanke-Gaader, der tidt vækkes i vor Sjæl.

Vi kom forbi et lille venligt Huus med rødmalet Træværk og Viinranker op ad Muren; der sad en lille solbrændt Dreng, med sølvhvidt Haar, og øvede sig paa en gammel Violin, maaskee bliver denne Lille engang en stor Virtuos, frapperer Verden ved sit Spil, beundres og hædres, medens en hemmelig Orm gnaver ham alle de grønne Blade af Livets Træ.

Skoven tabte sig imidlertid mere og mere, Veien løb imellem vilde Klippevægge, en lille Flod bidrog til at give det hele Parti Afvexling, Vandmølle laae ved Vandmølle, hvor store Planker og Stene bleve savede igjennem; paa flere Steder fandt vi, til Overgang over Floden, kun et lille Bræt, der var uden Rækværk. Endelig traadte vi ind i den bøhmiske Grændseby *»Himiskretschen«*.

Alt, rundt om mig, havde en ganske nye Characteer! det Hele bar et fremmed, eiendommeligt Præg; jeg seer endnu saa levende, under de guulgraae Klipper med det grønne Krat, de nette, rødmalede Huse, med deres Træ-Altaner, høie Trapper og Rækværker, 112 Christus-Billedet, eller Madonna, over Døren, der, i hvor slet de vare malede, dog gav mig det Hele et interessant Anstrøg. Jeg seer endnu de mange Koner, de muntre Piger og Drenge, der stode med nøgne Fødder ved Flodbredden og trak med lange Stænger de store Brændestykker, der fløde i Vandet, op paa Land Jeg seer den gamle guulbrune Böhmerkone ved den aabne Rude, der hilsede os i den hellige Joseph og Marias Navn. Jeg seer det underlige, brogede Billede med de friske Blomsterkrandse, der midt paa Torvet, hvor en gammel Bonde knælende læser sit Ave Marie, og hvor den smukke, unge Pige gaaer forbi, neier dybt og gjør Korsets Tegn.

Det var'Billedet af den hellige *Nepomuck*, Böhmernes Skytspatron, jeg her saae. Det var mig ellers ganske underligt at tænke, at jeg nu var i et Land, hvor jeg gjaldt for en Kjætter. Den catholske Kirke i Dresden med sine Ceremonier og sin Kirkemusik, flyttede mig ikke saa nær den pavelige Stol, som dette Helgenbillede i den frie Natur, og den gamle Kones catholske Hilsen.

Vi gik et Stykke langs Elben, hvor vi stødte paa østerrigske Grændse-Soldater; de sang af »den Stumme i Portici«, og den bekjendte Melodie fik mig til at drømme mig nærmere Hjemmet, end jeg her var. Tre böhmiske Roerkarle ventede med en Gondol, der igjen skulde føre os tilbage til Sachsen. Vinden blæste i Seilene; Bjerge med Skove reiste sig paa begge Sider, vi kom forbi flere, større Skibe, med Tømmer og Planker, dybt inde fra Böhmen; vi saae tæt ved Elbbredden et stort Steenbrud, der har Interesse især for Danske, da der her skal være brudt Stene til *Christiansborg Slot*. Ikke langt herfra reiste sig, ud over Stien, der løb langs med *Elben*, et Fjeld, der i Afstand, af Naturen, dannede ganske forunderligt, *Ludvig* d XVI. Buste, og havde ogsaa Navn herefter; der var det hele Udtryk i Ansigtet, og den store Alonceparyk hang rundt om det kjæmpemæssige Hoved; kom man tæt under Klippen, da blev det Hele utydeligt, og man saae kun de vilde Fjeldstykker oven paa hinanden, med grønne Buske i de dybe Kløfter.

Ved *Schandau* stege vi i Land, for samme Aften at være i *Dresden*; men vi havde endnu et Fjeldparti at besøge, det bekjendte *Lilienstein*. Lodrette reiste sig de stolte Klippeblokke, vi stode alt ved deres Fod, under de gamle Linde, der ogsaa tilbød deres Skygge for *Friedrich* II. En Mængde Fodstier krydsede hinanden, snart sank vi ned i det dybe Sand, snart maatte vi stige næsten lodret op af Trin, der vare huggede 113 ind i Klippen. Over et gabende Svælg laae der en lille Træbroe, Stien bugtede sig meer og meer, endelig stode vi da paa den øverste Spids, der er en stor Flade, af næsten hele Klippens Omkreds, begroet med Gran og Fyr. Paa en fremspringende Klippe stod en Søile, til Minde om Aaret 1708, da Kong *Friederich August*, Kurfyrst af Sachsen, besteg *Lilienstein*. Hvilken herlig Udsigt har man ikke herfra ud over *Schandau* til de böhmiske Bjerge! Dybt nede, mellem de solbelyste grønne Enge løb Elbfloden, og paa hiin Side viiste sig Flekken *Königstein* under det stolte Fjeld, hvorpaa selve Festningen ligger. Hele Egnen under disse Bjerge er, som bekjendt, mærkelig af *Friedrich* d II. lykkelige Krigstog 1756 mod Sachserne, som han her indesluttede og tvang til Overgivelse.

Hverken *Lilienstein* eller *Königstein* forekommer mig ellers, i Afstand, at have noget malerisk smukt for Øiet, de vare mig altfor rundede; de reiste sig begge som to uhyre Tærter, hvor Skovene ovenpaa kunne gjælde for Sokat, og Bygningerne selv, med deres røde Tage, for Stads der var sat paa Kagen. Vor Fører fortalte os, at her, dybt i *Lilienstein*, ikke gik saa rigtigt til, her laae en uhyre Skat, som de onde Aander bevogtede. Tidt saae Skipperne, der i den maanklare Nat seilede ned ad Elben, Lysflammer bevæge sig heroppe, og den eenlige Vandrer, hvis Vei faldt her forbi ved Nattetid, hørte dybe Drøn i Fjeldet. Det var Aanderne, der løftede og tumlede de uhyre Rigdomme.

En lille Sti, langs med Elben, under de høie Klippevægge, fører ned imod Pirna. Vi kom forbi *Bastey*; de Reisende deroppe saae os kun ud, som sorte, bevægelige Punkter paa den himmelhøie Fjeldspids. Ved flere Steenbrud stode Trætavler opslagne, hvorpaa læstes en Advarsel, at ingen maatte opholde sig længer der, end det var nødvendigt, da ofte Steenblokkene reve sig løse og styrtede ned; vi saae flere Fjeldstykker ligge adspredte her i Dalen. Snart kom vi til venlige Bønderhuse, med store Kjøkken- og Humlehaver,

Kirsebærrene vare modne, og hang røde og saftige bag de grønne Blade. Det venlige *Pirna* hævede sig med sine røde Tage paa den anden Flodbred, og Solen kastede de sidste Straaler paa det høie Bjergslot *Sonnenstein*, der hæver sig tæt ved Byen. I en stor Færge bleve vi satte over Elben og traadte nu ind i den smukke, venlige By; den skal have henved 5000 Indvaanere, og saae ogsaa ret anseelig ud Den gothiske, store Hovedkirke hævede sig stolt med sine gamle Glasmalerier i de spidse 114 Vinduer; Espalier med deilige, fyldige Mosroser snoede sig op ad Væggene paa flere Huse.

En høi Trappe førte op til Altanen foran *Sonnenstein*, hvorfra man saae ud over den store Elbflod til *Dresden*. Næsten fra hele Tydskland sendes Vanvittige her hen, hvor de da erholde den bedste Pleie, og ofte deres Sundhed igjen.

En ganske underlig Følelse maa gribe Enhver ved et Besøg indenfor disse Mure, der indeslutter en Verden for sig, en Verden, der er revet ud af sin naturlige Bane, hvor derfor den livsgrønne Spire sammenkrymper eller udvikler sig til en aandelig Vanskabning. Phantasien, denne Livets bedste Cherub, der tryller os et Eden i Ørkenens Sand, der løfter os paa sine stærke Arme over den dybeste Afgrund, over det høieste Bjerg, ind i Guds herlige Himmel, er her en frygtelig Chimære, hvis Medusa-Hoved forstener Fornuftens Tanke, og aander en magisk Kreds om det ulykkelige Offer, der da er tabt for Verden.

Seer Du det lille, fiirkantede Værelse med det jerngittrede Vindue høit oppe? Midt i Halmen, paa Gulvet, sidder den nøgne Mand, med det sorte Skjæg og med en Straaekrands om Hovedet, den er hans Krone; en vissen Tidsel, han fandt i Halmen, er hans Scepter; han slaaer efter Fluerne, der surre om ham; thi han er Konge, han er Despot, Fluerne ere hans Undersaatter, de have gjort Oprør, siger han, de ville have hans Hoved, de ere trængte derind, han begriber ikke selv hvorledes; men han føler, hvor de storme derinde, men kunne dog ikke rive ham det af Skuldrene.

Her nærmer sig os et Fruentimmer, hun har været smuk, men Smerten har forstyrret hendes Træk. »Jeg er *Tasso's Leonore*; *Heine* har ogsaa besjunget mig! ak ja, der ere mange Digtere som have sjunget om mig, og det kan ret kildre et qvindelig Hjerte! det er min Triumph; der var ogsaa Een, men han kunde ikke besynge mig, og saa skjød han sig i Hjertet og det var da ligesaa godt som en Sang, - nu er hele Verden blevet gal af Kjærlighed til mig, og derfor er jeg taget herud paa dette fremmede Slot; men de ere nu ogsaa her allesammen blevne gale af at see paa mig; men jeg kan jo ikke gjøre derved!«

Ved det aabne Vindue sidder en ung, bleg Mand, han støtter Hovedet paa Armen og seer ud paa den røde Aftenhimmel og paa Skibene, der med udspændte Seil i Vinden, glide opad *Elben*! At vi nærme os, forstyrrer ham ikke i hans Betragtninger, han anseer sin hele 115 Tilværelse for en Drøm, erindrer sig en lykkeligere Tid han har oplevet, betragter nu os og den hele Natur, kun som Drømmebilleder.

Een har den Fixe-Idee, at han troer, at kunne høre ethvert bankende Hjertes Pulseslag, at kunne høre det briste i Døden - det brister for ham, i de vildeste Toner, saa han bliver rasende. Man binder ham i en Stol, der ved Hjul kan sættes i en hvirvlende Omdreining. Med et vildt Skrig suser han rundt, til Bevidstheden forgaaer ham, og man da standser Hjulet.

Men bort med disse frygtelige Billeder, Vognen venter alt, der i et Par Timer fører os tilbage til *Dresden*.

Tæt udenfor Byen, ved en Sump, saae jeg for første Gang i mit Liv, en Lygtemand; den hoppede lystigt, i en hvidblaae Flamme, hen ad Jorden; det var alt ganske mørkt da vi rullede ind i Byen.

Kun tre Dage havde jeg endnu at blive her, og der vare endnu mange Ting at see, meget jeg endnu eengang vilde besøge. Som Skyerne i en stormende Nat, jage disse Dages Billeder forbi min Sjæl; hver Time bragte mig noget Interessant. Jeg var paa Billedgalleriet, saae endnu engang de store Mesteres Værker og indprægede mig de herlige Billeder i Sjælen, hørte Messe i den catholske Kirke, og besteg endnu til Afsked, Bjergene i »plauenscher Grund«, en romantisk Egn tæt udenfor *Dresden*, der mindede mig om *»Rübeland«*, skjøndt den er langt rigere paa Afvexling end dette Harzparti. Veien løb mellem de bratte Klipper, der var en Flod, som dannede et Vandfald, og tæt ved laae en Mølle, Kulsviere kjørte ind i Skoven, og oppe paa Fjeldskrænten sad en lille Dreng og vogtede Gjeder, der var ikke et Malerie i hele Billedgalleriet i *Dresden*, hvor Figurerne kunde være bedre anbragte, end disse vare det her. En qvægende Ro laae over det venlige Landskab; det var som Fjelde, Skove og Blomster drømte om en sydligere Himmel, medens Floden rislede fort mellem Stenene og sang den hele Natur en mægtig, søvnbringende Vuggesang. *Dresden* selv laae saa venlig, mellem de grønne Viinbjerge; det hele Landskab var et Billede paa Barnets Fred, paa det uskyldige Hjertes romantiske Drømmerier. Mange foretrække *Tharand* for *plauenscher Grund*, andre denne for hiin; jeg veed ikke hvilket Parti jeg skal træde over paa, begge havde mig noget Eiendommeligt, noget, der ret gjorde, at man fandt sig vel her. Belysningen af en Egn, og Belysningen i vor egen Sjæl, i det vi betragter den, virker saa uendeligt meget. *Plauenscher Grund* med sin bugtede Vei under Klipperne, hvor der er Liv og 116 Færdsel, forekommer mig mere levende, og synes at fremvise en mere mandlig Characteer, hvorimod *Tharand*, med sin Ruin, sin speilklare Sø og sin dybe Eensomhed, har noget mere passivt, noget mere qvindeligt.

Jeg kom ret til at tænke paa den gamle Skolemester og maatte sige med ham: »Her er god Plads, her kunde dog mange Mennesker have godt af den Herlighed!« men hvor faa ere dog ikke de, der see alt det Prægtige, hvormed Gud har smykket vor Jord I Grunden er der dog kun liden Forskjel mellem Mennesket og Hunden, der, lænket til sit Huus, kun formaaer at gjøre et Par Spring paa sin sædvanlige Tumleplads.

Endnu havde jeg ikke seet Bibliotheket og Antikkerne; Overbibliothekaren, Hofraad *Ebert*, en hjertelig Mand, hvem vores *Molbech* havde anbefalet mig til, viiste mig her megen Forekommenhed Alt var pynteligt og lyst, Gulvene i de store Sale vare polerede som Speile, og gjennem Vinduerne - - ja, her glemte jeg rigtignok den hele lærde Verden rundt om! Hvilket Panorama derude! Bjerge med lysegrønne Viinranker og bagved, de sorte Granskove; Elben, der slyngede sig i store Bugter, hvor Baadene seilede med deres hvide Seil, hvor de store Tømmerfloder giede ned ad Strømmen; kun et Par Karle med bare Fødder, korte hvide Beenklæder, aaben Skjorte og en hvid Straahat paa Hovedet, styrede den hele Bræde-Masse. Det er umuligt, at man kan have Sands for Bøgerne her, naar man seer denne Natur i det klare Solskin udenfor.

At *Dresden*, som Overgangspunktet mellem det nordlige og sydlige Tydskland, ogsaa kan vise hiints Characteer, fik jeg da en Idee om den næst sidste Formiddag jeg opholdt mig her. Det var koldt, saajeg frøs! Regnen strømmede ned, og alt fik et mørkt, nordligt Udseende; Dragere løbe gjennem Gaderne med Portechaiser, hvor Damen tittede ud bag de røde Gardiner. *Elben* saae ud som Kaffe, guul og tyk. Næsten ingen viiste sig paa Gaderne.

Regnen rusker, Himlen er graa,
Fjernt i Taage Bjergene staae;
Elben flygter fra Böhmer-Land,
Leeret guult er det dybe Vand
Svøbt i Kappen Soldaten gaaer
Hist paa Broen, hvor Korset staaer.
117 Hjertet ei tænker paa Storm og Regn,
Tanken er i hans Føde-Egn.
Deiligt skinner ham Solen der,
Der er jo ogsaa hans Hjertenskjær!
Hende han tænker - men hvad gjør hun?
Qvinden -ja hun er en Qvinde kun,
Troskab, det er en Flod saa fuul,
Let den bliver som Elben Guul! -

Op paa Dagen blev det atter sommerklart og sommervarmt; Menneskevrimmelen bevægede sig igjen paa de *brühlske Terrasser*, hvor Træerne duftede nu, forfriskede af Regnen. Musiken brusede der oppe, og Gondoler, Baade og Skibe krydsede hinanden paa Elben. Et lille Selskab af Norske og Danske havde *Dahl* samlet sig denne Aften; han var en munter, elskelig Vert, vi talte alle dansk og drømte os tilbage i Hjemmet ved det herlige Hav. Sildig skildtes vi ad, næste Dag droge nogle mod Øst, andre mod Vest, to gik til *Rom* og *Neapel* -jeg - *triste dictu* - til *Berlin*.

Den sidste Morgen i *Dresden* hilsede mig nu. Jeg maatte ud for endnu at høre de herlige Toner bruse under Kirkehvælvingen, for endnu engang at see de grønne Viinbjerge i Morgenbelysning.

Dagen var saa smuk, den hele Egn ved Elben laae i det herligste Sollys; det var mig, som om Alt havde taget Søndagsklæder paa, for at sige mig Lev vel! men derved kom jeg ogsaa mere til at føle den. Der blev ingen Messe givet i den catholske Kirke, kun Orgelet spillede sine simple Melodier; men det var jo Afskedssangen, de sidste dybe Toner jeg muligt i min Levetid hørte her. I een af Skriftestolene saae jeg en gammel Præst med et ærværdigt Ansigt, en ung Pige knælede paa den anden Side Gitteret og skriftede; jeg ønskede mig ogsaa en Ven, en Fader, jeg ret kunde udgyde de Følelser for, der saa mægtigt brusede i mit Hjerte ved Afskeden fra det kjære fremmede Sted, der ikke længere var Hjertet fremmed.

Hvad jeg ikke undseer mig ved at betroe Papiret, hvis Blade dog ere Midas-Siv, der udsladdre det igjen for Verden, kan jeg dog vilde skjule for Menneskene, naar jeg selv møder dem; jeg blev som Yngre saaledes spottet for min naturlige Følsomhed, der dog ikke var Følerie, at jeg selv spillede Langbolt med mit eget Hjerte og de bedste Følelser, for ikke at gjælde for en følende Nar mellem de andre 118 fornuftige Mennesker; den samme isnende Skræk overfalder mig tidt endnu, naar mit Hjerte bliver sig selv, og jeg gjør da tidt et comisk Ansigt, for at man ikke skal see, at jeg græder. Saaledes skammede jeg mig ogsaa her, da jeg kom at sige *Dahl* Lev vel! at han skulde mærke, hvor inderlig bedrøvet jeg var; jeg loe og spøgte, til jeg kom ud i den frie Luft, saa blæste der mig Sand i Øinene, saa de ganske løb i Vand. *Dahl* gav mig ved Afskeden nogle Tegninger til Erindring, og en Skizze i Oliefarve, for at jeg dog kunde sige, at jeg havde noget han havde *malet*; det hele Stykke var saa stort, at jeg kunde skjule det i den flade Haand. Næste Sommer, sagde han, seer jeg vist Danmark, og alle Venner og Bekjendtere, han gav mig Haanden til Levvel! »Det er paa dansk! og dette«, tilføiede han, idet han kyssede mig paa Kinden, »er paa tydsk! vi sees vistnok oftere i denne Verden«.

Jeg kunde ikke nu sige Levvel til *Tieck*, jeg maatte løbe om i Guds frie Luft, indtil de brogede Verdensbilleder rundt om igjen begyndte at afspeile dem i Hjertet og Tanken; thi disse ere som Havet, naar det der stormer, kan ingen Stjerne afspeile sig der, men seer man først de grønne Kyster, og Hverdagslivets rødtagede Huse vise sig i Fladen, saa er det ogsaa roligt igjen.

Tieck modtog mig i sit Arbeidsværelse, saae mig saa hjerteligt ind i Ansigtet med sine store, kloge Øine; jeg gjorde mig stærk, da jeg følte den nyligt dæmpede Veemod langt stærkere vende tilbage. Han syntes at have Godhed for mig, roste de af mine Sager, han kjendte, og da jeg ingen Stambog førte med, skrev han mig paa et løst Ark Papiir disse Linier til Erindring om sig.
»Gedenken Sie auch in der Ferne meiner; wandeln Sie wolgemuth und heiter auf dem Wege der Poesie fort, den Sie so schön und muthig betreten haben. Verlieren Sie nicht den Muth, wenn nüchterne Kritik Sie ärgern will. Grüssen Sie den theuren Ingemann und alle Befreundeten und kehren Sie uns bald einmahl frisch gesund und reichbegabt von den Musen nach Deutschland zurück.
Dresden, d. 10de Junius 1831.
Ihr wahrer Freund

Ludwig Tieck«

119

Jeg sagde ham Lev vel! Ingen Fremmede saae derpaa, og derfor turde jeg nok græde; han trykkede mig til sit Hjerte, spaaede mig en lykkelig Fremtid som Digter, og - tænkte vist, at jeg var et langt bedre Menneske end jeg er. Hans Kys glødede paa min Pande jeg veed ikke hvad jeg følte, men jeg elskede alle Mennesker; maatte jeg engang som Digter kunde skjænke Verden noget, hvorved jeg kunde vise den store Digter, at han ikke tog Feil af den Fremmede!

Klokken var 6 om Aftenen, da jeg med »Schnelposten« kjørte fra *Dresden;jeg* saae nu for sidste Gang den catholske Kirke og de bruhlske Terasser, idet vi foer forbi. Fra Augustusbroen søgte mit Øie hen over Elben til *Dahls* Huus, jeg troede at see ham i det aabne Vindue.

Snart laae ogsaa Neustadt bag ved os, Marker og Enge strakte sig paa begge Sider; vi vare ni i Vognen, og i dette Keglespil sad jeg, som Ni-Konge, i Midten; Gud veed, tænkte jeg, hvem Døden først rammer af os? Os alle bliver det da ikke paa eengang, men maaskee Hjørnekeglerne. I det ene Hjørne sad en ung russisk *Woivod;* han kom fra *Paris,* gik over *Dresden* og *Berlin* til *Bremen,* og vilde derfra til *Italien;* han holdt ikke meget af den korteste Vei! I det andet Hjørne sad en Englænder, der roste meget *Dannemark,* hvor han havde været, og sagde, at det manglede ikke andet, end at det skulde være engelsk, for at blive den første Perle i Europas Krone; men jeg takkede ham ikke for Complimenten. I det tredie en reisende Skuespiller, men hvorfra, veed jeg ikke, og i det fjerde, en ung Uldhandler med sin endnu yngre Kone, de kom fra Rhinegnen og skulde nu bosætte sig i *Berlin,* det var kun 14 Dage siden de havde Bryllup, og derfor kyssede de hinanden i et væk, legede med hinandens Hænder og citerede af *Don Carlos,* ellers var det meget gode Folk, der trakterede mig baade med Viin og Carbonade; den midaldrende Bedstemoder var med, jeg havde hende lige bag ved mig, og hørte hendes Jamren, da Egnen begyndte at blive flad; thi hun havde slet ikke den Idee, som *Jeppe Berg* og hans Naboer: at Jorden var flak, men den begyndte her at vaagne hos hende, paa denne hendes første Reise til *Berlin.* Selv sad jeg imellem en Præst og - - nær havde jeg sagt, en Præstinde. Jeg troer bestemt, det var »der Gott und die Bajadere!«

Her manglede altsaa ikke paa Selskab, Egnen var ogsaa skjønnere end den paa Lyneborg-Hede; men ingen Characterer udviklede sig ret, ingen Alfer legede her i Drømme, og den berlinske Sirok blæste 120 mig alt saa megen Prosa i Sjælen, at min hele Tilværelse paa denne Nat- og Dagreise blev ligesom de andre Vegetations-Menneskers, en bestandig Bølgegang i at sove og være vaagen; det Hele forekommer mig som en Drøm, hvori de otte Kegler, det vil sige Passagererne, staae som menneskelige Figurer uden Betydning, By fulgte paa By, medens den hele Egn, lidt efter lidt, gik over fra en fyldig, sundhedsblomstrende Natur, til den personificerede Svindsot. Kun enkelte Billeder træde ret frem af dette Drømme-Chaos. Jeg seer saaledes en flad Egn i den dæmrende Sommernat, hvor der laae en Kjøbstad, man kaldte den *Grosenhain*; der var en Kirke, hvor alle Vinduer og Døre vare tilmurede, det Hele dannede en huul Steenhvælving, hvor ingen kunde komme ind, og man fortalte, at det var skeet i Pestens Tid; her vare de Syge bragte hen, og da den sidste lukkede sit Øie, tillukkede man ganske Kirken, som man ikke siden turde aabne.

Jeg seer tydelig *Jüdebog* den fede Vertinde med det betydningsfulde Smiil over min Uvidenhed, da jeg pegede paa en Ridderfigur af Steen, som var anbragt udenfor, paa det gamle Raadhuus. Ethvert Barn kjendte jo *»der alte Mauritius«*, meente hun. Jeg var nok den første, der havde gjort hende dette forunderlige Spørgsmaal.

Jeg seer den verdensberømte Mølle ved *Sanssouçi*, der dreiede saa langsomt sine store Vinger, som kunde den af bar Storagtighed over sin Navnkundighed ikke længer gaae rundt, som de andre borgerlige Møller; men jeg fik dog her lidt Grønt for Øiet, her var endogsaa en Indsøe, lette Baade med hvide Seil gyngede paa Havelfloden. *Sanssouçi* hævede sig paa sine Terrasser og stirrede paa det stive *Potsdam*; det

saae saa militairt, saa snorlige ud. Jeg seer det store Slot med den lange Colonade, en Række af Piller, med de mange Grupper og Statuer, og de levende Soldater, der ogsaa saae ud som Statuer, smukt formede, baade af vor Herre og Skræderen, og ikke mindre vel dresserede af Corporalen.

Potsdam giver virkeligt en ret god Forsmag paa *Berlin*, kun har *Berlin* knap et grønt Straae uden for sine Porte, naar jeg undtager hvad der er drevet op ved Commando; men Byen selv er da ogsaa drevet op paa samme Maade.

Det var alt Aften da vi rullede ind paa dens Gader, der laae med deres hele Uendelighed foran og paa Siderne af os. Alt saae mig saa fornemt ud! Det imponerede ved sin Storhed, Alt var Rigdom og Pragt; alle Mennesker syntes mig endogsaa saa pyntede.
121

»Det er dog ikke Søndag i Dag?« spurgte jeg. Nei, det var Løverdag i Almanakken, men *Berlin* saae altid ud som det maatte være Søndag Eftermiddag.

Hvor skulde jeg her opslaae min Bolig? da svævede for mig den gamle Konge og »drey Tage aus dem Leben eines Spielers«, som vi alle kjende fra Capitlet om *Braunschweig. Luis Angely*, Oversætter af »drey Tage etc.« og Forfatter til mange Vaudeviller, eier i Berlin *»der Kaiser von Rusland«* er et af de første Hoteller; hvor kunde jeg altsaa være i Tvivl om at vælge et Sted Her vilde jeg, og her burde jeg tage ind.

122

XIII
Berlin. Adalbert von Chamisso. Theatrene. Thiergarten. Billedgalleriet. Reiseselskabet. Tre Dage af en Tyveknægts Liv. Fuglen. Ende paa Reisen.

Snorlige Gader, Palai ved Palai,
Man bliver træt af at gaae og at see,
Pæne Soldater - den første jeg saae,
Følte jeg gjennem mit Hjerte gaae,
Og jeg brød ud: »hvilken Krop, hvilke Been!
Gud, hvor det dog er en nydelig een!«
»Unter den Linden« Alverden gik,
(Det er dog smukkest i Kobberstik):
Gaderne støve, og Ungdommen med,
Ak, det gjør Øinene stor Fortræd!
Ægte berliner Witz finder man her,
Og den er kostbar, tro mig, især
Hvis den med »Schnellposten« skulde herfra,
Blev den for dyr ved sin Tyngde, ak ja!
»R« bliver snurret, man siger »mein Jott«,*
Ellers er Folket meget godt.
Byen -ja vendt paa kryds eller tvers,
Bliver for stor til at sætte i Vers.

Moral

Mærk dig: Moralen er saare fiin,
Som man faaer ud af det store Berlin!

Dette er Resultatet af min Flagren om den første Dag i Preussens Hovedstad, dersom det ikke er poetisk nok,

maa man erindre, at det er et ægte Berliner-Barn, født midt i Sandet! Jeg kan ikke gjøre ved $\frac{*}{-}$ 123 det, men Sandhed er det, *Berlin* behagede mig slet ikke! Alt er lagt an paa at frappere, dog ere Husene ikke høie, men trukne ud, for at Gaderne kunne være des længere; det var mig, som Theater-Decorationer; man sagde ogsaa, at Byen tog sig bedst ud om Vinteren, altsaa ved Lys; det er rimeligt! naar man kommer fra Bjergene, har seet disse Naturens Kjæmpebygninger, saa bliver dog hele denne Storhed her saa lille, de smukke Former behage vel Øiet; men det Hele staaer dog saa huult! og jeg kan nu eengang ikke ansee Formen - *venia verbo*! - for det Første.

Soldaterne vare som støbte, havde en vis Anstand, lignede næsten vore Officerer, kun vare de lidt større, end de fleste af disse.

Med et Anbefalings-Brev fra vor *Ørsted* besøgte jeg Digteren *Adalbert von Chamisso*; han er, som bekjendt, en Franskmand af Fødsel, har været Officeer, gjort siden, som Naturkyndig, en Reise Verden rundt, og er nu i *Berlin* ansat ved den botaniske Have. Jeg var meget begjærlig efter at see ham, Forfatteren til *Peter Schlemils* wundersame Geschichte; jeg traadte ind og - *Peter Schlemil* selv stod levende for mig, idetmindste den selv samme Skikkelse, der staaer paa Kobberet i Bogen. En høi mager Figur med lange, graae Lokker ned over Skuldrene, og med et aabent, godmodigt Ansigt; han var i en bruun Schlaffrock, og en Vrimmel af rødmussede Børn legede om ham. Med den inderligste Hjertelighed bød han mig Velkommen, og jeg havde nu een Bekjendt i den fremmede By.

Om Aftenen gav man i Operahuset *Webers*: *Oberon*; jeg var meget glad derover, og skjøndt jeg fik mig en Plads til »gesperter Sitz«, var jeg dog een af de første. Her var det jo, jeg ret skulde faae Idee om en Opera, see Decorationsmaleriet behandlet, som en Kunst for sig, og hvad Maskinerie kan være. Til Ouverturen raabte man *Dacapo*, Teppet rullede op, og medens den gjentoges paa ny havde man Leilighed til at betragte den pragtfulde Decoration og de nydelige Grupper. *Oberon* laae ikke her i en solid Seng, som hos os; nei, den hele luftige Hal var begroet med Lilier og i een af disse laae han i det gyngende Bæger, og rundt om i de andre Lilier stode smilende Genier, medens de mere voxne svævede om i lette, luftige Dandse. Enhver Decoration var saaledes et Kunststykke, ligesom ogsaa Arangementet af det Hele, men Maskineriet - *mirabile dictu* - Maskineriet var, i Forhold til Midlerne, slet. Jeg kalder det slet, at Skyerne blive paa Halvveien, saa Genierne maatte hjelpe dem paa Gled, at man, i den ellers herlige 124 Havdecoration i 2den Act, hvor Luften var skuffende tro, kunde oven for Luft-Tepperne see lige ind paa Loftet, naar man sad paa anden Bænk, midt for i Parkettet. Den hele Luftbelysning var her saa herlig, man saae Stjernerne lidt efter lidt komme frem, bare Loftet ikke var kommet med, saa havde det været velsignet! Med Forvandlingerne gik det ogsaa lidt galt, og i Havet ved *Astrakan* saae man en Maskinkarl gaae over Vandfladen, der frapperede mig meget, skjøndt jeg kjendte dette Experiment her hjemme fra. Man sagde mig ellers, at det aldrig var gaaet saa uheldigt, som denne Aften, at Maskineriet her var et sand Kunstværk, - det var altsaa et Uheld denne Aften, men jeg kan dog ikke lade være at anføre det; sligt kan altsaa dog finde Sted paa *Berlins* store Theater, hvor Midlerne ere saa mægtige, hvad skulle vi da sige om vort lille, hvor disse næsten ere ingen. En Madam *Walker*, født *Gehse*, første Sangerinde ved Hoftheatret i *Dresden*, spillede *Rezia*. Spillet -ja, jeg tør ikke træde frem som Kritiker, men ved de fleste Sangerinder kan man nok, ved dette, sætte et Spørgsmaalstegn. Hun neiede ogsaa paa tydsk Maneer hver Gang der blev klappet, og da hun ved Stykkets Slutning blev fremkaldt, var hun rørt, og det var vist naturligt, thi hun gav sig neppe af med *at spille*, hun sagde nogle Ord til os, om sin Taknemmelighed, og at hun kom snart igjen; dog hendes Sang var herlig. Hr. *Bader* spillede og sang *Huons* Parti; det er en smuk Mand, hos hvem jeg fandt baade Skuespilleren og Sangeren. En *Pas de deux* af Hr. og Madam *Taglioni*, samt af en Mademoiselle St. Romain og Hr. *Stullmuller* gjorde, hvad man her hjemme kalder det: stormende Lykke, og de fortjente vist dette Bifald.

Med Hensyn til Maskineri, gik det ellers heldigere i *Königstätisches Theater*, her var jeg nogle Aftener efter, og saae »ein grosses romantisches Zauberspiel von *Adolph Bäurle*, mit neuen Decorationen und neuer Maschinerie«, betitlet: *Lindane oder der Pantqffelmacher im Feenreich*. Det var et sandt Miskmask af Ingenting, en Vandsuppe farvet med smukke Melodier, og pyntet ud med Decorationer, som Boller og Grønt. Jeg troer næsten at have drømt noget lignende, idetmindste var her den løse Sammenhæng, som der sædvanlig er i Drømme. Af Melodierne udmærkede sig især en Grædeduet, en Spindevise og et stort Syngenummer, der vist var sammensat af en 40 forskjellige Melodier af Jægerbruden, den Stumme, Don Juan o.s.v., som Mademoiselle Hø, et udmærket Subject for Scenen, udførte. Jeg saae ellers 125 her de to bekjendte Komikere, *Schmelka* og *Spitzeder*, hvoraf den sidste udførte *»der Pantoffelmacher«*, en ærlig Borgermand, der paa sin Bryllupsdag faaer et Brev, at hans Fætter ligger for Døden og ufortøvet maa komme til ham, men derpaa, i Reisen gjennem Skoven, hvor han, paa Krähwinkler Maneer, fører en Veiviser af Træ med sig, bliver opsnappet af en Fee, der faaer ham saa kjær, at hun tilsidst giver ham sin Tryllestav, hvorved Tilskuerne da faae endeel Decorationer og Forvandlinger at see, lige fra: »Tivoli«, til en Dampvogn med Passagerer der seiler i Luften, og en heel Telt-Decoration, der springer ud af et Bæger.

I det tredie Theater her, det egentlige, saakaldte *»Schauspielhaus«*, fik jeg den gamle *Dewrient* at see, som *Onkel Brand*, i et Lystspil af samme Navn, efter det Franske; med den største Natur og Sandhed gav han denne Characteer, dette Bruushoved med det herlige Hjerte. Hans Udvortes, Spil og hele Costume gjorde et saa levende Indtryk paa mig, at det endnu er mig, som jeg længe havde levet med den gode Hr. *Brand*, som jeg i det virkelige Liv maatte have staaet i Forbindelse med ham; jeg kan ikke tænke mig *Dewrient* i nogen

anden Rolle, uden jo hans Onkel *Brand* maa skinne igjennem, og dog er dette ikke Tilfældet, han skal give sine Characterer megen Forskjellighed; *Schylock i Shakespears*: »Kjøbmanden fra Venedig«, nævner man, som hans første Rolle.

I en stor Stad er det saaledes ret behageligt, at der er flere Theatre at vælge imellem, men naar der gives gode Stykker samme Aften paa dem alle, kan man ogsaa komme i Kamp med sig selv, thi mere end høist to Stæder kan man jo da ikke gaae; dette følte jeg ret her en Aften; det franske Selskab gav, i »Schauspielhaus«, tre Vaudeviller af *Scribe*. 1) *La dévote*;) *la famille Riquebourg*, og 3) *Les premieres amours*; i »Charlottenburg« spilledes Lystspillet: *»der Fächer«* og Fossen *»der Nasenstuber«*; i »Königstätisches Theater« »das *Mädchen aus der Feenwelt oder der Bauer als Millionär*«, og i Operahuset havde de den berømte Ballet: *»die neue Amazone*«. Hertil kom endnu, at *Chamisso* havde inviteret mig med sig til *Thiergarten*, hvor han vilde indføre mig mellem *Berlins* skjønne Aander; jeg stod virkelig, som Herkules paa Skilleveien og - - fulgte *Chamisso*. I *Thiergarten* fandt jeg ellers slet ingen vilde Dyr, det var alle tamme Berlinere, meget godmodige og venlige Mennesker. Her var foranstaltet en lille Fest i Anledning af Digteren *Holtoys* Hjemkomst fra *Darmstad*, hvor han havde holdt 126 Oplæsninger, og hans Kone, der er engageret ved »Königstätisches Theater«, havde givet Gjæsteroller.

La Motte-Fouqué, Raupach, Clauren og *Streckfuss* vare alle paa Reise, ellers vilde jeg her have kunnet gjort deres Bekjendtskab, dog vare her endnu mange, hvem jeg ret glædede mig ved at træffe sammen med. Jeg fik Plads mellem *Chamisso* og *Zimroch*, en ung Digter, der havde vakt megen Opmærksomhed ved et politisk Digt: »drey Tage und drey Farben«, for hvilket han var bleven sat ud af sit Embede, men nød en almindelig Agtelse og ventede atter at blive indsat igjen. Her traf jeg ogsaa Digteren *Hoffmanns* Ven, den bekjendte *Hitzig* og gjorde Bekjendtskab med *Wilibald Alexis* (Häring) der med megen Inderlighed talte om Danmark, og de glade Timer han der havde tilbragt hos *Oehlenschlæger*. Det er en ganske egen, behagelig Følelse, i et fremmed Land at høre tale godt om sit Fædreland, da føler man først ret, at man dog er Been af dets Been, og Kjød af dets Kjød, saa at enhver Roes og enhver Dadel, der gaaer paa dette, ogsaa synes at tilfalde os, der dog kun er en lille Deel deraf; dog det gaaer vel her som altid, man sætter Fædrenelandet i den ene Vægtskaal og sig selv i den anden.

Aftenen foer hen, under Oplæsninger, Sang og Lystighed, havde jeg her eiet *St. Peters-Briller* eller von *Tütz's** microscopiske Glas, hvorved man kunde see ind i Folk, hvad de tænkte, da vilde dette Berliner Capitel blive det interessanteste i Reisen her mellem en Kreds af »[x][x][x][x][x] [x][x][x] [x][x][x][x][x][x]« da ville vi see hvorledes der i et Hoved spøgede en heel »Liebes Roman«, her et Bind nydelige Smaa-Digte, der Politik, her Polemik, der - - - ja her var vel ogsaa et Hoved, som slet ingen Ting havde.

Her var ellers meget, der ganske flyttede mig hjem i Danmark, især den inderlige Kjærlighed, hvormed de nævnede deres Konge, og hvis Skaal var een af de første vi drak.

Først sildig ud paa Aftenen skildtes vi ad Natten bragte Søvn og Hvile, og den næste Dag nye Ting, jeg endnu ikke havde seet.

Museet staaer kun aabent visse Dage om Ugen, men for Fremmede tilstædes der til enhver Tid Adgang, naar de kun vise *Castellanen* deres Pas. Bygningen har noget imponerende for Øiet, en høi Trappe indtager næsten den hele Façades Bredde, Colonner og Buer reise sig *–127 smukt der oppe, hvor man træder ind i en Rotunde, ziret med Antikkere, en Suite af Værelser aabne sig med disse herlige Alderdoms Levninger. Smag og Elegance udmærker det Hele. En Trappe høiere træder man ind i det store Billedgallerie, der i kongelig Pragt overgaaer baade det i *Dresden* og i *Kjøbenhavn*, men i Værd derimod ikke maaler sig med disse.

Gulvene vare polerede, og Tjenerne i nye, sølvtredsede Liberier stode ved Dørene; iøvrigt fandt man her Malerier af de første Mestere, kun var det mig paafaldende, den Mængde af hæslige Ideer jeg her fandt udført. Saaledes var der af *Jeronimus Bosch* tre sammenhængende Stykker, der forestillede: Skabelsen, Dommedag og Helvede, hvor Dommedag fremviiste saa fæle Billeder, at jeg ikke gider udpege dem i deres hele Væmmelighed Jeg stødte paa flere end et Christus-Hoved af *Hughe van d'Goes*, der vistnok kunne gjælde for Mesterstykker, som grebne lige ud af Naturen, men her var den udført indtil Ækelhed. Tornekronen var trykket Forløseren dybt ind i Hovedet, saa de store Bloddraaber trængte frem; enhver Aare var svulmet, Læberne selv sorteblaae, og tunge Sveddraaber laae, i væmmelig Naturlighed, over det hele Ansigt. Det havde mig noget Oprørende. Det er det poetiske i Smerten, Maleren skulde udtrykke, ikke det prosa Hæslige! - jeg kan ikke glemme de fæle Billeder; de staae mig endnu langt mere levende, end *Guido Reni's* »Fortuna«; van *Dycks* »den hellige Aands Sendelse«, og *Michel Angelo's* »Christi Begravelse«, jeg her saae.

Fem Dage i det store *Berlin* flyve hen som en Nysen, man veed kun i Grunden, det begyndte og fuldendte; dog fik jeg nok af de Mile lange Gader, den velsignede Støv, og den megen Berliner-Witz der tidt bragte mig til at tænke paa den kjøbenhavnske Kjældermands Syge, der i Vinter grasserede hos os. Paa Politikammeret, hvor jeg maatte personlig melde mig før min Afreise, spurgte man mig ogsaa, efter at have seet i mit Pas, at jeg var født i *Pyen*: om jeg var en *Finlænder*?

Chamisso var den sidste jeg sagde Levvel! paa hans Bord fandt jeg en Mængde gamle Venner: *Tristan og Isolde, Keiser Octavianus*, *Peder med Sølvnøglen* og den *skjønne Magdelone*, og jeg kunde mærke paa dem, at de vidste her mere end jeg, de saae mig saa smilende ud, maaskee havde Digteren lovet at give dem nye Klæder og nye Manerer, at de kunde igjen komme ud i Verden og det i godt Selskab. Før vi 128 skikkes ad, skrev Digteren mig dette lille Impromtu til Erindring, som jeg her vil hefte til mit Skyggebillede *af Berlin*.

O lasset uns in dieser düstern, hangen Zeit,
Wo hochanschwellend donnernd der Geschichte Strom
Die starre, langgehegte Eisesdecke sprengt,
Das neue Leben unter Trummern bricht hervor,
Und sich in Stürmen umgestalten will die Welt,
O lasset uns, ihr Freunde - rings verhallt das Lied
Und unserm heitern Saitenspiele lauscht kein Ohr -
Dennoch die Göttergabe des Gesanges treu
Im reinen Busen hägen, wehren, dass vielleicht
Wir hochergraute Barden einst die Sonne noch
Mit Hochgesang begrüssen, welche das Gewolck
Zertheilend die verjüngte Welt bescheinen wird
Prophetisch, Freunde, bring ich dieses volle Glas
Der fernen Zukunft einer andern Liederzeit.

Hjemveien gik gjennem Brandenborger-Thor, jeg kastede et Levvel til Seirens Gudinde, der med sine stolte Malmheste havde seet ganske andre Scener end jeg. I sine unge Dage skal hun have været stillet saaledes, som om hun kjørte ud fra *Berlin*, men da hun virkelig gjorde Alvor af det, og tog endogsaa lige til *Paris*, lod man hende transportere tilbage og opstille med Ansigtet ind imod Byen, og det er vist ogsaa bedre, at Seiren drager ind i en By, end den skal drage ud af den.

Mit Reiseselskab bestod denne Gang af en Bager, to Møllerbørn, det vil sige en han og en hun, den sidste kunne vi kalde »die schöne Müllerinn«; desuden var der en gammel Gouvernante og en -ja, enten var det en ægte Skrædder, eller en uægte Poet, maaskee begge Dele tilsammen. Vi glædede os alle over de grønne Træer saalænge vi havde nogen at see paa, over det smukke Sommerslot *Charlottenburg*, hvor Floden *Spree* slyngede sig mellem en grøn Eng, der strax igjen forsvandt for Sand og Granpartier.

Spandau hilsede os med sine høie, gamle Mure; næsten alle Indvaanerne der, idetmindste de vi saae, vare i Soldater-Uniform; Preussen er virkelig et Soldaterland, hvor *Berlin* er den store Gaserne; jeg lagde ellers Mærke til en gammel spandauer Graaskjæg, der lænede sig op til Rækværket ved Floden; han kunde vist have fortalt mangt et 129 Krigs Eventyr, viist for vort aandelige Øie mangen Kamp i de dybe Skove og paa de uoverseelige Sletter. Han nikkede os venligt »god Morgen!« og vi rullede bort fra den gamle By.

Solen brændte som Ild, og Egnen begyndte at vende sin slidte Side udad; det var som vi kjørte over et Landkort, saa flad laae det Hele, ja tilsidst krøb den skjønne Natur ind i et Græsstraae, der hist og her pippede frem. Bageren, som leed uhyre af Hede, og Frygt for *Cholera*, pustede og stønnede. Han førte en 5 à 6 Flasker Viin med, hvorpaa var noget, han kaldte Choleradraaber, og som han tømte den ene efter den anden, først gav han sig til at jodle af Fortvivlelse, det klang som et radbrækket Jammersskrig, tilsidst, da Flaskerne bleve mere luftige, blev han ogsaa ganske poetisk og gav sig til at declamere, det var nogle »frygtelige Digte« om Døden, Satan og den hvide Kone. Alt gik i een Tone.

Nu kom Solen ind i Vognen med, for at see paa denne Herlighed, Veien begyndte at støve, saa at vi maatte trække Vinduerne op; der sadde vi nu, 6 Sjæle i 6½ Legeme, thi Bagerens kunde godt gjælde for halvandet. Han kom i Affekt, de klare Vanddraaber trængte frem i hans Ansigt, hans Nabo, den unge poetiske Skræder, sad bleg af Varme og sagde ved hvert Vers: »jöttlich!« Den gamle Gouvernante saae saa fornem ud og lugtede i et væk til en Citron, medens jeg forsøgte paa alle Maader at strække mine arme Been, som jeg borede ind mellem »die schöne Müllerinn« og hendes Broder, der sov og nikkede i Søvne, som to Koblommer paa Marken naar det blæser lidt. Bageren tog det for Bifaldsnik, og hævede Stemmen endnu stærkere, da foer der et kulsort Hoved, med Bjæf og Skrig, ud af Gouvernantens Sypose, her var hendes Hund gjemt, da ingen Hunde maae komme i Vognen, den havde forholdt sig rolig den lange Tid forud, men tabte nu Taalmodigheden; den gav nogle Bjæf, saa de sovende Sødskende, og vi andre halvdøde foer op i Vognen og joge alle Hovederne ind i det store Næt, der hang under Loftet med vore Stokke, Paraplyer og andre Smaasager. »Die schöne Müllerinn« havde ogsaa stukket et stort Papir derop med hvidt Puddersukker, der nu brød løs, og overøste den arme Bager, der i Ansigtet saae ud som et levende Kildevæld. Til Lykke vare vi tæt ved en By, jeg troer, *Peesin*, her fandt han da Trøst og vi andre Præliminærerne til at hvile sig, det vil sige, fik sat os ned, saa blæste Postillonen, og vi stuvedes igjen ind i vort vandrende Fængsel. Bageren talede nu ikke længer i Vers, men ved 130 Idee-Association kom han fra Gouvernantens Hund til *Göthes Faust*, hvor især Hunden havde været forbandet god; han havde seet dette Stykke i *Berlin*, og satte det ligesaa høit, som *Rollas Død*, der var hans Favorit-Stykke, thi han havde engang i sin Ungdom været med i det, som en Vildmand. »Die schöne Müllerinn« og jeg underholdt os med at tale om de forskjellige Slags Oste, og jeg steg temmelig i hendes Agtelse, da jeg lærte hende Maaden at tilberede fyensk Skjørost. Det

gik imidlertid fort i susende Galop, og hver Gang jeg tittede ud af Vognen, saae jeg hvidt Sand og sorte Granskove, saa at den eneste poetiske Blomst, der her kunde fremspire i mit Hjerte, var denne preussiske Sandblomst.

Ja, *Preussen* var et deiligt Land,
Ifald der var lidt mindre Sand,
Og flere grønne Skove!
Dog nu - nu skrive alle Mand,
Thi trænger man jo ret til Sand,
Og Sandet bør man love.

Ja, skrev man end i tusind Aar,
Saa raskt, som nu til Dags det gaaer,
I det Uendelige,
Og *Preussen* stod, som Sandhuus her,
Var der dog Sand nok til Enhver,
Og det vil meget sige!

Den »jötliche« Skrædder sad vist ogsaa i poetiske Tanker, men da han havde faaet Plads mellem Benet og Kjødet, det vil sige, Gouvernanten og Bageren, maatte han skyde Svanehals, for at see gjennem Vinduet, og da vi just kom forbi en stor Tidsel, der her stod som et Frugtbarhedens Symbol, lispede han, med et Blik paa Bageren, som han vilde vise sit Bekjendtskab til Literaturen:

»Roslein, Roslein, Röslein roth,
Roslein auf der Heide«.

Men standsede derpaa meget forlegent og saae ned paa sit Lommetørklæde, som han legede med, idet han formodentligt frygtede, at 131 Bageren skulde ansee dette Udbrud for en Alusion paa sig, thi han sad ogsaa her i Sandet, med et Ansigt rødt og rundt, som en »Roslein roth, Roslein auf der Heide«.

Vi kjørte bestandigt fremad; det var som et evigtgrønt Stykke Cattun, med hvide Pletter, var udspændt i Karretvinduet, ingen Afvexling i den hele Egn. Gud give jeg nu havde sidste Act af: »*drey Tage aus dem Leben eines Spielers*«, som jeg gik fra, den kunde have gjort godt her. Vi kom forbi et Sted, hvor der i gamle Dage havde staaet en Galge, men dette Phantasiestykke var da ogsaa borte, jeg maatte da selv til at skabe, og saaledes fremstod:

Tre Dage af en Tyveknægts Liv

Den første Dag -jeg husker det godt!
Det var paa Marken, foran et Slot,
Man hængte Een i en Galge der;
Og det var min Fader, denne her.
Min Moder man ind i Hullet jog,
Men dirke hun kunde det selle Skrog,
Hun løb til Skoven, mig tog hun med,
Og vi kom begge ret godt afsted
Den Gang var jeg kun en Unge.

Den anden Dag -ja Tiden jo gaaer!
Da var jeg saadan en nitten Aar.
Jeg blev forlibt -jeg var ei klog!
Nær havde jeg blevet et ærligt Skrog.
Hvad Kjæresten vilde, det vilde jeg med,
Men hun gjorde Nar af min Kjærlighed,
Hun var som de andre af Evas Slægt,
Jeg blev da igjen en Tyveknægt,
Og det skal jo nogen være!

Den tredie Dag - ih nu, lad gaae!
Jeg maa vel slægte min Fader paa.
Af Sult min Moder forlængst gik bort,

Men jeg, jeg gjør det nu mere kort -
Lidt høit jeg hele mit Liv har tænkt,
132 Nu kommer jeg høit - nu bliver jeg hængt
Maaskee min Kjæreste seer herpaa,
Hun er her med Manden og alle de Smaae,
At see hvor Tyven kan dingle!

Den dunkle Nat bragte os da et Eventyr, eller rettere, en comisk Scene, kun Skade, at den var mere dramatisk end episk, og altsaa ikke saa godt lader sig fortælle, som udføre. Udenfor en af de smukke to Etages Gjæstgivergaarde, med riflede Piller i Muren og smukke Façader, man finder paa Veien mellem *Berlin* og *Hamborg*, holdt vi stille for at skifte Heste. Vi stege alle, paa Gouvernanten og hendes Skjødehund nær, ud af Vognen, for at vederqvæge os i den pyntelige Gjæstestue. Den gamle Dame faldt imidlertid i Søvn, drømte maaskee om sin grønne Ungdom, da ogsaa hun var en Rose, thi enhver Hyben har jo været denne Blomst. Endelig vaagner hun, der ere ingen uden hun og Hunden i Vognen, hun stirrer ud, alt er mørkt og dødsstille, intet Lys skinner gjennem Vinduerne paa Gaarden. Hestene er spændte fra Vognen, ingen Mennesker ere herude, hun udstøder et Skrig, man er reist bort og har glemt hende, midt i det preussiske Sand, ene sidder hun her midt paa Landeveien, i den mørke Nat!

Vi vare alle inde i Gjæsteværelset der vendte ud til den modsatte Side af Huset, der var ikke bleven spændt for endnu, eftersom vi skulde hvile her endnu nogle Minuter; vi hørte Skriget og foer nu alle ud af Huset for at hjælpe, vi styrtede til Karreten, reve Døren op; men nu blev hendes Skræk større, thi hun troede at det var nogen, der vilde overfalde hende. Hun skreg, Hunden gjøede, og vi raabte hverandre i Munden, for at faae en Forklaring, som det da ikke blev saa meget let at erholde.

Snart rullede vi igjen afsted! - De preussiske Veie ere herlige, det er, som kjørte man paa et Stuegulv, men Egnen -- jeg troer man, i en geometrisk Proportion bedst, kan gjøre den tydelig.

De preussiske Veie forholde sig til Egnen her, som Egnen mellem *Hamborg* og *Lübeck*, til Veien der. Det er rigtignok haardt sagt, men det er ogsaa haardt at maatte see saa meget Sand, og ikke mindre, at kjøre mellem *Hamborg* og *Lübeck*.

Endelig kom vi da til *Mechlenburgs* Grændse! Landet her er en smilende Oase, midt i Ørkenen. Her saae vi atter ordentlige Træer, Ege 133 og Bøge; Kornet bølgede paa Marken; jeg drømte mig midt i Sjælland

Ludwigslüst med sit Slot, sin store Hauge og de brede Alleer laae for os. Et Vindue stod aabent i Gjæstgivergaarden, hvor vi droge ind, en Spurv satte sig paa det, og qviddrede lystigt -jeg veed ikke hvad, men baade Fuglen selv, og Organet jeg hørte, forekom mig bekjendt, det var bestemt den samme lille Person, der den sidste Morgen jeg var i *Dannemark* qviddrede udenfor mit Vindue, men som jeg den Gang heller ikke forstod; skulde det være en Recensent?

Gjerne vilde jeg nu male, baade i Vers og Prosa, hvorledes vi fra *Ludwigslüst* foer igjennem den ene By efter den anden, hvor der i Grunden intet var at see, men det kunne vi da, i alle Tilfælde selv bøde paa; gjerne vilde jeg tegne den romantiske Egn ved *Lauenborg*, hvor der rigtignok, hverken vare Skove eller Floder, Bjerge med Viinranker og Ruiner, og dog var den romantisk. Det var uhyre Sandbanker, og atter Sandbanker! det saae ud, som Havet nyligt var skyllet bort og havde efterladt disse. Snart var Veien saa bred, at den ikke selv vidste hvor den egentlig endte, snart løb den ind mellem disse hvide Bjerge, hvor Vognen sank dybt i og kom næsten ikke af Stedet. Betænk desuden, at det var Maaneskin, og at vi ikke saae eller hørte til et levende Væsen udenfor os. Som sagt, jeg vilde male dette, jeg vilde male *Hamborg* og *Lübeck* paa Tilbagetouren, nu jeg er kommen i Ro, indenfor *Kjøbenhavns* Volde, men idet jeg griber Pennen, sidder igjen den lille Fugl udenfor Vinduet og qviddrer, ligesom før jeg reiste bort, og som den qviddrede i *Ludwigslüst*. Jeg troer endogsaa den siger det selvsamme; det er nu tredie Gang. Det maa være en Recensent, for han sætter mig i slet Humeur! Der komme altsaa ingen Skyggebilleder flere, ikke engang af det herlige Hav, der heller ikke var i godt Humeur, da jeg tog hjem, men det klædte det godt, dette mørke Blik, den raske Kuling, der greb i Seilet, og hvirvlede den sorte Røgstøtte op i Luften; *Kjøbenhavns* Taarne hævede sig foran os, de saae mig saa spidse, saa satiriske ud, som vare de et Billede paa de Penne, der maaskee ville kradse paa mine Skyggebilleder.

Maleren gaaer ud i Guds Natur, afridser sig der, det enkelte Træ, det enkelte Blad, der ved sin Skjønhed eller særegne Characteer tiltrækker sig hans Opmærksomhed, samler sig saaledes en Mængde Studier, der siden anbringes i hans Compositioner. Digterens 134 Skizzebog, er derimod hans eget Hjerte, her afpræge sig de store Livsbilleder, der siden fremtræde i hans Værker. Jeg har, med det bedste Sindelag, bragt mine Venner og - Uvenner, *disse* løse *Skizzer*, disse Skyggebilleder af en lille Reise paa 6 Uger. Saaledes som jeg saae hver Enkelthed, bringer jeg den, før det Hele nu snart smelter sammen, kun til et eneste Stykke i mit Liv: et smukt Sommerlandskab med det blikstille Hav, de fremmede Lande med deres Mennesker og de høie Bjerge, med Skovene mellem de lette Taageskyer.

Endnu qviddrer Fuglen udenfor, ikke en ærlig Sang kan den synge, nei kun pippe og hugge er alt hvad

den kan. Nu vil jeg strax afbryde, men dette »Levvel«, er noget ganske Egent; det er underligt, saaledes at lade sine Tanker og Drømme flagre ud i Verden! mangen Een vil vist finde, at jeg virkelig gav hvad jeg saae og følte, medens Andre tage Billederne frem, som var det en Skolestiil de skulde gaae igjennem for at finde Feilene! her er en Streg for krum, her een for lige, her er glemt et Comma, o.s.v. Bitterhed, Fornemhed og Strænghed, ere den unge Digters Opdragere! tre saadanne Mestere, maae jo ret kunde bringe noget frem, eller - - udslette det hele.

Mangen lille Fugl, der synger i Skoven, vilde sikkert, dersom den saaledes skulde staae Skoleret hver Gang den sang, snart tie og sørge sig ihjel bag de grønne Hække, men Digteren - -

Ei Roes, ei Dadel standse maa hans Flugt,
Ved Storm og Solskin bliver Blomsten Frugt!

135

Efterskrift og noter

JOHAN DE MYLIUS

136

Efterskriften er skrevet til nærværende udgave, mens noteapparatet i noget anden skikkelse oprindeligt blev udarbejdet til en japansk udgave af H.C. Andersens romaner og rejseskildringer (i oversættelse ved prof. Tetsuro Suzuki; Tokyo 1986 f.). Under udarbejdelsen af noterne har jeg haft god assistance af stud.mag. Gert Jessen.

137

Efterskrift

Der er en Andersen før Andersen - sådan at forstå, at der bagom den kendte Andersen med eventyrene og romanerne skjuler sig en anden og yngre Andersen, en fremadstræbende og ambitiøs forfatter med antennerne ude efter alt det nye i tiden, rastløst producerende i forskellige genrer, ivrigt optaget af at placere sig i tidens medier.

Denne Andersen var alt andet end naiv. Tværtimod var han ganske udspekuleret, når det gjaldt om at skaffe sig adgang til det gode litterære selskab. Han gjorde sig store anstrengelser for at få det blå stempel af tidens førende kritiker og teaterdigter, Johan Ludvig Heiberg. Sin debutbog *Fodreise* (1829) fik den unge Andersen anbragt smagsprøver på i Heibergs tidsskrift *Kjøbenhavnsjlyv en de Post* og sikrede sig dermed forhåndsinteresse for bogen, der da også blev godt anmeldt af - bl.a. Heiberg.

Detaljer om H.C. Andersens strategi over for den frygtede og beundrede Heiberg skal ikke berøres her. De er pikante nok, men hører hjemme i anden sammenhæng.

Derimod kan der føjes et par andre streger til billedet af den fremstormende digter. Han placerede med mellemrum sit navn i avisen ved at skrive vers og oversætte småstykker af aktuelle tyske digternavne - altsammen til *Kjøbenhavns-Posten.* Han udgav en samling elegante og stemningsfulde vers med den forjættende titel *Phantasier og Skizzer* (1831). Han gik i Heibergs fodspor med vaudevillen *Kjærlighed paa Nicolai Taarn* (1829), fik brygget endnu en samling *Digte* (1830) sammen og brillerede her også med et prosaeventyr i den ironisk-romantiske stil. Det hed »Dødningen« og kendes i en senere helt omarbejdet version som »Reisekammeraten«.

Intet mindre end sine *Samlede Digte* nåede den unge himmelstormer kun fire år efter sin debut at præsentere den undrende læseverden for. Det var i 1833, samme år som han rejste ud på sin store Europarejse. Ved dette *andet* skelsættende skridt ud i verden efterlod han sig endda i manuskript sine erindringer, den såkaldte *Levnedsbog*, der først blev fundet og udgivet i dette århundrede.
138

Det var således en ganske selvbevidst og foretagsom digter, der i 1831 hævede sine spareskillinger og drog sydpå på sin første udenlandsrejse. Og den bog, der kom ud af det, *Skyggebilleder*, blev kulminationen

på forfatterskabets tidlige fase, en velskrevet og begavet bog, farverig og fuld af poesi og humoristiske indfald. Ret en genialskbog!

Indvielsen

Rejsen og den bog, der kom ud af den, har begge en central plads i H.C. Andersens udvikling som forfatter. Selv om man plejer at sige, at først med eventyrene fandt Andersen sit egentlige felt, så må man i sandhedens interesse tilføje, at med *Skyggebilleder* blev han digter og ikke kun en begavet ordmager.

At tage til Harzen og det sachsiske Schweiz (dvs. ned til Dresden) var ikke bare at begive sig ud på en turistfærd Det havde helt andre overtoner. For den tilpassede nykøbenhavner, som Andersen var, betød denne rejse et møde med naturen. Debutbogen *Fodreise fra Holmens Canal til Østpynten af Amager i Aarene 1828 og 1829* var så afgjort et stykke »bylitteratur«. Både i den direkte forstand, at emnet var byen, og i den forstand, at bogens karakter af »litteratur på litteratur« gjorde den til en bog for hovedstadens smagende publikum, der da også vidste at påskønne den. Naturen glimrede i det store og hele ved sin fraværelse. Byens ånd, ironien og den lette satire, var bogens ånd.

Med *Skyggebilleder* træder man ind i en helt anden verden. Rejsebeskrivelsen kunne have været holdt i samme stil som *Fodreise*, og skal man tro forfatteren, havde han oprindelig haft planer, der gik i den retning, som skrevet står i 1. kapitel:

Det skulde saaledes være et Reise-Drama med Ouverture, Prolog og Mellemacter. I Mellemacterne skulde Publikum være satirisk, men i Prologen vilde jeg selv være det. Ouverturen maatte blive for fuldt Orchester; det forsamlede Folk paa Toldboden vilde jeg bruge som tyrkisk Musik, Bølgerne skulde spille et brusende 139 Crescendo, og Fuglene og de unge Damer paa Langelinie, udtone Afskedens bløde Adagio (s. 9-10).

Dette anslag, skrevet med baggesensk verve, var tilsyneladende udgangspunktet, en *Fodreise* fortsat til Bloksbjerg og kunstens Mekka, Dresden.

Men rejsen gjorde alle forsætter til skamme: »en ny Verden aabnede sig mellem Bjergene for mig, Guds herlige Natur omgav mig, der var slet ingen paatagen Originalitet, og dog saae den ganske original ud, idet den kun var sig selv« (s. 10).

Som man ser, den forsorne tone er ikke forsvundet, vittigheden spiller på læberne, men følelserne er bevæget af noget nyt Naturen er blevet rejsens store opdagelse, og om den handler betydelige dele af bogen. Her er forrevne bjergpartier, slugter, brusende floder, harpespilleren i skoven, den idylliske vandmølle i dalen, hvor møllerdatteren synger om sin kærlighed.

Det er en romantisk natur, Andersen møder, og ordet romantisk er et af *Skyggebilleder*'*s* kerneord, ofte brugt, og netop i reglen i forbindelse med beskrivelser af naturen.

Men Andersen fortæller ikke kun om den natur, han konkret ser og oplever. Han skildrer en natur, der ikke bare er natur, men også *litteratur*. Møllen, der maler i den dybe dal, harpespilleren på vandring gennem skoven med sin harpe - det er muligvis sande og konkrete oplevelser, men de er lige så meget taget ud af tidens litteratur. Møllen og møllerdatteren - det er jo Wilhelm Müllers romantiske møllerdigte, i dag bedst kendt til Schuberts musik: sangkredsen *Die schöne Müllerin*. Og harpespilleren er en gammel bekendt fra Goethes *Wilhelm Meister* og de tyske romantikeres fortællinger, hvor Goethes figurer fik et uventet efterliv.

Det lader ane, at Andersens rejse var en pilgrimsfærd Mottoet for den kunne have været det velkendte citat fra Wieland: »Hinaus ins alte romantische Land«. Det er de tyske romantikeres bjergnatur og middelalderbyer, Andersen især opsøger på sin første udlandsrejse. Et landskab, der er levende aftryk af sagn og eventyr, hvor alt fortæller historie(r), og hvor uendeligt udsyn mod fjerne bjergslotte veksler med dystre og ængstende indtryk.
140

Som afslutning på rejsen og kontrast til den vilde natur står mødet med storbyen Berlin, hvor sandet blæser én i øjnene, og berlinerviddet spiller, tungere end københavner-viddet, men alligevel!

I H.C. Andersens forfatterskab markerer *Skyggebilleder* opdagelsen af den romantiske natur. Rejsebeskrivelsen er en dannelsesrejse, en hjemgang til en litteratur, der havde genindsat naturen i dens rettigheder. Herfra er vejen banet til de farverige naturbeskrivelser i romanerne *Improvisatoren* og *Kun en*

Spillemand. Men også til de romantisk tonede naturstemninger i en række eventyr som »Reisekammeraten«, »Den lille Havfrue«, »De vilde Svaner« og »Klokken«.

Den romantiske streng i Andersens forfatterskab bliver første gang stemt på denne rejse, der på mere end én måde har karakter af initiering, indvielse. Ikke blot en indvielse til den romantiske natur, men også til det at være digter.

Rejsen går gennem den emotionelt ladede natur frem mod den absolutte kulmination, der ikke er et landskabeligt højdepunkt, men et litterært: mødet med *den* tyske romantiker frem for alle - eventyrdigteren Ludwig Tieck.

Mødet med Tieck i Dresden er det punkt, som alle bogens linier stræber hen mod Det har samme vægt som Oehlenschlägers møde med Goethe, men markerer et skift i interessen fra det klassiske til det romantiske. Kontrasten Tieck-Goethe måtte springe en samtidig læser i øjnene, for kort før *Skyggebilleder* havde Oehlenschläger skildret sit møde med Goethe i sin tyske *Selbstbiographie* 1829 (udgivet i forbindelse med den tyske 18-binds udgave af Oehlenschlägers *Schriften* 1829-30), der året efter overførtes til dansk under titlen *Levned*.

Med dette møde far rejsen sin sande karakter af hjemgang, af dannelsesrejse. Her far Andersen ridderslaget, erkendes som digter. Det viser sig, at Tieck kender hans *Fodreise*. Andersen er nået frem, han er svane blandt svaner.

Ved denne digterdåb knyttes der også tråde bagud til dansk romantik og til Andersens egne tidlige læreår, da han vandrede fra Slagelse til Sorø på besøg: Ved visitten hos Tieck medbringer Andersen en hilsen fra Ingemann samt dennes nyeste eventyr.

Nu skal man ikke tage fejl af denne bekendelse til romantikken og det romantiske. Først og fremmest fungerer den som en markering af Andersens egen indvielse som digter. Med *Fodreise* havde han gjort 141 indtryk på Heiberg og gjort lykke blandt publikum. Han var blevet et navn. Men adgangsbilletten var dyrt betalt. Som det klart fremgår af *Fodreise*, var denne bog blevet til ud fra en hektisk og ensidig opdyrkelse af en spillende, drillende storbyintelligens, vaklende mellem det studentikose og den suveræne romantiske ironi. Andre sider af jeg'et og af kunsten fandt ikke udtryk her. Følelserne blev vist frem i komisk dressur. *Skyggebilleder* derimod er det egentlige digteriske gennembrud Her er ironien og sansningen, intelligens og følelser kanaliseret ind i et fælles leje. Her bliver Andersen til som digter, fordi han på rejsen til det romantiske Tyskland fik naturen foræret. Naturoplevelsen var den katalysator, der satte processen i gang, åbnede for følelsen og for den ægte fantasi (i modsætning til *Fodreises* fantasiækvilibrisme).

Der er ingen tvivl om, at H.C. Andersen har oplevet Tysklandsrejsen som en åbning, følt, at nye kilder blev tilgængelige for ham som digter. Og det gav ham en ny styrke, gav ham en selvbevidsthed om, hvad det er at skabe poesi.

Hvor Andersen i *Fodreise* gjorde alt for at leve op til Heibergs formæstetik, så vidt at bogen egentlig handler om sig selv, om den skriveproces, der fremmaner *Fodreisen* af intet, og så vidt at det afsluttende kapitel er ren form uden gran af indhold - dér tager han i *Skyggebilleder* utvetydigt afstand fra den heibergske position. Det kommer ind i forbindelse med oplevelsen af kontrasten mellem den storladne romantiske bjergnatur og storbyen Berlins kunstige, kulisseagtige virkelighed, »lagt an paa at frappere«. Heiberg - eller litteraturen i det hele taget - nævnes ikke i sammenhængen, men meningen er klar for de indviede:

naar man kommer fra Bjergene, har set disse Naturens Kjæmpebygninger, saa bliver dog hele denne Storhed her saa lille, de smukke Former behage vel Øiet; men det Hele staaer dog saa huult! og jeg kan nu eengang ikke ansee Formen - *venia verbo*! -for det Første (s. 123).

Det havde Andersen som bekendt udmærket kunnet to år tidligere i *Fodreise*. Reservationen over for den heibergske formæstetik - noget der skulle blive mere og mere udtalt senere i forfatterskabet, udtrykt 142 bl.a. i eventyr som »Nattergalen« og »Klokken«, men som her første gang formuleres - er ikke et udtryk for, at én gang ankommet på parnasset ved Heibergs hjælp mente Andersen at kunne stå på egne ben og vendte utaknemmeligt sin rådgiver ryggen. Årsagen er at finde dels i den heibergske skole selv, dels i at Andersen vitterligt er nået til ny indsigt. Hvad det første angår, så havde Henrik Hertz i 1830 anonymt udsendt sine *Gjengangerbreve*, der tydeliggjorde Heibergs æstetiske felttog for den strenge og kritiske smag bygget på formen som det bærende princip i kunsten. *Gjengangerbreve* indeholdt et perfidt angreb på H.C. Andersen, hvad der længe nagede ham, helt frem til 1836, hvor han replicerer direkte i romanen O. T. Dette angreb har naturligt nok skudt en breche ind mellem Andersen og Heiberg, fået Andersen til at søge sit eget i stedet for at prøve at leve op til Heiberg. Samtidig har rejsens oplevelse af den romantiske natur løst op for det bundne. Andersen fandt sig selv som digterev bekræftet heri af sit møde med Tieck.

En ny selvbevidsthed blev vundet, og den udtaler sig stærkt i rejsebogens afsluttende verslinier om digteren:

Ei Roes, ei Dadel standse maa hans Flugt,
Ved Storm og Solskin bliver Blomsten Frugt!

Fremstillingen af den ynkelige, skvattede digter Andersen, som har en tradition lige fra Kierkegaards kritik af *Kun en Spillemand i Af en endnu Levendes Papirer* (1838) og op til Per Olov Enquists frie fantasi over litteraturhistoriske modeller i *Fra regnormenes liv*, harmonerer dårligt med den digteriske selvbevidsthed, der udtrykkes i *Skyggebilleder*. Her er jo netop den positur, som Kierkegaard efterlyste: »Geniet er ikke en Praas, der gaaer ud for en Vind, men en Ildebrand, som Stormen blot udæsker«. Helt ned i dele af billedet (stormen) er der nærhed mellem *Skyggebilleder*'* digterforståelse og Kierkegaards senere krav. Men billedet afslører også en væsentlig forskel, forskellen på den, der føler digtningens lidenskab uden at kunne forløse den (den fortærende brand), og den, der ikke kun kender fødslens smerte (tandpinen, som HG Andersen meget senere kaldte den i en historie), men også forløsningen, kender væksten og fuldbyrdelsen (blomsten der bliver frugt). Andersens nye selvbevidsthed som digter, 143 bekræftet som den blev af den romantiske pilgrimsfærd, overskrider ikke naturens grænser.

Den ny æstetik

Bekendelsen til det romantiske landskab og digterindvielsen ved mødet med romantikkens hovedskikkelse, Tieck, skal da ikke uden videre tages som en bekendelse til *romantikken*. Der er ganske vist tale om en markering af et romantisk valgslægtskab modsat Oehlenschlägers bekendelse til Goethe; der er tale om en opdagelse af følelsen og naturen - begge centrale i den romantiske litteratur - men derudover er der ikke meget romantik i *Skyggebilleder*, ikke romantikkens idékompleks i hvert fald Andersen tilegner sig det af romantikken (her: følelsen og naturen), som forløser ham selv som digter - og det er først og fremmest det, det drejer sig om. Resten lader han ligge. Den side af romantikken, han kan bruge, fører han med op i en helt moderne, samtidig tilværelsesforståelse, og det er det, der er det spændende ved *Skyggebilleder*. Med forbindelse bagud til romantikken tager H.C. Andersen her hul på en kunst og en tænkemåde, der først i det følgende tiår kommer rigtigt til udfoldelse i dansk litteratur.

Man ser det allerede af den brug, Andersen gør af ordet romantisk. Der er ikke knyttet nogen ideologi eller kunstfilosofi til det, ordet bruges udelukkende om den *effekt*, et givet sceneri har på tilskueren. Hvor romantikken var en anelse om naturens skjulte ånd, en indføling i landskabets hemmelige, med jeg'et beslægtede liv, er opmærksomheden her rettet mod følelserne selv, mod de scenerier og lysvirkninger, der sætter iagttageren i en bestemt stemning. Det er en andengenerations romantik, der dyrker omverdenens illuderende fremtræden.

Det er en ny æstetik, der forkynder sig her i Andersens *Skyggebilleder*, en æstetik, der dyrker det maleriske. I sin tid er denne rejsebog den første af sin slags, den første og mest fuldtonende bekendelse til malerkunsten som digtningens inspirationskilde. På sin Tysklandsrejse opdager H.C. Andersen en ny natur javel, men han opdager den gennem malerkunsten, han har lært sig at se som en maler.
144

Bogen indledes og afsluttes med en henvisning til malerkunsten. Halvt alvorligt og halvt spøgefuldt i indledningen:

her staae nu Billederne, rigtignok kun med løse Træk, men man husker paa, det er jo ogsaa kun Skyggebilleder af Virkeligheden. Man finder Sletter og Bjerge, Byer og Phantasiestykker, selv enkelte smaae Partier, afridsede i en Hast med Pen og Blæk. Digteren viger ikke for Maleren! (s. 10)

hvorpå både maleriet og digtningen opløser sig i ironi i det efterfølgende elegante vers!

Og ved bogens slutning, hvor det er tid at gøre regnskabet op, henvises der igen til malerkunsten:

Maleren gaaer ud i Guds Natur, afridser sig der, det enkelte Træ, det enkelte Blad, der ved sin Skjønhed eller særegne Characteer tiltrækker sig hans Opmærksomhed, samler sig saaledes en Mængde Studier, der siden anbringes i hans Compositioner. Digterens Skizzebog, er derimod hans eget Hjerte, her afpræge sig de store Livsbilleder, der siden fremtræde i hans Værker [...] Saaledes som jeg saae hver Enkelthed, bringer jeg den, før det Hele nu snart smelter sammen, kun til et eneste Stykke i mit Liv: et smukt Sommerlandskab med det blikstille Hav, de fremmede Lande med deres Mennesker og de høie Bjerge, med Skovene mellem de lette Taageskyer (s. 133-34).

Selv om det sidste tekststed markerer en forskel på, hvad maleren gør, og hvad digteren gør, munder

det alligevel ud i en malerisk sammenfatning afrejsens indtryk. Hele *Skyggebilleder* er gennemvævet med henvisninger til malerkunsten, med understregninger af det maleriske. Faktisk er bogen en billedbog i ord Andersen lader os medopleve det, han selv har set. Dagbogen fra rejsen er bestemt ikke særlig poetisk eller malerisk, men har dog det interessante ved sig i denne sammenhæng, at den rummer nogle tegninger, H.C. Andersen har gjort undervejs af landskaber, han si Det er en digter, der lærer sig at skrive ved at se naturen gennem en malers briller.
145

Hvordan gør han det? Et eksempel kan illustrere det I Braunschweig beser Andersen købmand Krauses have, hvor Sydens blomster og frugttræer står plantet i baljer. Men det vigtigste er udsigten:

Fra en Plads i Haven, der gik ned til en Arm af Ocker-Floden, havde man et af de venligste Landskaber, man kan drømme sig.

Det var en Blegdam, en stor Eng, der var guul af Blomster; noget borte laae Lyststeder mellem Bøge og høie Popler, og ude paa Horizonten reiste *Harzen* sig med *Brochen*, der som en graa Uveirssky hævede sig op imellem de andre solbelyste Skybjerge, -det var et fuldendt Malerie! I Bjergene selv har man kun Baggrund uden Forgrund, og i Sletterne det Omvendte, Forgrund nok, men ingen Baggrund; her vare begge Dele, som man kunde ønske sig det (s. 38).

Der er flere ting at lægge mærke til her. For det første præsentationen af landskabet. Inden det konkrete billede oprulles, får man en karakteriserende sammenfatning, typisk for en tid, hvor det konkrete blev udledt af det almene. Landskabets »idé« går forud for dets detaljer.

Dernæst bemærker man linieføringen: fra det nærmeste mod det fjerne, fra det horisontale mod det vertikale. Blikket løftes gradvis opad, den fortrolige idyl glider over i det majestætiske bjerg- og skylandskab, formidlet af bøge og høje popler som mellemgrund. Landskabet er anskuet - og gengivet - perspektivisk og med sans for både den gradvise stigning og for kontrasteffekterne.

Endelig lægger man mærke til, at den maleriske teknik er *markeret* som malerisk. Landskabet præsenteres, hvorefter det diskuteres, som om det var et kunstværk, et maleri. Begreber som forgrund og baggrund drøftes med henblik på forskellige landskabstyper.

Så meget om teknikken. Vil man vide, hvad »det maleriske« egentlig rummer, kan man kaste et blik på Andersens skildring af vandringen op mod Bloksbjerg (Brocken), hvor de passerer Ilsefloden:

Vi kom dybere ind i Skoven, Veien begyndte at slynge sig op ad Brocken, den nedgaaende Sol kunde ikke skinne ind mellem de tætte Graner, rundt om laae Kulsvierhytter, der hyllede Alt i en
146
blaalig Røg, det Hele fik et stille, underligt, romantisk Præg; det var et Malerie der stemmede Sjælen til Veemod (s. 50).

Optakten markerer landskabet som maleri: det er mellemtonerne, der dominerer, halvmørket, den blålige røg. Sceneriet lukker sig mod omverdenen, udenfor er der endnu sol, men herinde et mystisk halvmørke. Det lægger op til digtet »Kulbrænderen«, der ikke giver Aarestrups først posthumt udgivne digt »Tidlig Skilsmisse« (måske skrevet seks år senere end *Skyggebilleder*) noget efter i stærke farvekontraster: »Ildens røde Skjær«, »Kulsort Røg«, kulsvieren er »halv sort, halv rød«, symbolsk for digtets dobbelthed af elskov og desperation. Det symbolske føres videre ud i den efterfølgende skildring:

Veien gik mere og mere opad; rundt om laae uhyre Fjeldblokke. Ilsefloden styrtede sig over de store Fjeldmasser og dannede Vandfald ved Vandfald, snart var Flodleiet presset ind imellem to snevre Klipper, hvor da den sorte Strøm kogte med sneehvidt Skum, snart brusede det bredt og herligt mellem omstyrtede Graner, og rev de store, grønne Grene med sig (s. 50).

Skildringen er i sig selv malerisk. Den bygger stærke kontraster op: fjeldmasserne og den styrtende flod, bevægelsen opad og den samtidige bevægelse mod dybet, den sorte strøm og det snehvide skum. Men den standser ikke ved det maleriske. De symbolske overtoner fra den foregående skildring og fra digtet »Kulbrænderen« føres videre her: en lidenskabs historie spejles i landskabets vertikale orientering. De to muligheder: sublimeringen og lidenskabens frie løb (eller frie fald) antydes i henh. opstigningen og flodens voldsomme søgen mod dybet. Men selv den ubundne lidenskab har sin skæbne: indimellem møder den en hæmning, presses opad, og den sorte strøm bliver til snehvidt skum, men snart efter følger den sin egen lov og river de grønne grene (jvf. digtet, hvor de grønne grene symboliserer den længe voksende kærlighed) med sig mod dybet. Det magtfulde i dette forløb gengives sprogligt i bred sætningsføring med kraftfulde allitterationer (bogstavrim): brusede ... bredt ..., Graner... grønne Grene.

»Havde jeg været Maler«, siger Andersen et sted (kap. VII, s. 67),
147
men maler er han faktisk i sit eget medie, skriften. »Jeg seer«, hedder det gentagne gange (kap. XII, s. 110) som en besværgelse af indtrykkene. Men det bliver ikke ved det maleriske: »*Phantasien*, denne Livets herlige Blomst udfoldede sig mere i mit Hjerte, og jeg hørte og saae en ny og større Natur om mig« (kap. V, s. 54).

Den amourøse rejse

Der er ingen tvivl om, hvad det egentlig er, der åbner H.C. Andersens øjne for naturen, for den malerisk-romantiske natur vel at mærke, og får fantasiens blomst til at udfolde sig i hjertet Det er kærligheden. *Skyggebilleder* er gennemvævet med kærlighedsstemninger, mest elegiske eller bittersøde. Størstedelen af de indlagte digte er udsprunget af disse stemninger. Næsten enhver anledning gribes til at udtrykke kærlighedens kvaler. Det er en af de ting, der gør denne bog til så langt mere end en rejsebog. Den er en hjertebog, et bekesndelsesskrift om den uforløste kærlighed (Riborg Voigt havde samme forår, 1831, giftet sig med en anden). Rejsen væk fra kærligheden er en modningsproces, der lader Andersen opleve nye sider af sin digterevne.

Rigtignok har han Heine med i bagagen. Heines *Harzreise* (1826) er den direkte litterære inspiration bag Andersens Harzrejse, og Heines snart skingert-ironiske, snart romantisk længselsfulde kærlighedsskildringer fra *Buch der Lieder (1827, indeholdt også digte fra Harzreise)* ligger naturligvis bag Andersens lyriske udbrud i *Skyggebilleder*. Alligevel er *Skyggebilleder* ikke litteratur på litteratur. Det er et helt igennem selvstændigt værk med sin egen stemning og metode, meget forskellig fra Heines, der mest falder ud i det satiriske. Andersens bog *er* et bekendelsesskrift om, hvordan han på flugt fra kærligheden opdagede poesien, naturen- og sig selv.

Med dette grundmotiv er *Skyggebilleder* mere beslægtet med Baggesens *Labyrinthen* (1792) end med Heines *Harzreise*. Også *Labyrinthen* var en hjertebog, en bog om puppens forvandling til sommerfugl, om inspirationens løftelse ud af kærlighedens frustrationer.

Andersen og Baggesen var amourøse rejsende. Det samme kunne ikke siges om den, der nærmest i tid på *Skyggebilleder* havde udgivet 148 en dansk Harzrejse, nemlig filologen og kritikeren Chr. Molbech, hvis *Reise gjennem en Deel af Tydskland, Frankrige, England og Italien i Aarene 1819 og 1820* (I-II) udkom 1822. Molbech var en statistisk rejsende, der omhyggeligt noterede sig, hvad han så, og ikke havde grund til andet. Han holdt sig kun til byerne og deres universiteter ol, opdager slet ikke naturen og giver sig hverken af med stemninger eller fantasier. Han var en dannet mand, der så sig om i Europas kulturstæder. Andersen er ude på en dannelsesrejse, ligesom Baggesen i sin tid var det.

Sammen med det romantisk-æstetiske er netop moderniteten det mest påfaldende ved *Skyggebilleder*. Andersen tager i denne bog hul på et nyt område af psykologien: de blandede stemninger. Det er noget, der naturligt knytter sig til bogens gennemgående kærlighedsmotiv, sådan som det især kommer til udtryk i de digte, der ligesom i de romantiske vandrerromaner jævnligt afbryder prosafremstillingen. Kærligheden er her ikke bekræftelse, men er på afstand, beskrives i en blanding af sørgmodighed, drillende ironi, blød længsel og slet skjult desperation. Følelserne er ikke enkle og giver anledning til hurtige skift i tonearten.

»Det interessante«

De blandede, undertiden disharmoniske, stemninger var et område, som litteraturen i 1820rne så småt var begyndt at beskrive. Selv Ingemann eksperimenterede med det i romanen *Valdemar Seier* (1826).

Men så vidt det kan ses, er det først hos H.C. Andersen i *Skyggebilleder*, denne nye psykologi finder sit begreb: »det interessante«. Det forekommer i forskellige variationer op mod en halv snes gange i bogen, nogle gange perifert brugt, andre gange meget centralt i anvendelsen. Begrebet, der har en længere historie bag sig (ikke som det ofte hævdes tilbage til Friedrich Schlegel, men helt tilbage til tysk æstetik i 1760erne), dukker først rigtigt op i dansk litteratur i 1830rne, hvor det bliver selve den ny litteraturs kendetegn (Aarestrup, Winther, Paludan-Müller mil.), og først så sent som i 1840rne giver såvel Heiberg som Kierkegaard forestillingen om »det interessante« en filosofisk uddybning. Set i forhold til »det interessantes« 149 egentlige gennemslagsperiode må man sige, at Andersen her i *Skyggebilleder* er påfaldende tidligt ude. Og han er den første, der på dansk grund overhovedet bruger ordet med den betydning, det senere far, selvom allerede 20rne rummede enkelte eksempler på en psykologi og æstetik, der lå inden for dette område.

Et par eksempler kan ikke skade. I kap. III er der en »gammel pige« på de 50 med i diligencen. Mens alle de andre er overgivne og snaksomme, er hun tavs, udenfor:

Hun blev altsaa Stedbarn, og det lod, som hun ofte var bleven behandlet saaledes, thi hun smilede ganske forunderlig veemodig, da vi ikke kunde optage hende med et Navn i Samfundet (s. 28).

Hele skildringen af hende, af det tilbagetrængte, det uudsagte, den tilsyneladende stille tilfredshed, der skjuler en bitterhed, en smerte over den lykke, der aldrig kom, alt dette er naturligvis nøje forbundet med bogens kærlighedstema. Det *interessante* er den skjulte lidelse, som den medvidende iagttager forstår: »men i det mørke Øie laae der noget interessant, noget dybt veemodigt, selv naar hun smilede« (sm. st).

Det meget lidt klassiske (man kunne også sige goetheske) i denne fascination af de blandede, selvmodsigende stemninger er Andersen sig vel bevidst. Også når han vender blikket fra omverdenen indad mod sig selv. Allerede her i *Skyggebilleder* udkaster han et billede afsig selv som en moderne nervøs rejsende, en rejsende i livet. Ved indledningen til kap. VIII, hvor vandringen går til Morten Luthers Eisleben (Grundtvig har åbenbart ikke patent på at kalde Luther ved det folkelige danske »Morten«!) tager Andersen temaet op, sådan som det allerede blev udfoldet i *Fodreise*:

Det er en forunderlig Hen med Alt, der lever i mig, og egentlig udgjør min Grund-Characteerljo interessantere en Bog er mig, jo mere iler jeg for at have den gjennemlæst, for at have det hele Indtryk; paa selve min Reise er det ikke ret det Nærværende, der glæder mig, jeg iler efter noget Nyt, for atter at komme til et andet; hver Aften jeg lægger mig til Hvile, higer jeg efter den næste Dag, ønsker at den var, og naar den kommer, er det dog en Fremtid længer borte, der beskjæftiger mig. Døden selv har mig noget 150 Interessant, noget Herligt, fordi en nye Verden da aabnes for mig. Hvad mon det egentligt er, mit urolige Jeg iler efter? (s. 71).

Det kan tænkes, at det er denne åbenhjertige selvkarakteristik, der har inspireret Søren Kierkegaard til hans skarpe bemærkning om Andersen i *Af en endnu Levendes Papirer* (1838): »han er overhovedet bedre skikket til at fare afsted i en Diligence og besee Europa, end til at skue ind i Hjerternes Historie«. Men det er at nøjes med at tage Andersens ord for pålydende, en nøjsomhed, som flere senere Andersen-kritikere har taget i arv fra Kierkegaard.

Det er netop, fordi Andersen skuer ind i sit eget hjerte og ikke straks affærdiger tilværelsen med nogle færdige begreber, sådan som hans samtid var tilbøjelig til, at han opdager det komplekse, »forunderlige«, uforståelige. Der er noget i mennesket, som ikke kongruerer med den ydre verdens muligheder for opfyldelse. En uro, en higen, en rastløs ilen. Rejsen er et udtryk for moderniteten, det åbne, uafsluttede, forandringen frem mod det ukendte. I *Fodreise's* ånd kan Andersen paradere med et ungdommeligt overmod, der lader selv døden blive en del af »det interessante« - fordi døden åbner endnu en dør, den afgørende, ind mod det ukendte.

Men man skal også læse denne selvanalyse i sammenhæng med det følgende, hvor den rastløse ilen bøjes ind under en religiøs tolkning, en dualisme af denne verdens forgængelighed og forårets genopstandelse hinsides døden. En lysere udgave af Blichers trækfuglemotiv:

Livsfrisk og herlig stod den vaargrønne Natur rundt om, og aandede Glæde og Ro, medens der ligesom laae et dunkelt Flor over mit Hjerte; dog, tænkte jeg, hvorfor misunde de friske, brogede Blomster? Lad dem dufte, de ville om nogle Maaneder være visne; Kilden, som sladdrer nu saa lystig, forgaaer i Havet og dette selv, der svulmer i sin Storhed, vil dunste bort. Lad Solen spille med sine hede Straaler, ogsaa den vil med Himlen, ældes som et Klæde, naar mit Hjerte, der nu smelter hen i Veemod over sine egne Drømme, livsglad, med salig Stigen, jubler mod det Uendelige (s. 71).

Det uforståelige hjerte er ikke så uforståeligt endda. Den rastløse ilen, 151 der lægger verden tom og forbrugt bag sig og først finder opfyldelse hinsides døden, det er den samme drift, der kunne have udfoldet sig i kærligheden. Det er en eros på flugt fra sin egen uopfyldthed, skjult i et maskespil af »interessante« forklædninger. Den finder ikke hvile i den konkrete natur, dertil er den for beskæftiget med sin egen fremmedgjorthed Men den afbilder sin egen utopiske længsel efter bekræftelse og hvile i ét i en *naturmetaforik*.

Radikale ideer

Den samme utopiske forestillingsevne, anbragt i en lignende naturmetaforik, finder man på endnu et område, hvor moderniteten i *Skyggebilleder* giver sig til kende. Og det er det politiske. Den Andersen, der engang kunne hævde, at poesi og politik ikke havde noget med hinanden at skaffe, er i hvert fald ikke den Andersen, der skrev *Skyggebilleder*. Ligesom Baggesens *Labyrinthen* var en erotisk rejse i den personlige og

politiske omvæltnings tegn (rejsen foregik i året for den franske revolution, 1789), er Andersens *Skyggebilleder* en rejse drevet frem af uopfyldt eros - tæt på den næste franske revolution, juli-revolutionen 1830.

Det var på dette tidspunkt ikke velset at give udtryk for politiske synspunkter - og da slet ikke revolutionære tilbøjeligheder - i dansk litteratur. Man hyldede dannerkongen og var konform. Man kunne evt. give en frihedstrang luft ved at hylde den græske frihedskamp (det gjorde Andersen i *Fodreise*) eller fl afløb for en utilfredshed med undertrykkelsen ved at deltage i begejstringen for Polens opstand og i medlidenheden med Polens skæbne under det russiske åg (det gør Andersen her i *Skyggebilleder*), men videre gik ingen. Først i sidste halvdel af 1840rne, hvor den politiske uro var offentlig og almindelig, skrev Aarestrup politiske digte - men offentliggjorde dem ikke, slet ikke i bogform. Et enkelt vendt mod Christian VIII lod han dog trykke i avisen *Fædrelandet* i 1848, på et tidspunkt, hvor der ikke skulle meget mod til at deltage i koret af højtråbende borgermænd, og hvor enevældens fald var lige om hjørnet.

I 1831 var der endnu ikke nogen offentlig politisk opinion i Danmark. Det kom der først omkring midten af 30rne efter indførelsen 152 af stænderforsamlingerne og den samtidige etablering af en kritisk intellektuel presse i og med avisen *Fædrelandet*, hvis afvæbnende titel dog siger noget om debatmiljøet herhjemme dengang.

Men igen her er Andersen dristig, forud for sine samtidige. Han hylder den ny tid, ser frem til, at frihed og oplysning vil blive fælleseje for folkene, når revolutionerne er gennemkæmpede. Utopisk ser han frem til et nyt Gimle (værsgo, Grundvig, igen!) og spejler sine fremtidsdrømme i et blomstrende naturbillede (»mild Sommervarme«). Men profetisk for 1830rnes gærende ånd - i dansk tilsnit - stiller han sig indtil videre tilfreds med at være *iagttager*, at finde det *interessante* i den vilde gæring, det romantisk brusende. Også det politiske hører ind under det interessante; det længe skjulte bryder voldsomt frem, og enhver brydning er æstetisk inspirerende, så længe man kan holde sig på afstand Den kunst kunne 1830rnes litteratur: at omgås brandfarlige emner uden selv at brænde fingrene. Andersen er dog her nærmere ved ilden, når han i slutningen af kap. IX fra Polens skæbne ser fremad mod de kommende omvæltninger:

Med Kjæmpe-Skridt gaae vi en ny og bedre Tid imøde; men Europa maa have udkjæmpet, den vilde Lava maa først syde fra Bjerget, før det kan bære Fredens, Frugtbarhedens frodige Ranker. En *fornuftig* Frihed, en naturlig Oplysning vil da udbrede sin milde Sommervarme over Landene, da vil det nye Gimle stige bag det kjæmpende Ragnarokr! men vor Tidsalder er interessant! den vilde Gjæring i Naturen og Menneskelivet, er det ogsaa herligt at opleve! vi virke jo alle med til det store Maal. Mangt et vildt, brusende, romantisk Gemyt vil maaske misunde os! [Sidste sætnings *vil* er futurisk] (s. 85).

I det følgende konkretiserer Andersen det politiske ved at citere løs fra »vore Dagblade« med udfald mod censuren og tyranniet - i udlandet. Citaterne er overstrøede med tankestreger, der nogle steder ligefrem er sat der for at angive, at dette her ville være for skrap kost for den hjemlige censur.

Allerede i kap. VI var Andersen inde på det politiske, her med udgangspunkt i en romantisk morgenstemning:
153

Hvad bryder Hjertet sig om hvad Blomsten drømmer, idet den dufter saa veemodigt stærkt i Morgenduggen, der er noget langt Større, noget langt Vigtigere, der sætter dette i Bevægelse; hvad bryder Verden sig igjen om det enkelte Hjertes Længsel og Blomsterduft; mægtigere Lidenskaber, et heelt Folks Kamp og Undergang, Revolutioner i Naturen og Menneskelivet, ere dennes Drøm og Tanke.
... [den store herlige Verden] eier ogsaa bedre Blomster end de, der her voxe; den eier *Oplysningens* Blomst, hvis Duft gjennemtrænger Alt, forædler og styrker det; den kjender en mægtigere Sang, end Fuglens her paa Grenen, *Frihedens* store Morgensang (s. 56-57).

Tilsvarende er nøgleordene i den før citerede slutning af kap. IX igen »fornuftig Frihed« og »naturlig Oplysning«. Med disse begreber slår Andersen - som Grundtvig senere skulle gøre det, blot med mindre revolutionære lader - bro mellem den ny tid, der er ved at bane sig vej, og det århundrede, som fødte revolutionen, det 18. århundrede. Det er velkendt, at Andersen i religiøs henseende blev opflasket med nogle af det 18. århundredes dogmefrie forestillinger, men det er mindre velkendt, at også hans politiske holdning i de unge år var præget af det foregående århundredes centralbegreber. Begreber, som han fragter med ind i den brydningstid, han omkring *Skyggebilleders* udgivelse står lige på tærsklen til.

Nået så langt kan man passende spørge, hvad de revolutionære ideer om oplysning, frihed, fornuft har at gøre med den romantik, der besværges i naturskildringerne og markeres af digterindvielsen ved mødet med Tieck?

Endnu en gang er der grund til at fremhæve, at der med *Skyggebilleder* lægges op til en ny, en moderne romantik, der nok vedkender sig gæld til den gamle romantik, men er sig bevidst at stå i en opbrudssituation, hvor både jeg'et og omverdenen fremtræder i ny skikkelse. Er det en romantik, så er den i

hvert fald helt bevidst skrevet ind i »det interessantes« tidsalder, som Andersen her er den første til at markere i dansk litteratur.

En brydningens tidsalder i hjerter og samfund, en tidsalder, der 154 skabte en ny, farverig æstetik ud af spændingsfeltet mellem sublime forventninger og prosaisk virkelighed.

Tekstform

Nærværende udgave *af Skyggebilleder følger* originaludgaven, der dog er særdeles problematisk som tekstforlæg. Andersen selv var klar over, at der var ikke så fa fejl i den, og allerede i selve originaludgaven lod han trykke en rettelsesliste omfattende 30 rettelser. Men selv i rettelseslisten er der åbenlyse fejl.

Et manuskript til *Skyggebilleder* eksisterer ikke, så det vil aldrig kunne fastslås med fuld sikkerhed, hvilket tekstbillede Andersen havde foreskrevet. Ved denne udgivelse er der foretaget så fa rettelser som muligt, hvilket vil sige 114. De bringes nedenfor i en liste. Princippet for rettelserne er, at der dels tages hensyn til Andersens rettelsesliste, dels er rettet en række åbenlyse fejl, der med sandsynlighed kan tilskrives sætteren og ikke forfatteren. Overalt, hvor en fejl eventuelt kunne have bare den mindste interesse for en filologisk læser, har den fået lov at blive stående. Visse fejlskrivninger af udenlandske ord og navne far således lov at blive stående i deres fejlagtige form i teksten, men markeres i noterne.

Det skal bemærkes, at originalens spatiering i denne udgave er omsat til kursivering, ligesom der er tilføjet en indholdsfortegnelse.

Da *Skyggebilleder* blev optaget i *Samlede Skrifter* VIII, 1854, forkortede Andersen bogen så kraftigt, at resultatet er blevet et kastreret værk. Mest markante blandt udeladelserne i SS er de politiske tilkendegivelser. Men også beskrivelserne har lidt hårdt under kniven. Denne udgave ligger til grund for nedennævnte østtyske udgave, men den er ikke fundet anvendelig til serien Danske Klassikere. Det er den oprindelige udgave i dens fulde omfang, der besidder den fascinationskraft, der retfærdiggør et genoptryk.

Rettelseslisten henviser med side- og linieangivelse til nærværende udgave, men anfører originalens tekstform før den rettede. Der refereres til Andersens rettelsesliste med et vedføjet (A).

155

10,2

Cresendo >Crescendo (A: - fejl - Kresendo > Krescendo)

11,3

skal > skulle (A)

11,10 f.n.

Øieblikke > Øieblikke.

12,6

steeg > stege(A)

12,17 f.n.

saa > saae(A)

14,8

lybske > lübske(A)

14,19 f.n.

patte.« > patte.

15,17

døe. > døe«.

15,15 f.n.

har > have (A)

17,1 f.n.

hvis > vis

18,6

sat > sad(A)

18,4 f.n.

Kloakker > Kloaker (A)

20,5 f.n.

planere > planerede (A)

23,13

Jæger-Gang > Jæger engang (A)

34,1

Hovede > Hoved(A)

34,1

Phan-sieland > Phantasieland

36,10-11

»Falleberthor« > »Fallersleberthor«

37,9 f.n.

riderlige > ridderlige (A)

38,5

maa-maaskee >maaskee-

38,15

tll > til

38,4 f.n.

i > in

39,19 f.n.

Hovede > Hoved

40,10

Curage > Courage (A, men med fejl)

40,11 f.n.

deres > Deres

41,8

Digterne > Digteren

44,17-16 f.n.

afvexlende- > afvexlende

45,19 f.n.

sig > sige

47,3

III > III.s

48,17 f.n.

het > det

48,8 f.n.

»Af>Af

52,8

gjorte > gjorde

57,13

gedigen > gediegen (A)

60,15 f.n.

vg > og

61, 10 f.n.

møbelerde > møblerede (A)

62,12

gjenlod > gjenlød

62,15

hukket > hugget (A)

64,4

bragt > bragte

64,5

med med > med

64,14 f.n.

bort. > bort,

64,2 f.n.

Nattergaler > Nattergale (A)

65,7

Bausteen > Bautasteen (A)

65,11

auf.« > auf«;

66,13

Bode > Bodo

66,17 f.n.

stirrer > stirre

68,7 f.n.

lassede > lasede (A)

71,1

IX > VIII

71.2

Reise til *Halle. Merseburg*. udgår, jvf. overskrift til flg. kap.

71,16 f.n.

sladdre > sladdrer

73,18 f.n.

Hirsch.« > Hirsch.««

76,6

Verden. > Verden«.

77,1

X > IX

77,4

Auerbach > Auerbachs

77,6 f.n.

Honnorar > Honorar (A)

79,16 f.n.

nær! > nær!«

83,10

Desput > Disput

83,18 f.n.

forlangt > for langt

83,16 f.n.

saae > saa(A)

84,16

Gener > Genre

84,17 f.n.

hans > sit(A)

84,1 f.n.

hukket > hugget

85,10 f.n.

Afvexling > Afvexlings

85,5 f.n.

Kong > Konge

86,2 f.n.

Albertus > Robertus (A)

87,1

XI > X

88,15

Hverdagslivet viser her > Hverdagslivet viser sig her (A)

89,12 f.n.

ingen >intet (A)

89,11 f.n.

Velkommen > velkommen (A)

90,12

Hjertes > Hjertets

97,7 f.n.

aandelig jeg > aandelige Jeg

92,1

XII > XI

92,5

Kuhstahl > Kuhstall (A)

92,17

fraperede > frapperede (A)

92,8 f.n.

fraperer > frapperer

93,16

fraperede > frapperede (A)

96,20

vor > vort

99,8

knn > kun

156

99,16

f.n. Flekkeen > Flekken

100,19 f.n.

sorte > sort

100,15

f.n. Syndfloden. > Syndfloden«.

100,12 f.n.

tægkte > tænkte

101,7

malerisk > maleriske

105,14 f.n.

-huns > -huus

107,4 f.n.

göttiche > götliche (A)

107,2 f.n.

Ich > »Ich

108,1

XIII > XII

110,9

hvor > vor

111,11

gjenlød > gjenlød a£

111,13 f.n.

fraperer > frapperer

111,9 f.n.

Hele > hele

115,17 f.n.

en > end

119,9

nn > nu

119,5 f.n.

nær havde sagt > nær havde jeg sagt

119,4 f.n.

nnd>und

122,1

XIV > XIII

122,7

f.n. sætte Vers > sætte i Vers

123,8

uu > nu

124,14

f.n. vg > og

125,8

£n. Millionär, > Millionär«,

125,6 f.n.

har > han

127,2

Værelse > Værelser

127,15

greben > grebne

127,5 f.n.

Isalde > Isolde

127,3

f.n. vidst >vidste

128,1

Inpromtu > Impromtu

128,3

lasses > lasset

128,3

dieser, > dieser

128,4

Strom, > Strom

128,6

Trümmeru > Trümmern

128,11 f.n.

Gonvernante > Gouvernante

128,11

f.n. en Bager > (udelades)

129,18

Effekt > Affekt

132,8

Façade > Façader

132,17 f.n.

Gjæsteværelse > Gjæsteværelset

134,4

Skyggbilleder > Skyggebilleder

Litteraturliste

Andersen, H. C., *Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831,* 1986

Litteraturliste

Tage Høeg: H C. *Andersens Ungdom*, s. 211-270. Kbh. 1934. En grundig belysning af forudsætninger, temaer og udtryksformer i rejsebogen.

Niels Kofoed: *Studier i H.C. Andersens fortællekunst*. Disp. (1967). Heri kap. 14: »Motiver og figurer i *Skyggebilleder*«, hvor Kofoed efterviser en række motivers vandring og en passant antyder mere sammenfattende synspunkter.

H. Topsøe-Jensen: Efterskrift til udgave *af Skyggebilleder* Kbh. 1968. Efterskriften fremlægger en hel del nytilkommen viden set i forhold til Tage Høegs behandling.

Gisela Perlet: Efterskrift og knap kommentar til østtysk udgave af *Skyggebilleder* (desværre en oversættelse af den forkortede version) i Hans Christian Andersen: *Ausgewählte Werke in Einzelausgaben, Die fruhen Reisebücher*. Leipzig und Weimar 1984.

Noter

9

»Wenn jemand eine Reise thut«: den, der rejser, har noget at fortælle (verzählen fejl for erzählen). Ordsprogslignende citat fra den tyske digter Matthias Claudius' (1740-1815) digt »Urians Reise um die Welt« (1786). - *Decennier*: årtier.

10

tyrkisk Musik: musik, der præges af slaginstrumenter som tromme, bækken, triangel etc.- *vi spænde ingen Lagen ud*: der menes et lærred til fremvisning af skyggebilleder. - *Digteren viger ikke for Maleren*: et løsen for 1830rnes nye prosa, der ofte betegnes som pittoresk (malerisk).

11

Alt reiser i det hele Univers: en tanke, der går igen i flere af HCAs romaner, mest markant i *Kun en Spillemand. - Stævns Klint*...: Der tænkes på Højerup kirke i Stevns Herred. Den var truet af nedstyrtning på grund af havets udhuling af klinten (koret styrtede ned i 1928). Denne nedstyrtningsfare er udtrykt i sagnet om, at kirken hver julenat flyttede sig et hanefjed indad i landet (vandrede) og derved skulle undgå nedstyrtning.

12

Arv: navnet på en af de faste figurer (i reglen en gårdskarl) i Ludvig Holbergs komedier. Citatet stammer dog ikke fra Holberg, men kan være en skuespillerimprovisation, HCA har hørt på teatret Figuren Arv forekommer i øvrigt også i nogle komedier af Oehlenschläger, men heller ikke her har citatet kunnet eftervises. - *Trave*: nordtysk flod, udmunder ved Travemünde.

13

pottersk Malerie: ref. til den hollandske maler Paulus Potter (1625-54) kendt specielt for dyremalerier. - *Fata morgana*: luftspejling. - *»ja, hvor blev Skriveren af?*«: citat fra Holbergs komedie Hexerie *eller blind Allarm* (1731), V, 1. - *Methusalem*: stående vending, ref til Biblen, 1. Mosebog 5,27, hvor det hedder, at M. blev 969 år.

14

»Jetzt muss man Deutsch sprechen!«: nu må man tale tysk. - *vare ... mægtige*: beherskede. - *fraperede*: frapperede (af fransk: frapper) = slog. - *lübske Barn*: Chr. Heinrich Heineke (1721-25), hvis abnorme evner gjorde ham så seværdig, at han 1724 (ikke 1722) blev ført til København i audiens hos Frederik IV og hans familie og demonstrerede sin indsigt i numismatik, genealogi, anatomi, flere sprog etc. Citatet stammer fra

den danske oversættelse af hans lærer Chr. von Schöneichs biografi af barnet fra 1722 (s. 100 ff). Se også Johs. V. Jensen: »Det lærde Barn« i *Møllen*, Myter ... IX, 1944, s. 54-62. - *Allerdurchlauchtigste*: af Durchlaucht, 158 tiltaleform til fyrster (= højhed). - *vederfares*: overgår, hænder. - *Devotion*: hengivenhed, underdanighed (indgår her i en komisk-forvrøvlet formulering). - *adorere*: beundre. - »*permettez moi...*«: tillad mig, Deres Majestæt, at jeg kysser Deres Majestæts hånd og sømmen af Deres kongelige klædning (Sir fejl for Sire, base fejl for baise). - *Hanse-Stadt*: (Stadt: ty. for by) by der hørte med til det gamle nordtyske forbund af handelsbyer. -*Jørgen Wollenweber*: *Jürgen* Wullenweber (1492-1537), borgmester i Lübeck og fremtrædende skikkelse i reformationstidens politiske og religiøse røre. - »*Dødningedandsen*«: denne berømte billedfrise i Maria-Kirche (kirken er fra slutningen af det 12. årh.) har givet anledning til det stående udtryk »døden fra Lübeck«.

15

Cotillon: fransk selskabsdans fra slutningen af det 17. årh. - *Epitaphier*: af epitafium, tavle til minde om en afdød. I reglen placeret på kirkevæggen; med tekst og evt. også billede. - Hansesal: mødesal for de velstående hanseatiske købmænd (se note t. s. 14). - *den store Gudskirke*: fast udtryk hos HCA om naturen.

16

Claudius: se note til s. 9. Udgav 1770-75 tidsskriftet *Der Wandsbecker Bote. - Andreas og Anselmus*: Andres og Asmus, fiktivt personpar hos Claudius, der gennem deres indbyrdes dialoger fremlagde forskellige synspunkter. - *Mammon*: bibelsk betegnelse for penge især brugt i sammensætningen »det uretfærdige mammon«. - *uløst*: dobbelttydigt udtryk, kan både betyde uindløst og uforløst (= usalig). - *Ambe*: to forbundne numre, der tilsammen giver gevinst. Tilsvarende *tern* = tre forbundne numre.

17

simpel: enkel; her også i betydningen fattig. - *Carl den store*: fr. konge og romersk kejser (f 742, d. 814). - *Otto den 3 die*: tysk-romersk kejser, reg. 983-1002. - *Hanser*: jvf. n. til s. 14. - *Vierlandene*: landskab ved Hamborg, bestående af fire kirkesogne. - *Peripherie*: omkreds, her: tykkelse. 18 *genert*: generende.

19

Peer Madsens Gang: berygtet smøge mellem Østergade og Grønnegade i København (omtrent hvor den nuv. Ny Østergade går). - *nobiliteret*: adlet, ophøjet. - »*Der Freischutz*«: (dansk titel: »Jægerbruden«) opera af den tyske komponist Carl Maria Weber (1821). Spilledes på Det kgl. Teater siden sæsonen 1821-22. Weber havde selv ved en koncert uropført ouverturen sammesteds. - *Ulyses von Ithaca*: (korrekt: *Ulysses von Ithacia*) komedie af Ludvig Holberg (1724), en parodi på de omvandrende tyske teatertruppers bombastiske stykker. - *Begravelse*: sml. manuskript fra 1835, optrykt i DSLs udgave af *Eventyr*, V, 227 (1967). - *Demoiselle Gned*: Nina Gned (1811-74), tysk operasangerinde.

20

Retirade-Marsch: spiller på ordets dobbelte betydning af tilbagetog og lokum. - *et Melodrama*: forlægget er *Cardillac ou le quartier de l'arsenal* (1824), melodrama af den franske forf Antony-Léopold bygget på E.Th.A. Hoffmanns novelle »Das Fräulein von Scuderi« (1819). I tysk bearbejdelse ved Wilhelm Stich: *Cardillac oder das Stadtviertel des Arsenals*159 (1824) med musik af J.G.A. Schneider. - *Hans Sachs*: tysk digter (1494-1576), og samtidig skomagermester; den berømteste i gruppen af digtende og syngende håndværksmestre, sml. Richard Wagners opera *Die Meistersinger von Nürnberg - Heute dir*: i dag dig, i morgen mig (alm. tysk talemåde). -Jost: Johann Karl Friedrich Jost (1789-1870), tysk karakterskuespiller. - *Madam Mädel*: *Julie* Louise Johanne Mädel (f. Gehlhaar), tysk skuespillerinde og sangerinde (1801-50).

21

Palmaille: Pall-Mall. Gade i Altona. Jvf. beskrivelsen i Baggesens *Labyrinthen* (kap. »Altona«). - *Klopstock*: Friedrich Gottlieb KL (1724-1803), tysk digter. Øvede betydelig indflydelse på den førromantiske digtning i Tyskland og Danmark gennem sine oder og sit hovedværk, det bibelske epos *Messias* (heksameterdigt, religiøst sidestykke til Homers digtning, færdiggjort 1773 efter et 17 år langt stipendieophold i Danmark, hvor bl.a. Johannes Ewald hørte til kredsen omkring ham). I HCAs nærmeste danske forbillede i rejselitteraturen, Jens Baggesens *Labyrinthen* (1792-93), beskriver et kapitel et besøg hos Klopstock. - *Messiade*: af *Messias*, paralleldannelse til *Iliaden*, jvf. ovenfor. - *Blankenese*: på dette tidspunkt lille skipper- og fiskerby ved Elben ca. 7 km. fra Altona.

23

Postkutsche: postvogn.

24

fistulere: synge med fistelstemme. - »Stadt *Hamburg*...«: sang forfattet af Georg Nikolaus Bärmann (1785-1850), trykt i *Bürgertreue* (1828). Oversat: Hamborg på Elbens enge, hvor er du statelig (statlich fejl for stattlich) at skue ... Hil dig, Hammonia (Hamborgs skytsgudinde).- *Heine*: Heinrich H, tysk digter med rødder i romantikkens stemningslyrik, men samtidig en af de førende skribenter i det radikale »junges Deutschland«. Levede 1797-1856, havde på dette tidspunkt udgivet bl.a. *Reisebilder* (1826-27), hvori bl.a. »Harzreise«, som HCA har læst og været inspireret af til *Skyggebilleder*, samt *Buch der Lieder (1827).* - *Broderen en stor Mandpaa Børsen*: Heines *onkel*, Salomon Heine (1767-1844), var en stor mand på børsen, en matador i den hamborgske handelsverden. - *Gesichter*: (ty.) ansigter.

26

Sabelærter: sukkerærter. - Tode: Johan Clemens T. (1736-1806), dansk forfatter. - *Elmenau*: Ilmenau. - *paa engelsk Grund*: Hannover var selvstændigt kongerige frem til 1866, men via det engelske kongehus, som stammede herfra (begyndende med George I, kronet 1714) tilknyttet England og fra 1814 i personalunion med Storbritannien.

28

Claudius: se note t. s. 9. - Mumme: navnet på en berømt tysk øl lanceret 1492 af bryggeren Christian Mumme fra Braunschweig. - *Hendrik Løve*: Heinrich der Löwe (l129-1195), hertug af Bayern og Sachsen.

29

les verbes réguliers: (fr.) de regelmæssige verber. - »*Aimer*...«: bøjningsformer af det franske verbum for »at elske«. - *Saltkilderne*: udnyttet siden 956. - *Bürgers Leonore*: jvf. spøgelsesballaden »Lenore« (1774) af den tyske lyriker G.A. Bürger (1747-1794). - *Postillionen*: Postkusken. - *curiøse*: mærkelige.
160

30

Genius: ånd. - *Æolsharpe:* vindharpe. - *Alferne:* visionen kan være inspireret af det romantiske eventyr »De Underjordiske« (1817) af B.S. Ingemann. 1830 havde HCA selv benyttet motivet i sit første eventyr »Dødningen« (i samlingen *Digte*), der 1835 omarbejdedes til »Reisekammeraten«. - *Philister*: (fejl for: Philistre) småborgere, ikke-akademikere. -*Collegium*: forelæsning. - *Hegel*: Georg Wilhelm Friedrich H. (1770-1831), hovedrepræsentanten for den spekulative filosofi, den filosofiske idealisme. H. var Johan Ludvig Heibergs læremester.

31

St. Blasius: katolsk helgen, biskop i Lebaste i Kappadokien. Blev martyr 316. - *macadamiserede*: efter den eng. ingeniør Mac Adam (1756-1836), der fandt på at belægge veje med skærver, forsyne dem med grøfter og dræn og hæve overfladen over terrænet. - *Sagnet siger*...: sml. eventyret »Den lille Havfrue« (1837).

32

Fortuna paa sin rullende Kugle: den romerske lykkegudinde, fremstilles stående på et hjul eller en kugle (symboliserende lykkens omveksling). -*Froprædiken*: prædiken ved tidlig morgenmesse (af tysk: früh = tidlig).

33

»O, ein wunderschönes Stück«: (ty.) Åh, et vidunderligt stykke. - *Drei Tage*: (tre dage af en spillers liv) melodrama, der bygger på et fransk skuespil af Victor Dücange (1783-1833), i tysk bearbejdelse ved dramatikeren og skuespilleren Louis Angely (1787-1835). - *Cardillac*: jvf. note t. s. 20. -*Galeislaveme*: (kan være:) Galejslaven eller Den sønlige Kærlighed (L'honnête criminel) af F. de Falbaire. Spillet på Det kgl. Teater 1796-1816.

34

Riises Geographie: Jacob Riise: Lærebog i Geographien til Brug for Skolerne. (1821). -»Was ist das?«: (ty.) hvad er det?

35

fort: videre. - »Herein!«: (ty.) kom ind! - *memorere*: gentage, fremsige udenad. - *Luis Angely... Victor Dücange: se* note t. s. 33.

36

Cattun: bomuld. - »Her' Jøs'«: Herre Jesus. - Marr: Heinrich M. (1797-1871) tysk skuespiller og regissør, virkede 1827-34 i Braunschweig. - *Johanne Schoppenhauer* (fejl for Schopenhauer): tysk underholdningsforfatterinde (1766-1836), moder til filosoffen Arthur Sch.

37

»Es ist...«: det er en gammel historie, men den hænder igen og igen (forbliver lige ny), citat fra Heinrich Heines digt »Ein Jüngling liebt ein Mädchen« fra *Buch der Lieder* (1827). -*gothisk*: middelalderlig; også betegnelse for tidlig middelalderlig stil. - *laae Alt i Gruus*: slottet i Braunschweig (»Grauer Hof«) brændte under en opstand og blev nedrevet 1830. Et nyt residensslot opførtes samme sted 1831-36.

38

Barcarole: gondolsang. - *den Stumme: La muette de Portici* (1828), opera af Auber (1782-1871) med tekst af Scribe og Delavigne. Opført på Det kgl. Teater i Kbhvn. første gang 22.5.1830 i oversættelse ved J.L Heiberg. - »*Salve Hospes!*«: (lat.) velkommen (vær hilset) gæster. - *Blegdam*: areal, hvor man bleger tøj. - *Brocken*: Harzens højeste bjerg, populært kaldet Blocksberg (da. Bloksbjerg). - *Heinrich Løve*: se note t. s. 28. - »*Das Irrenhaus in Dijon*«: galeanstalten i Dijon. - »*Drei Tage*«: se note t. s. 33.
161

39

»Schnellposten«: den hurtigtgående postvogn. - *Rangskat*: skat, der i Danmark efter 1764 skulle udredes af rangindehavere i forhold til deres rang. - *Schulmeisterlein Wuz*: fortælling af den tyske forfatter Jean Paul (1763-1825): »Das Leben des vergnügten Schulmeisterlein Maria Wuz in Auenthal« (1793). - *Trillarier*: (ubetydeligheder, noget der ikke spiller nogen trille; her dog snarere:) sammensætning af trille og arier.

40

Molinasky: (af fr.: moulinage) mølledans; gammel folkedans. - *Courage*: (fr.) mod. - *Tepper*: scenedekorationer. - *Presentationer*: sceniske arrangementer. - *muse*: at spille mus.

41

Schiffersteen: skifer. - Heines Reisebilleder: der hentydes til »Die Harzreise« i første bind af Heines *Reisebilder* (1826). I afsnittet om Goslar fortæller Heine, hvordan han stjal blomster fra et vindue, hvor han havde set en smuk, ung pige, og hvordan han senere så hende igen og endte med også at stjæle et kys. - *samles paa Bloxbjerg*: refererer til folketroens forestilling om, at heksene ved midsommer samles på Bloksbjerg.

42

intet mindre, end: alt andet end. - Fanden parfumerer: sml. scenen »Walpurgisnacht« i Goethes *Faust* I, hvor det hedder: »es f-t [furzt = fjærter] die Hexe«. - *illuminerede*: belyst. Her = farvelagt. - *Nürnbergerbillede*: et folkeligt billede af dårlig kvalitet. - *Blomsterliv*: let, ubekymret liv.

43

Caudervelsk: (af ty. Kauderwelsch) uforståelig blanding af brokker fra forskellige sprog. - *dotter*: totter. - *Ærts*: malm.

44

»Glück auf!«: (ty.) traditionel bjergmandshilsen: lykke til, lykke på vejen. - *Mastkurven*: kurv, balje eller platform på masten som udkigspost.

45

»der Zwinger«: betyder opr. turneringsplads mellem ydre og indre borgmur i en tysk middelalderborg. Senere anvendt f eks. om dele af slotsbygning beliggende på en gammel Zwinger-plads. Her således om tårnet. - *Fod*: ca. 30,5 cm. - *vindig*: hurtig.

46

den hellige Christoffer: Chistoforus (gr.) betyder »den der bærer Kristus«. Efter sagnet bar den overmåde stærke Chr. Jesusbarnet over en flod, men den tilsyneladende lette byrde var ham overmægtig. Lod sig derefter døbe. - »*der grosser Christoph*«: (ty.: den store Chr., - grosser fejl for grosse) udtrykket kan naturligvis referere til den gamle kones udtryksform, men kan også være en reminiscens af Heines digt »Die alten, bösen Lieder«, slutdigtet i »Lyrisches Intermezzo« i *Buch der Lieder* (1827): »Die müssen noch stärker

sein/ als wie der heil'ge Christoph«. - *Qvedlingburg*: Qvedlinburg.

Keiser Heinrich III: tysk kejser af det frankiske hus (reg. 1039-1056). Grundlagde domkirken i Goslar.

47

de to andre Keisere: Konrad I (reg. 911-918) og Friedrich I Barbarossa (reg. 1152-1190). - *Hieroglyph*: her i betydn. gådefuldt tegn. - »*die neue Amazone*«: ballet over Franz Seydelmanns (1748-1806) syngespil *Die schöne Arsene oder die neue Amazone* (1779).

48

Schwejfelhaufen: (Schwefel-) svovlbunker. - *Carl Moor*: hovedpersonen i 162 skuespillet *Die Räuber* (Røverne, 1781) af Friedrich Schiller (1759-1805). - »*Spitzbuben*«: (ty.) slyngler.

49

Jernkors: 19.10.1814, på årsdagen for slaget ved Leipzig, lod grev Anton zu Stolberg-Wernigerode et jernkors opsætte på Ilsenstein til minde om de faldne i kampen mod Napoleon.

51

Fra-Diavolo: (Fra Diavolo) komisk opera (1830) af Daniel François Esprit Auber (1782-1871). - *den Stumme*: note t. s. 38. -*pariser Fod*: måleenheden fod fastsattes lokalt. Den franske fod (kaldet pied de Roi) var fastsat til 0,32484 m. Pariser fod brugtes som måleenhed i den turistguide, som HCA benyttede sig af: Friedrich Gottschalk: *Taschenbuch für Reisende in den Harz* (2. udg. 1817). - *Hexescenen i Macbeth*: åbningsscenen i Shakespeares tragedie (1605-06)

52

Ildskuffer: metakedskaber til at tage gløder med. -*froe*: glade. - *Bruden*: Carl Maria Webers opera *Der Freischutz (1821), da.: Jægerbruden. - Dolorem furca pellas ex*: (lat.) du driver smerten ud med en fork. HCA varierer her det bekendte Horats-citat (Epistler 1,10) »naturam ...«.

53

sætte Skjæbnen U for X: HCAs variant af udtrykket at sætte X for U (V). Udtrykket refererer til tegnenes talværdier, henh. 10 og 5. Betyder således: at bytte om med den hensigt at bedrage. Gammel talemåde brugt bl.a. i Ludvig Holbergs *Peder Paars* (1719-20). - *Næverettens Tid*: på tysk: Faustrecht, den middelalderlige ret til selvtægt. Begrænsedes i det 13. årh., men afskaffedes først i det 15. årh. - »*Wunderbluhme*«: trylleblomsten. Også omtalt i Heines Harzreise (»eine wunderliche Blume«). Denne specielle Brockenblume formodes at være Anemona alpina.

54

gothiske: (her:) middelalderlige. - Keiser Friedrich: Kejser Frederik I Barbarossa - dvs. Rødskæg - (1152-1190). Der refereres til sagnet om, at kejseren skulle sidde og sove inde i bjerget (Kyffhäuser-Gebirge) for engang i en farestund for Tyskland at rejse sig og redde riget. Sagnet blev bearbejdet litterært af romantikken, specielt i Fr. Rückerts ballade »Barbarossa« (1813), hvorfra det spredtes vidt omkring.

55

Hexealter, »Teufels Canzel«: (ty.: heksealtret, djævlens prædikestol) navne på klipper på Brocken. Sml. Fr. Gottschalk: *Taschenbuch für Reisende in den Harz*: »Sie erhielten die Namen von der bekannten Fabel, der zufolge der Teufel in der Walpurgisnacht eine glänzende Versammlung aller Hexen und Zauberer auf dem Brocken veranstaltet, auf der Teufelskanzel den Gästen vorpredigt und auf dem Hexenaltar die Speisen bereiten lässt. Der Hexenaltar ist leider von muthwilligen Menschen zerstort worden« (s. 116).

56

Hexebrønden: jvf. Gottschalk: »eine nie versiegende Quelle ... fliesst unter dem Namen Kellbach ... in die Ilse« (s. 116). - *Mütze*: (ty.) hue, især brugt om studenterhue. - *Stambog*: på HCAs tid var det almindeligt brugt i de højere kredse at have en bog (stambog), hvori man lod andre skrive et vers eller en (helst) åndrig betragtning til en. - *Pegasus*: den 163 vingede hest i græsk mytologi. I middelalderen først knyttedes yderligere den forestilling til P., at den var digternes vingehest.

57

Oplysningen: en af det fremskridtstroende, fornuftige 18. århundredes hovedideer (jvf. tysk: Aufklärung).

Andersen, H. C., *Skyggebilleder af en Reise til Harzen, det sachsiske Schweitz etc. etc., i Sommeren 1831,* 1986

Ved siden af den romantiske stemningsverden har HCA også taget indtryk af visse 1700-tals ideer, bl.a. formidlet til ham via faderen og rimeligvis også via skole og opdragere. *Friheden*: endnu en af det sene 18. århundredes ideer, der bl.a. var løsenet for den franske revolution 1789. Frihedstanken aktualiseredes i tiden for *Skyggebilleders* udgivelse ved den franske julirevolution 1830. - *det arme Polen*: 1830 gjorde Polen opror mod den russiske undertrykkelse. 1831 rykkede russerne ind og knuste opstanden. - *Forhold*: der menes: de konkrete forhold. - »*Adieu Français!*«: (fr.) farvel, franskmænd. - »*Natur og Kunst*«: siden midten af det 18. århundrede et hovedtema for tysk æstetik, også et tema, som både Adam Oehlenschläger og J.L Heiberg har teoretiseret over.-»*Räuberland*«: (ty.) røverland.

58

Vidiegreen: pilegren. - *Lim:* linned. - *Baumannshulen*: opdaget af Friedrich Baumann 1536 (HCA skriver nedenfor: 1670).

59

herved: henviser til det foregående »Et Orgel...«. - sætte ud: udsætte, kritisere. - *Stalaktitter*: drypsten. - *Hieroglypher*: (her:) gådefulde tegn.

60

Antiqvaren: oldgransker. En fiktiv figur. I dagbogen for 27. maj 1831 nævner HCA ikke en antikvar, men en seminarist - lærer - fra Halle. -*Hunnerne*: mongolsk nomaderytterfolk, der ved deres fremtrængen i Sydrusland satte folkevandringerne i gang (slutn. af 4. årh. e.Kr.). - *Antiqvitet*: (her:) genstand fra oldtiden. - *Alderdoms Levninger*: oldtidsminder, genstande fra oldtiden. - *Brylluppet i Cana*: jvf. Johannes-evangeliet kap. 2. - *han havde peget paa Christus*: der tænkes på Johannes Døberen, jvf. især Johannes-evangeliet kap. 1. - *Heinrich Fuglefænger*: den tyske konge Heinrich I (reg. 919-36). - *Pleonasme*: (stilfigur) overflødig gentagelse.

61

Jupiter: hovedguden i romersk mytologi. - »*Schlafröcke*«: slåbrokker. - *Folianter*: bøger i folioformat; bruges normalt som betegnelse for meget store bøger. - *studiosi theologiae*: teologiske studenter. - »*den hvide Dame*«: Fr. Gottschalk skriver i sin *Taschenbuch* om Blankenburgs slot: »Auch ist die weisse Frau, das Hausgespenst des Berliner Schlosses, welche auf diesem erscheinen soll, hier in Lebensgrösse zu finden« (blandt slottets få tilbageværende malerier). (S. 90).

62

trimulanter: kvidren. - *ridse af:* tegne. - *Heinrich Fuglefænger*: se note t. s. 60. - *Wallenstein*: tysk hærfører under Trediveårskrigen, skildret i dramatisk trilogi af Friedrich Schiller (fuldendt 1799). - *Trediveaarskrigen*: krigene i Tyskland og Østrig 1618-48. - *Syvaarskrigen*: Friedrich II af Preussens krig mod bl.a. Østrig, Rusland og Frankrig 1756-63.

63

Pantheon: navnet henviser til det kuppelformede tempel i Rom, opr. bygget af Augustus' svigersøn, M. Agrippa, til ære for Julius Cæsar (o. 27-25 f.Kr.). Har været helligdom for de syv planetguder. Her i betydn. helligdom. - *Kjæmpe-Epos*: versificeret fortælling om oldtidens helte.
164

64

Rosstrappe: Ross = hest, jvf. forklaringen af navnet i det flg. - »*Vi binde dig en Jomfrukrands*«: *Jægerbruden* (*Der Freischütz*, se note t. s. 52) III akt, 1. scene. En »Folkesang«, der synges af to brudepiger. Dansk overs. v. Adam Oehlenschläger.

65

intet mindre: alt andet. - *Kjæmpevise:* på HCAs tid fællesbetegnelse for de anonyme middelalderballader, folkeviserne. - *simpel*: enkel. - *Bautasteen*: oprindeligt indskriftløs mindesten over en afdød, opsat ved en gravhøj. Bruges ofte synonymt med runesten. - »*Berg auf*«: op ad bjergsiden. -»*Birchenwasser*«: birkevand; en most, der udvindes af birkestammen. - *Vidiegreen*: tynd, bøjelig gren, især afpil.

66

Candidater: de tidligere nævnte studiosi (studenter). - *Blechhytterne*: et jernværk.

67

Burschedragt: dragt båret af medlemmer af de tyske studenterforeninger, Burschenschaften (opstået efter frihedskrigen 1813-15). - *en grøn Egekrands*: en krans af grønt egeløv brugtes undertiden til at betegne digterværdighed eller anden udmærkelse (i stedet for laurbærkrans) eller som her til at betegne en bakkanalisk stemning (i stedet for vinløv). -*Sand*: Karl Ludwig S. (1795-1820), tysk student fra Jena. Myrdede 1819 forfatteren August Kotzebue, som ansås for at repræsentere den politiske reaktion. S. henrettedes 1820, men blev af studenterne hyldet som martyr. - *kun den lavere Classe*: Langt op i det 18. årh. var det almindeligt, at hoffet og overklassen kunne konversere på fransk; tysk var en del brugt som administrationssprog (bl.a. på grund af de mange indvandrede tyskere blandt adelen og i embedsmandsstanden). Dansk har dog aldrig været begrænset til kun at være brugt af »den lavere Classe«. På HCAs tid var de her beskrevne sprogforhold radikalt ændret i danskens favør.

68

Oehlenschläger var dansk: Adam Oehl. (I 779-1850) havde skrevet enkelte stykker på tysk (f.eks. kunstnerskuespillet *Correggio* 1808), men var i øvrigt kendt i Tyskland gennem oversættelser. Netop 1829-30 udkom i Tyskland hans *Schriften. Zum erstenmal gesammelt als Ausgabe letzter Hand* I-XVIII. Dette er formodentlig anledningen til studenternes fejlagtige opfattelse. - *Lafontaines*: August Lafontaine (1758-1831) tysk populærforfatter. Der refereres til *Moralische Erzählungen* (1794-1802), overs. til da.: *Moralske Fortællinger* 1-4 (1799 ff.). I Deel 2 findes fortællingen »Harpespillerinden, eller Kjerlighed paa Riesenbjergene« (også selvstændig udgave, 1800). - *Ossian*: den skotske skolelærer og forfatter James Macpherson (1736-96) udgav 1760-63 (saml. udg. 1765) angivelig folkeligt overleverede sange, som tilskreves en gælisk barde (skjald) Ossian. Værket fik stor indflydelse på førromantikken, men anses for at være et litterært falsum, forfattet af Macpherson selv. - »*Her ryster Tidslen .. .*«: Ossians sange blev oversat til dansk 1807-09 af Steen Steensen Blicher. Citatet er fra Fingals tale i afsnittet »Carthon« (11,183): »Tidslen rystede der sit ensomme Hoved; og Vinden hvinte i Stene-Mos. Ræven keeg 165 (kiggede) ud fra Vinduerne; det lange Græs bølgede om hans Hoved«.

69

Drabant: soldat (egl. af en fyrstelig persons livvagt). - *Artighed*: høflighed. -*førstelige*: fyrstelige. - *Navnet Mägdesprung*: navnet betyder pigespring. -*Ottomar*: refererer til *Volkssagen*. Nacherzahlt von Otmar (Bremen, 1800). - *Risepiger*: kæmpepiger. - *confirmeret*: her: en, der ved, hvad han skal tro og ikke tro. - *uoverseelige*: uoverskuelige, uendelige. - *det Hele var saare godt*: skjult citat fra Bibelens skabelsesberetning, Første Mosebog, kap. 1. (Gud Herrens vurdering af sit eget skaberværk.)

70

Obelisk: fritstående pille med kvadratisk grundsnit Opr. fra Ægypten. -*Skrivetavle*: refererer til, at man på denne tid i skolerne skrev på hver sin lille skifertavle, hvor man slettede det skrevne ud, når noget nyt skulle skrives. - *Alexisbad*: kurbadested i Selke-dalen (grundlagt 1810). - *Rachel ved Brønden*: jvf. 1. Mosebog kap. 29 om Jakobs færd til sin morbror Laban, hvis datter Rachel han møder undervejs ved brønden. Laban snød Jakob, og herfra stammer brugen af navnet som en godmodig betegnelse for en slyngel, -*gik til elleve*: var henimod elleve.

71

Flor: slør. - Genre-Stykker: tidens yndlingsgenre i maleriet. Idylliske malerier, ofte skildr ende en situation, der kunne være kimen til en fortælling. - *tater*: sigøjner.

72

den hollandske Skole: også kaldet det nederlandske maleri. Livsskildringer med en frodig realisme. Netop o. 1825-30 var en af de litterære moder i Danmark at skrive digte (gerne ironisk pointerede) »i nederlandsk maner«. HCA har selv skrevet digte af denne art. - *shaterede*: (schatterede) egl. = belagt med skygger. Her: snavset. - *Orpheus*: her ironisk brugt om en spillemand. Egl. navnet på en mytisk sanger og digter (græsk).

73

Mediatstadt: (ty.) by, der ikke var direkte underlagt kejseren, men underlagt en mediat, dvs. en fyrste, der igen var underlagt en højerestående fyrste.- »*zum braunen Hirsch*«: »den brune hjort«.

74

Huset, hvor han blev født: brændte 1689, men blev genopbygget i noget ændret skikkelse. - *Melanchton*: Philipp M. (1497-1560), Luthers nære medarbejder i reformationsværket, dog mere orienteret i retning af

renæssancens humanisme end Luther. - *Glasmalerie*: nu nedtaget og opbevaret i Luthers »Geburtsstube«. - *Basrelief*: lavt relief - »*Gottes Werck...*«: Luthers lære er Guds værk/ derfor vil den aldrig nogensinde forgå. 2- linies verbum »weyht« citeres i reglen som »vergeht«. Hvis HCA har skrevet rigtigt af, kan formen »Weyht« evt. tolkes som »weicht« (viger).

- *Jean Paul:* jvf. note t. s. 39.

76

»*Wer nicht liebt Wein ...*«: den der ikke elsker vin, kvinder og sang/ forbliver en nar hele sit liv«. Disse linier tillægges Luther, men uden hjemmel. Luther har i sine Tischreden taget vinen i forsvar med henvisning til evangelierne, men har aldrig formuleret sig som anført. Tidligste belæg for sentensen er »Devise til en digter« i M. Claudius' *Wandsbecker Bothe* for 1775, siden gentaget i flere danske digte. Oprindeligt et ordsprog, der kendes fra både Italien, Tyskland og Danmark. - *Derfor slog han 166 Blækhuset...*: Dette intermezzo fandt sted under Luthers ophold på Wartburg 1521-22. Efter hvad han selv beretter i sine Tischreden, plagedes han der af djævelen, som han drev bort. - *Børne*: Ludwig Börne (egl. Löb Baruch, 1786-1837), politisk radikal forfatter, hørte sammen med Heine til Das junge Deutschland. Citatet stammer fra hans aforisme nr. 137 (Gesammelte Schriften bd. 7): »Ja, Luther hatte es verstanden, als er dem Teufel das Dintenfass an den Kopf geworfen! Nur vor Dinte fürchtet sich der Teufel, damit allein verjagt man ihn«.

77

»*Eilwagen*«: hurtigvogn. - Postillonen: kusken på postvognen. - *Collegie-hefter*: studiehæfter til notater. - *Minervæ Sønner*: Minerva var den romerske gudinde for visdom. M.S sønner: studenterne. - *a la Gaza ladra*: (ital.) som den tyvagtige skade. Ref. til Rossinis opera *La gazza ladra* (1817).

78

Dalai Lama: de tibetanske buddhisters overhoved. - *den tydske Boglade*: Leipzig var centrum for bogudgivelser i Tyskland. - *ligesom de endnu findes her i Kirkerne*: til indsamling af penge blandt menigheden (kollekt). -*uoverseelig*: uendelig.

79

mærkelig: bemærkelsesværdig. - Her havde *Napoleon været*: 1813 slaget ved Leipzig, hvor Napoleon led nederlag. - *Vunde*: sår. 80 *Mon étoile*: (fr.) min stjerne.

81

Poniatowsky: fyrst Josef P. (1763-1813) polskfødt general, deltog i slaget ved Leipzig 1813 på fransk side. Druknede i Elsterfloden under tilbagetoget. - *sprængt*: redet i stormende ridt. - *Burscher*: studenter. - *Oeser*: Adam Friedrich O. (1717-99), tysk maler, leder af akademiet i Leipzig (grundlagt 1764). - Puds i »*Sigrid med Sløret*«: en lille svartalf i Adam Oehlenschlägers romance »Sigrid med Sløret« (denne titel i *Samlede Digte* III, 1823). I 1. strofe fejer alfen loftet i bjerghulen. - »*Formue*: evne. -*fürchterligt*«: af tysk: fürchterlich = (her) frygtindgydende. - *Gellert*: Christian Furchtegott G. (1715-69) tysk forfatter, skrev bl.a. læredigte i oplysningstidens stil. Døde i Leipzig.

82

Hølty: Ludwig Heinrich Christian Hölty (1748-76), tysk lyriker. - »*Heute hüpft...*«: I dag springer den glade yngling endnu i forårsdansen/ allerede i morgen vajer dødskransen på hans grav. Citat fra 2. strofe af Höltys digt »Lebenspflichten«.

83

»*Auerbacher-Keller*«: det følgende refererer til folkebøgernes Faust. I Goethes *Faust* (scenen »Auerbachs Keller«) rider Faust ikke ud ad vinduet siddende på et vinfad, kun for en af de drukne tilstedeværende, Altmayer, ser det sådan ud. HCAs kilde er da sagnet, som det er knyttet til den virkelige lokalitet Auerbachs Keller. - »*es war eine Ratt'...*«: der var engang en rotte i en kælderrede. Sangen synges af Brander (og ikke Frosch) i scenen »Auerbachs Keller«. - *Mephistopheles*: djævelen, som Faust (»Doctoren«) indgår en kontrakt med. - »*Tell*«: Rossinis opera *Wilhelm Tell* (1829). - »*Menneskeslægtens Ødelæggelse*«: Af sammenhængen må man tro, at det drejer sig om en opera, HCA har set, men der findes 167 ingen opera og intet syngestykke af dette navn. Titlen kendes derimod fra Johan Ludvig Heibergs vaudeville *Recensenten og Dyret* (1826), hvor Trop har forfattet en tragedie med titlen Menneskeslægtens Ødelæggelse (omtales I akt, 7. scene). HCA har da - ligesom oftere i *Fodreise* - moret sig med at indlægge et skjult vink til Heiberg. - *Recitativ*: i operaer dialog uden egentlig melodi, men sunget med støtte fra en række akkorder fra f eks. et cembalo.

84

at min Mening bliver saa god, som ingen: at jeg lige så godt kan lade være at sige min mening. - *Terzet*: arie for tre stemmer. - *den schiller'ske Helteskikkelse*: ref til Friedrich Schillers skuespil *Wilhelm Tell* (1804). - *Reichenbachs Have*: haven navngivet efter en bankier Christian W.R., der købte stedet i 1815. Går dog tilbage til 1700-tallet, hvor den anlagdes i engelsk stil. R. nyanlagde den i romantisk stil. I 1831 ejedes stedet af en købmand W. Gerhard. - *sprængte*: se note t. s. 81.

85

naar Stenene kunne tale: skjult bibelcitat (Lukas, 19,40): »hvis disse tier, skal stenene råbe«. - *Kosciusko*: Tadeusz K. (1746-1817), polsk general, spillede en ledende rolle i den polske opstand 1794. - *Stikbreve* (ty.: Steckbriefe) efterlysning af en person, der ønskes arresteret. - »*Noch ist Polen nicht verloren!*«: endnu er Polen ikke fortabt. - Heinrich Fuglefænger: se note t. s. 60. Her om censuren. - »*ikke en Spurv ...*«: Mattæus-evangeliet kap. 10, v. 29. - *Frihed ... Oplysning*: se noter t. s. 57. - *Gimle*: i nordisk mytologi boligen for de slægter, der skal leve efter verdens undergang og fornyelse. - *vor Tidsalder er interessant*: interessant brugt her om fascinationen ved sønderriveisen af det velkendte, dvs. ved den politiske omvæltning. Begrebet »det interessante« bliver et nøglebegreb i 1830rnes æstetik. Teoretisk bliver begrebet (i Danmark) først behandlet i begyndelsen af 1840rne (af Johan Ludvig Heiberg i dennes anmeldelse af Oehlenschlägers skuespil *Dina* i *Intelligensblade* 1842 og af Søren Kierkegaard i *Frygt og Bæven* 1843). I og med *Skyggebilleder* er HCA den første, der konsekvent anvender begrebet i dets nye betydning. - *vil maaskee misunde*: her brugt futurisk om tiden efter den politiske gæring. -*Curiosa*: mærkværdigheder. - *kaste op*: slå op. - *Don Miguel*: portugisisk konge (reg. 1828-34). Havde efter eksil i Østrig grebet magten og forfulgte »de konstitutionelle« med fængslinger og massehenrettelser. Hans blodige herredømme var genstand for flere artikler i *Kjøbenhavnsposten* (bl.a. 10.5.1831 og 21.6.si.), den avis, HCA selv leverede poetiske bidrag til. - »*Geheimestatsminister v. Klewitz har ladet omsende...*«: citat fra *Kjøbenhavnsposten* 19.7.1831. Artiklen skal ses i sammenhæng med, at avisen gennem flere numre harcellerede over censuren i Berlin. Ved at skrive om den udenlandske censur kunne man indirekte kritisere den danske censur uden selv at blive underkastet censur.

86

nedsætte: kritisere, skrive nedsættende om. - *Lindberg*: Jacob Christian L. (1758-1857), N.F.S. Grundtvigs medkæmper i kampen mod den rationalistiske prof Clausen. HCAs udfald mod Lindberg - og dermed 168 indirekte mod Grundtvig - skal ses i sammenhæng med *Skyggebilleders* gentagne »revolutionære« bekendelse til frihed, oplysning og fornuft. HCA opfatter da Grundtvigs kamp mod rationalismen i teologien som reaktionær mørketale. - *Maanedsskrift*: Lindbergs *Maanedsskrift for Christendom og Historie*, hvoraf 1. bind udkom 1831. Påbegyndt hæftevis 1830. -*kommer i samme Bind som*: er at regne for lig med. - *Münchhausen*: Karl Friedrich Hieronymus M., tysk baron og forfatter til *Vademecum für lustige Leute* 1781 og 1783, et Berliner-tidsskrift. M.S fantastiske skrøner blev et begreb gennem Rudolf Erich Raspes engelske udgave, der så igen blev oversat tilbage til tysk af G.A. Bürger 1787. M. er blevet synonymt med en løgnhals. - *Robenus von Agerkaa*l: folkebog (1. da. udg. 1724). -*Satire*: (her =) »*gas*«.

87

»det døende Barn«: berømt ungdomsdigt af HCA. Trykt i *Kjøbenhavnsposten* 25.9.1827 ved siden af en oversættelse til tysk ved Ludolph Schley. -»*Katál, Katlá*«: (fejlagtigt for katál, kataltá) hebraiske bøjningsformer (= han har dræbt, du har dræbt). Om det er reminiscenser fra HCAs skoletid eller fra læsning af Heine, er uvist Heine citerer de samme bøjningsformer i »Ideen. Das Buch le Grand«, 2. del af *Reisebilder* (1826). -*Mengs*: Anton Raphael M. (1728-79) tysk maler og kunstteoretiker. -*Ruysdael*: *Salomon* van R. (ca. 1600-1670) hollandsk landskabsmaler.

88

gothisk: se note t. s. 37.

89

af Kobber: fra kobberstik. - de bryhlske Terrasser: promenade langs Elben, stødte op til det brühlske palæ (opført til en grev Heinrich Brühl). - *vor berømte Landskabsmaler Dahl*: Johan Chr. D. (1788-1857), norsk landskabsmaler, fra 1824 professor i Dresden. Udtrykket »vor« demonstrerer det fællesskab med Norge, som danskere følte også efter Norges løsrivelse fra Danmark (som følge af napoleonskrigene) 1814 efter ca. 450 års union. - *Tieck*: Ludwig T. (1773-1853) en af den tyske litterære romantiks hovedskikkelser. - *Corpus domini Festen*: Kristi Legemsfest. Katolsk fest, torsdagen efter Trinitatis søndag. - *Castraterne*: hvor kvindelige sangere ikke kunne anvendes, blev stemmen alt (= høj) ofte sunget af kastrerede mænd.

90

Guldmors Dragt: en slags vatret silketøj med ivævede guldtråde. - *at Bukkene vel bleve skilte fra Faarene*: talemåde med rod i Mattæus-evangeliet 25,32. -*gestiefelte Kater*: (*Der gestiefelte Kater*, Den

bestøvlede kat), skuespil af Ludwig Tieck (1797). - *Prinds Zerbinus: Prinz Zerbino*. Oder die Reise nach dem guten Geschmack (rejsen til den gode smag), eventyrspil (1799). - *hans deilige Alfeverden*: jvf. Tiecks eventyr »Die Elfen« (1811).

91

Ingemanns »Ole Navnløse«: »Huldregaverne eller Ole Navnløses Levneds-Eventyr«, fortælling af B .S. Ingemann (1831). -»*Phantasier og Skizzer*«: digtsamling af HCA (1831). -»*Fodreisen*«: *Fodreisefra Holmens Canal til Østpynten af Amager*, HCAs debutarbejde (1829). - »*Hofrath*«: hofråd. -*Holberg*: Hs komedier spilledes i det 18. århundrede meget på tyske 169 scener. - *Falstaff*: hovedperson i *Henry IV* (1598). - *Madame Raskenfart*: Mrs. Quickly i *The Merry Wives of Windsor*.

92

Seneca: romersk statsmand, filosof og digter, født nogle år før Kr., død 65 e.Kr. -*Jean Paul*: se note t. s. 39. - *Rochefoucauld*: La R. (1613-1680), fransk fyrste og forfatter (*Réflexions* 1665 f). - *Raphaels Madonna*: den sixtinske Madonna af Rafael (1483-1520) blev 1754 købt af kurfyrst Friedrich August II, den senere kong August III af Polen.

93

Correggio's Nat: Den hellige nat (julenat) af Antonio Allegri da Correggio (f.o. 1488, d. 1534). - *den hellige Sebastian*: motivet er en helgen, der skal have lidt martyrdøden under den romerske kejser Diocletian (o. 300 e.Kr.). Han blev bundet til en pæl, hvorefter bueskytter skød til måls efter ham. Da han ikke døde af det, blev han pisket ihjel. - *Carlo Dolci*: italiensk maler (1616-86). - *Rubens*: flamsk maler (1577-1640). Billedet er en skitse, det egentlige hænger i München. - *Bassano*: Giaccomo da Ponte (1515-92), opkaldt efter sin fødeby Bassano. - *Batoni*: Pompeo B. (1708-87), ital. maler.

94

»am Linckeschen Bade«: populær offentlig have med musikunderholdning og et teater i nærheden. - *Alexandrine Gebhart*: (Gebhard), datter af et tysk skuespillerægtepar Gebhard, der optrådte i Rusland. - »*Die Königin ...*«: (Dronningen på 16 år, eller Christines kærlighed og forsagelse), lystspillet *La reine de seize ans* (1818) af den franske dramatiker Jean Bayard (1796-1853), ikke Scribe. - *vort paa Vesterbroe*: det såkaldte »danske nationalsommerteater«, opr. en fjællebod på Vesterbro ved Den kgl. Skydebane, udvikledes videre til et morskabsteater. Lededes af den fra England indvandrede skuespillerfamilie Price. Repertoiret var pantomimer og divertissementer (m. akrobater). - *Der Fassbinder*: ballet af Barchielli. - *Bødkeren*: syngestykke af Audinot (tekst) og Monsigny (musik). Opførtes jævnligt på Det kgl. Teater ml. 1780 og 1845, således også i sæsonen 1830-31. - *Hr. Gartner*: danser og danselærer ved Dresdner Hoftheater. Balletmester 1821-32. - *Bacarolen af den Stumme*: se note t. s. 38.

95

»Das grüne Gewölb«: (den grønne hvælving), kunstkammeret. - *Ledemod*: led (her snarere:) legemsdel. - »*das Rustkammer*«: (fejl for die Rustkammer) rustkammeret, våbensamlingen. - *greb det mig dog lige dybt*: var jeg ligeglad. - *Gustav Adolph*: Gustav II Adolph, svensk konge (reg. 1611-32). Ved sin deltagelse i 30-års krigen opkastede han sig til leder af den protestantiske front i Tyskland. Døde under slaget ved Lützen 6.11.1632.

96

Memnons Støtte: en stenstøtte, der giver tone. Refererer til en billedstøtte ved Theben, om hvilken det berettedes, at den ved særlige omstændigheder gav tone fra sig. Memnon er navnet på en sagnhelt, som man tidligere mente, støtten forestillede. - *Kuhreihn*: landlig melodi. - »*die Donaunixen*«: ref til *Das Donauweibchen*, romantisk-komisk trylleopera af Ferdinand Kauer. Opførtes i sæsonen 1827 på Det kgl. Teater. Blandt personerne er fire Wasser-Nixen (havfruer). - *Romancer og Ballader*: 170 fortællende digte, enten folkeviser fra middelalderen eller digte inspireret af disse.

97

Slottet i Pillnitz: de saksiske kongers sommerresidens. Neues Palais (bygget 1818-26) er i *japansk* stil. - *Arabesker*: slyngede ornamenter. -*Tschung-ting-fu*: byen Chongqing eller Ch'ungch'ing, hovedstaden i den kinesiske provins Sichuan eller Setsuan. Stavelsen fu betyder by. -*Jangtsekiang*: den kinesiske flod Yangtze Kiang, en af verdens største floder. -*Dynastiet Zing*: Tsin-dynastiet 249-206 f.Kr. - *Kang-Hi*: kan være byen Huangshi nær Wuhan. - *Hoangho*: floden Huang He i det nordlige Kina. Den gule flod. - *Kong-Fut-Tsee*: filosoffen Konfutse o. 500 f.Kr. -*Qvang-tschew*: byen Guangzhou i det sydlige Kina. - *Mandsju*: Manchu, stamme i det sydlige Manchuriet. - *Makao-The*: te fra den tidligere portugisiske koloni Macao (Macau) på Kinas sydkyst. - *Grund*: (ty.) dal.

98

den smukke Møllerdatter: allusion til digtkredsen »Die schöne Müllerin« af Wilhelm Müller (1794-1827), sml. s. 128 m. note. 99 *den høiere Mester*: Gud.

100

»Herz, mein Herz...«: hvorfor sorger du, mit hjerte? fra visen »Schweizers Heimweh« af Rudolph Wysz d.y. (1781-1830). - *Nattevandrer*: søvngænger. - *Bastey*: (bastionen) navnet på et bjerg med et yndet udsigtspunkt. - »*Den lille Snottede, der løber om med Pile*«: »Viig lille Snottede! som skyder Folk med Pile« citat fra parodikomedien *Kiærlighed uden Strømper* af Johan Herman Wessel (1742-85). IV akt, 1. scene.

101

Das steinerne Haus: stenhuset. - »die Teufelsküche«: djævlekøkkenet. - *Genius:* ånd.

102

Psyche: ifølge romersk mytologi Amors elskede (i forbindelse med Psyche fremstilles Amor som yngling, men navnet Amor bruges også- som her - om den lille vingede gud med pilekoggeret: Cupido). Psyche også navn for sjælen, der traditionelt fremstilledes symboliseret ved en sommerfugl.

103

Das Felsenschloss: klippeslottet. -Jamber: jambe, versefod med tryksvag stavelse efterfulgt af trykstærk. - *Hexametere*: versemål kendt tilbage til Homer. Hver linie har seks trykstærke stavelser med en eller to tryksvage knyttet til hver. - *Sonetter*: (egl. = klingedigte) består af to fireliniede og to treliniede strofer med kunstfærdig rimslyngning. Kendt bl.a. fra den italienske lyriker Francesco Petrarcas (1304-74) kærlighedssonetter til Laura, -*sapphiske*: antikt versemål opkaldt efter den græske digterinde Sappho, der levede på øen Lesbos o. 600 f.Kr. - *alceiske*: antikt versemål opkaldt efter den græske lyriker Alkaios fra Lesbos (o. 600 f.Kr.). - *barok*: (her) vildt forvredent.- »*Teufelsbrücke*«: djævlebroen.

104

aspera ... ad astram: (astram fejl for astra) gennem vanskeligheder til stjernerne (per aspera ad astra), latinsk ordsprog. - *Digteren Kind*: Johann Friedrich K. (1768-1843) forfattede librettoen *til Jægerbruden* (om denne se note t. s. 19). - *intet mindre, end*: alt andet end. - »*Hilf Samiel*«: (hjælp! Samiel) Kaspers replik i II akt, 4. scene *af Jægerbruden. - Troldkugler*: ref til 171*Jægerbruden*, hvor Kasper støber syv troldkugler ved Samiels hjælp - *Jesuit*: her i betydn. ortodoks, selvretfærdig person. Egl.: medlem af den katolske jesuiterorden, stiftet af Ignatius Loyola (1491-1556).

105

med Pik og Pak: med rub og stub. - *Badehuus:* kurbadested. - *Kotzebue's »Hussitterne«:* Die Hussiten vor Naumburg im Jahre 1432 af August Kotzebue (1761-1819).

106

Kuhstall: Kostald. - Trediveaarskrigen: se note t. s. 62. - *das Wochenbett*: barselsengen. - »*Schneiderloch*«: skrædderhullet. - »*Pfaffenloch*«: præstehullet. - *Religions-Forfølgelsen*: der tænkes på Trediveårskrigen, der havde karakter af religionskrig.

107

»Es ist geschehn ...«: det er sket! det er sket!/jeg har set den guddommelige Kostald! (götliche fejl for göttlichen). - »*Ich habe gelesen ...*«: jeg har læst det! jeg har læst det!/ der har været en okse (en dumrian) i kostalden! (in fejl for im).

108

var lykkelig: havde heldet med sig. - *Pariser-Skridt:* pariser fod, jvf. note t. s. 51.

109

Idyl eller Epos: genrebetegnelser, men også gået over til at blive indholdsbestemmelser. Betegnelsen »Epos« betyder da her: noget storslået, helteagtigt.

110

-thor: port. - *uoverseelige:* uendelige, - *fersk:* rå, uvidende.

111

»die heiligen Hallen«: de hellige haller. - *Irisbue*: regnbue. - *Hirniskretschen*: Herrnskretschen

112

Ave Marie: den katolske bøn Hil dig Maria. - den *hellige Nepomuck*: Johannes Nepomuk, Böhmens skytshelgen (o. 1330-93), kanoniseret 1729. - »*den Stumme i Portici*«: se note t. s. 38. - *nærmere Hjemmet*: HCA har hørt musikken i Danmark, hvor operaen blev opført første gang i sæsonen 1829-30. - *Ludvig d. XVI*: fransk konge (1754-93). - *Alonceparyk*: (Alonce fejl for Allonge) lang bølgende paryk. - *Friedrich II*: Fr. den Store, konge af Preussen. Der tænkes på hans krigstog mod Sachsen i den preussiske syvårskrig 1756-63.

113

lykkelig: med heldigt udfald. - *Sokat*: sukat.

114

ved et Besøg indenfor disse Mure: det følgende er ren fantasi. HCA så kun Sonnenstein udefra, jvf. hans dagbog for 8.6.1831. - *Cherub*: mægtig engel, blandt dem, der antages at stå Guds trone nærmest. - *Chimære*: fabeluhyre i den græske sagn verden. - *Medusa*: en af de tre gorgoner, skrækindjagende kvindelige væsener, hvis blik forstenede dem, det ramte. -*forstyrret*: ødelagt, fordrejet. - *Tasso's Leonore*: prinsesse Leonore d'Este, elskedes af den italienske digter Torquato Tasso (1544-1595). Denne kærlighedshistorie er det centrale i Goethes skuespil *Torquato Tasso* (1790). - *Heine har ogsaa besjunget mig*: Heine har ikke skrevet noget digt om Leonore. Meningen er, at den vanvittige kvinde ser sig selv som den for digteren uopnåelige kærlighed (som Leonore var det for Tasso), jv£ også det følgende. Adskillige digte i Heines *Buch der Lieder* (1827) handler om en umulig eller uopnåelig kærlighed.
172

116

den gamle Skolemester: jvf. kap. 4. - Antikkerne: oldsagerne, genstandene fra antikken. - *Hofraad Ebert*: Friedrich Adolf E. (1791-1834), overbibliotekar ved Det kgl. Bibi. i Dresden. - *vores Molbech*: Christian M. (1783-1857), bibliotekar, historiker og sprogforsker. Havde i 1822 udgivet en rejsebeskrivelse (*Reise gjennem en Deel af Tydskland, Frankrige, England og Italien i Aarene 1819 og 1820*), der for en dels vedkommende dækker HCAs rejserute. - *Portechaiser*: bærestole.

117

fuul: grim. - *triste dictu:* (lat.) trist at sige. - *Midas-Siv:* efter et græsk sagn havde den frygiske kong Midas æselører, som han skjulte under en hat. Kun hans barbér kendte hemmeligheden, men han kunne ikke holde den for sig selv. Barberen hviskede den til sivene, som så hviskede den til hele verden.

118

»Gedenken Sie auch ...«: Husk også på mig i det fjerne; bliv ved at vandre vel til mode og munter på poesiens vej, som De har betrådt så smukt og modigt. Tab ikke modet, når nøgtern kritik vil ærgre Dem. Hils den dyrebare Ingemann og alle venner og vend engang igen, frisk, rask og rigtbegavet af museme tilbage til Tyskland. Dresden d. 10de juni 1831. Deres sande ven, Ludwig Tieck.

Det omtalte ark indklæbede HCA senere i et album, han anlagde til bl.a. stambogsblade (HCA *Album* I-V, bd. II, 1980, s. 491 f).

119

en ung russisk Woivod: opr. betegnelse for en fyrste. I det 19. årh. brugtes betegnelsen om en provinsguvernør. HCA kan have samlet dette usædvanlige ord op fra læsning i Jean Pauls roman *Hesperus* (1819), hvor det bruges nogle gange (bl.a. i »3. Hundposttag«). - *Don Carlos*: skuespil af Friedrich Schiller (1787). -*Jeppe Berg*: ref til Ludvig Holbergs skuespil *Erasmus Montanus* (ca. 1723). - »*der Gott und die Bajadere*«: (overs.: guden og hetæren (dvs. skøgen)) digt af Goethe (1798). - *Sirok*: vind (scirocco), egl. ørkenvind.

120

Svindsot: tæring (f eks. lungetuberkulose). -*Jüdebog*: Jüterbog. - *Mauritius*: den hellige M. Led martyrdøden under den romerske kejser Diocletian. - *Colonade*: søjlegang.

121

den gamle Konge...: jvf. det eventyr, HCA fortæller sig selv i kap. 4. -*Luis Angely*: oversætter og forfatter (1787-1835). Samarbejdede med Kotzebue.

122

»Unter den Linden«: Berlins hovedstrøg. - *midt i Sandet*: om den sandede egn se HCAs digt »Ja Preussen var et dejligt Land« længere fremme i samme kapitel.

123

ansee Formen ... for det Første: jvf. J.L. Heibergs formæstetik, som HCA her distancerer sig fra. Formæstetikken var netop i 1830 blevet markeret ved de anonyme *Gjenganger-Breve* (af Henrik Hertz, 1797-1870). Disse indeholdt et angreb på HCA. - *venia verbo*: sit venia verbo (lat.) hvis jeg må sige det sådan. - *vor Ørsted*: fysikeren og naturfilosoffen H.C.Ø. (1777-1851), opdageren af elektromagnetismen. Var gennem mange år HCAs åndelige vejleder. - *Chamisso*: Adalbert von Ch. (1781-1838), født i Frankrig, som hans familie måtte forlade på grund af revolutionen 173 1789; blev tysk officer, digter og botaniker. Forfatter til *Peter Schlemihls wundersame Geschichte* (1814), hvis skyggemotiv har inspireret HCA til hans historie »Skyggen«. - *Kobberet*: kobberstikket. - *Schlaffrock*: (Schlafrock, ty.) slåbrok. - *Oberon*: Carl Maria Webers opera *Oberon* (1826) med opr. engelsk tekst efter Chr. M. Wielands tyske versfortælling *Oberon* (1780). - »*gesperter Sitz*«: (gesperter fejl for gesperrter) reserveret plads. - *Dacapo*: (ital.) forfra, om igen. - *Genier*: (af lat. genius) ånder. -*mirabile dictu*: (lat.) her: mærkeligt nok.

124

Astrakan: lokalitet i det sydøstlige Rusland. - *Pas de deux*: balletdans for to. - »*ein grosses...*«: et stort romantisk tryllespil af A.B. med nye dekorationer og nyt maskineri. - *Adolph Baurle*: (korrekt: Bäuerle) østrigsk forfatter (1786-1859), har begået en række Wienerfolkekomedier. - *Lindane...*: Lindane eller tøffelmageren i feriget. Stykket (1824) var opr. med musik af Fr.A. Kanne, HCA har dog set en bearbejdelse ved Bartsch og Kugler. - *Don Juan*: Mozarts opera *Don Giovanni* (1787). -*Subject*: emne.

125

Schmelka: Heinrich Ludwig Schm. (1780-1837). - *Spitzeder*: Josef Sp. (1796-1832). - *Krahwinkler Maneer*: på molbo-vis. Kan referere til en farce af A. Båuerle: *Diefalsche Catalani in Krdhwinkel* (ordet Kråhwinkel brugtes om et provinshul). - »*Tivoli*«: ref. til forlystelsesetablissementet Tivoli-Vauxhall ved Paris. - *gamle Dewrient*: Ludwig Devrient (1784-1832), kendt som fremragende karakterskuespiller. - *Onkel Brand*: skuespil (1830) oversat af Louis Angely (se slutn. af kap. 12); stykket bygger på en roman (1802) af Pigault-Lebrun. -*første*: bedste. - *Scribe*: Eugene S. (1791-1861) fransk succesdramatiker. (La devote: den fromme. La famille de Riquebourg: familien R. Opført på Det kgl. T. fra dec. 1831 i J.L. Heibergs oversættelse. Les premieres amours: den første kærlighed (1825). Opført på Det kgl. T. i JX. Heibergs oversættelse fra juni 1831. Udførligt omtalt i Søren Kierkegaards *Enten - Eller* I (1843)). - »*der Fächer*«: (viften) komedie af Carlo Goldoni (1830). - Possen: farcen. - »*der Nasenstuber*«: (næsestyveren) af Ernst Raupach (1830). - »*das Mädchen aus der Feenwelt...*«: (pigen fra feverdenen eller bonden som millionær) skuespil af Ferdinand Raimund (1826). - »*die neue Amazone*«: se note t. s. 47. - *Thiergarten*: Berliner kvarter. Opr. et jagtrevier (jvf. ordret overs.: dyrehaven) indhegnet på kurfyrstens foranstaltning. Af Fr. d. Store åbnet som park 1762, senere opslugt af byens udvikling. Beliggende ved Potsdamer Tor. - *Herkules paa Skilleveien*: alm. talemåde om vanskeligt valg. Ref. til motiv fra Xenofons *Memorabilia*, hvor Hercules skildredes som stående over for valget mellem to veje, dydens og vellystens. - *Holtoy*: Karl von Holtei (1798-1880), ty. digter og skuespiller.

126

La Motte-Fouqué: Friedrich Baron de L. (1777-1843), ty. forf. Har bl.a. skrevet eventyrfortællingen *Undine* (1811), som har inspireret HCA til. eventyret »Den lille Havfrue«. - *Raupach*: Ernst Benjamin Salomon R. (1784-1852), dengang meget populær teaterforfatter. - *Clauren*: H.Cl. 174 (Carl Heun), ty. underholdsningsforfatter (1771-1854). - *Streckfuss*: Karl Str. (1778-1844), ty. forfatter og oversætter. - *Simrock*: Karl Joseph S. (1802-76), ty. forfatter og germanist. - »*drey Tage und drey Farben*«: (tre dage og tre farver) digtet »Die drei Farben« hyldede julirevolutionen; medførte, at Simrock ved kabinetsordre fra kongen blev fjernet fra sit embede. - *Hoffmann*: E.Th.A.H. (1776-1822), forfatter til fantastiske fortællinger og romaner. Meget beundret af den unge HCA. - *Hitzig*: Julius Eduard H. (1780-1849), kriminalassessor og forfatter. Har skrevet en biografi om vennen Hoffmann. - *Willibald Alexis*: (G.W.H. Häring), forfatter (1798-1871), har skrevet rejsebeskrivelser og historiske romaner, bl.a. *Herbstreise durch Skandinavien* I-II (1828). - *Meister Floh*: eventyr af E.Th.A. Hoffmann (1822). - »*Kaloi kai agathoi*«: (gr.) de smukke og de gode; dvs. gentlemen. - »*Liebes Roman*«: Kærlighedsroman. - *Castellanen*: borgfogden, slotskommandanten. - *Colonner*: søjler.

127

Rotunde: en rund del af en bygning. - ziret: prydet. - *Antikker*: antikke statuer eller buster. - *Alderdoms*

Levninger: oldtidsminder, -*første*: bedste. -*Jeronimus Bosch*: hollandsk maler (1450-1516), kendt for allegoriske billeder med fantasi- og hverdagsfigurer i groteske opstillinger. - *Hughe van d'Goes*: (Hugo van der Goes) flamsk maler (ca. 1440-1482). - *det poetiske i Smerten*: trods flere moderne litterære signaler i *Skyggebilleder* vedr. bl.a. »det interessante« (se note til kap. 9) udtrykker HCA her tidens almindeligt vedtagne idealiserende æstetik, -*prosa*: den lave, »alt for virkelige« virkelighed. - *Guido Reni*: ital. maler (1575-1642). - *van Dyck*: Anthonis van D. (1599-1641), hollandsk maler. - *Michel Angelo's »Christi Begravelse«*: dette ufuldførte billede tilskrives Michelangelo (1475-1564). -*Kjældermænd*: brandere. Betegnelsen kældermand er et slangord opstået omkring 1830. Den første trykte · samling *Ægte friske Kjældermænd og Brandere* udkom 1831. - *Fyen ... Finlænder*: ud over manglende kendskab til den nordiske geografi bygger misforståelsen også på at på tysk udtales y i navne ofte som i. - *gamle Venner*: de følgende titler er alle gamle folkebøger (anonyme romaner byggende på eventyr- eller sagnstof, bøger, der læstes af et folkeligt publikum). Disse bøger blev genopdaget af romantikken og f eks. af Tieck bearbejdet til skuespil.

128

Impromtu: improviseret digt. - »*O, lasset uns...*«: (hägen fejl for hegen) O, lad os, i denne mørke ængstelige tid,/ hvor historiens strøm højt brusende og tordnende/ sprænger det stive gamle isdække/ og hvor det nye liv bryder frem mellem stumperne/ og verden vil omskabe sig i storme;/ O, lad os, venner - rundtom toner sangen hen,/ og ikke et øre lytter til vort lyse strengespil -/ alligevel trofast bevare og værge sangens gudegave/ i en ren barm; så at vi - som grånede sangere -/ engang med højsang kan hilse solen,/ som brydende frem gennem skyerne vil/ skinne over den foryngede verden!/ Profetisk, venner, hæver jeg dette fulde glas/ for en fjern fremtid, sangenes tid. (Sml. HCA: *Album* I-V, I, s. 252.) - *Brandenborger-Thor*: Brandenburger Tor bygget 1788-91. Oven på porten en statue forestillende sejrsgudinden Viktoria kørende et 175 firspand (støbt i kobber af billedhuggeren J.G. Schadow). - *tog... lige til Paris*: fjernelsen og genopstillingen af statuen refererer til franskmændenes besættelse af Berlin 1806-08 under napoleonskrigene. - »*die schöne Müllerinn*«: digtkreds af Wilhelm Müller (1794-1827) ca. 1823 sat i musik af Franz Schubert (1797-1828). - *Spandau*: fæstning ved Berlin (i dag også navnet på vestlig forstad til Berlin).

129

uoverseelige: uendelige. - krøb ind i: begrænsede sig til. - »*jöttlich*«: berliner udtale af göttlich: guddommeligt. - *Koblommer*: engkabbelejer. - *Peesin*: Pessin. - *Præliminærerne*: begyndelsen.

130

Goethes Faust... Hunden: den sorte puddel, en af Mefistos skikkelser. -*Rollas Død: Die Spanier in Peru oder Rollas Tod*, sørgespil af August von Kotzebue (1796). -*fyensk Skjørost*: surmælksost. Kendes i dag som fynsk røgeost. - *trænger... til Sand*: på HCAs tid, hvor man ikke kendte trækpapir, strøede man sand fra en sandbøsse (»Sandhuus«) ud over en nyskreven side for at få blækket til at tørre. - *lispe*: læspe. - »*Roslein, Röslein ...*«: (Heide fejl for Heiden) omkvædet til Goethes digt »Heidenröslein« (1771, trykt 1789). Overs.: lille rose... lille røde rose på heden.

131

Alusion: (allusion) hentydning. - Cattun: bomuldsklæde. - »*drey Tage...*«: se note t. s. 33. - *Phantasiestykke*: jvf. E.Th.A. Hoffmanns *Phantasiestucke in Callots Manier* I-IV (1814). - *Hullet*: hundehullet, fængslet. - *selle*: sølle. 132 *episk*: fortællende. - *udføre*: opføre. - *erholde*: få.

133

Ludwigslüst: Ludwigslust - Recensent: kritiker, anmelder. - *Seilet... Røgstøtte*: 1819 fik Danmark sit første dampskib, der gik som postbåd mellem København og Kiel (der før 1864 var dansk). Skibet var en hjuldamper med to sejlførende master. - *afridser*: aftegner.

176
177

Indhold

Indholdsfortegnelse til Skyggebilleder	7
Skyggebilleder	9-134
Efterskrift	137
Indvielsen	138
Den ny æstetik	143
Den amourøse rejse	147
»Det interessante«	148
Radikale ideer	151

Tekstform. Rettelsesliste	154
Litteraturliste	156
Noter	157
Danske Klassikere	178